

NyS 62

NYDANSKE SPROGSTUDIER

NyS 62

NYDANSKE SPROGSTUDIER

© NyS og artiklernes forfattere, 2022

Redaktion:

Elisabeth Muth Andersen, Jan Heegård, Alexandra Kratschmer, Michael Nguyen, Line Sandst,

Jacob Thøgersen

Oplysninger om indsendelse af bidrag findes bagest i nummeret.

Udgives i samarbejde med

Dansk Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense

Grafisk opsætning: René Malchow

ISSN 2246-4522 (online)

Indhold

Forord	5
SUSANNE KJÆRBECK & NIELS MØLLER NIELSEN Debat på et socialt medie. En kvalitativ undersøgelse af kommunikativ praksis på Debatten-DR's Facebook-side	7
CHRISTOPHE ZERAKITSKY VIES & JAN HEEGÅRD PETERSEN ”Åha, vi er altså på den, for tegnet har delt sig i to.” Om <i>altså</i> 's udtaler og funktioner	46
MARGRETHE HEIDEMANN ANDERSEN & LINE SANDST Hverdagens engelsk	76
HELGE SANDØY Anmeldelse av <i>Dansk Sproghistorie 5. Dansk i samspil</i>	102
NINA GRØNNUM Anmeldelse af Jan Heegård Petersen, Holger Juul, Nicolai Pharo & Marie Maegaard, <i>Udtalt. En introduktion til dansk fonetik</i>	122
Engelske abstracts	132

Forord

Med denne udgave af NyS kan vi tilbyde tre artikler og to anmeldelser.

I den første artikel, *Hverdagens engelsk*, undersøger Margrethe Heidemann Andersen og Line Sandst mængden af engelsksprogligt materiale 'i dansk' og 'i Danmark'. Der benyttes to forskellige metoder, dels optælling af andelen af engelske ord i forskellige dansksprogede 'tekster', som fx ugeblade og tv-programmer, og dels andelen af engelske tekster på en strøgtur i forskellige danske byers 'lingvistiske landskab'. Som noget nyt i forhold til andre opgørelser af engelskmængden i Danmark inkluderes også navne, som man ellers har haft tradition for at udelade af beregninger. Heidemann Andersen og Sandst finder at andelen af engelske ord i danske tekster er på linje med tidligere forskning, mens andelen af engelske tekster og navne i det danske bybillede giver anledning til at genoverveje om engelsk måske fylder mere end man tidligere har sagt – og om der dermed er mere hold i 'almindelige danskeres' bekymring over mængden af engelsk end man normalt har accepteret.

I den anden artikel, "Åha, vi er altså på den, for tegnet har delt sig i to" *Om altså's udtaler og funktioner*, undersøger Christophe Zerakitsky Vies og Jan Heegård Petersen (som titlen siger) funktioner og udtaler af ordet *altså* i forskellige talesprogskorpusser. De ser bl.a. på den topologiske placering af *altså* og sammenholder placeringen med graden af ekspansion vs. reduktion af *altså* – dvs. om det udtales fx ['al'sʌ], [asʌ] eller [as]. Analysen viser en ret klar sammenhæng mellem position og udtale, og på den baggrund foreslår Vies og Petersen at *altså* i dag er to forskellige leksemer, et *altså* som fungerer som sætningsadverbium og udtales relativt ekspanderet, og et interjektionelt *altså* som udtales relativt reduceret og i princippet kunne skrives *asser*.

I den tredje artikel, *Debat på et socialt medie. En kvalitativ undersøgelse af kommunikativ praksis på Debatten - DR's Facebookside*, undersøger Susanne Kjørbeck og Niels Møller-Nielsen hvordan en debat udspiller sig på et tv-programs Facebookside. De er især interesseret i hvordan "personrelaterede, negative vurderinger" (eller det man også kunne kal-

de verbal vold) håndteres, og i hvor høj grad den debat der udspiller sig, kan siges at leve op til kriterier for konstruktiv politisk debat. Analysen trækker på etnometodologisk konversationsanalyse, og der vises både eksempler på afsporende, personrelaterede og konfliktoptrappende indlæg og eksempler på en vis brugerdrejet 'selvjustits' som støtter sobre og reelt debatterende indlæg.

NyS-nummeret afsluttes som sagt af to anmeldelser. Helge Sandøy anmelder *Dansk Sproghistorie bind 5. Dansk i samspil* om 'dansk uden for Danmark' og 'andre sprog i Danmark' ved hovedredaktør Ebba Hjorth. Sandøy er medredaktør på *Norsk Språkhistorie*, og han er, som han selv bemærker, medlem af et sprogsamfund som i høj grad har været påvirket af 'dansk uden for Danmark', nemlig Norge. Nina Grønnum anmelder *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik* af Jan Heegård Petersen, Holger Juul, Nicolai Pharao og Marie Maegaard. Grønnum er emeriteret fra Københavns Universitet og er selv forfatter til centrale værker i dansk fonetik og fonologi som lærebøgerne *Fonetik & fonologi* (1998), *Rødgrød med fløde* (2007) og disputatsen *The groundworks of Danish intonation* (1992).

Vi ønsker god læselyst!

Debat på et socialt medie

En kvalitativ undersøgelse af kommunikativ praksis på Debatten - DR's Facebookside

SUSANNE KJÆRBECK & NIELS MØLLER NIELSEN

ABSTRACT

Denne artikel præsenterer et studie af debat og kommunikativ praksis på Debatten - DR's Facebookside. Vi behandler i analysen en række aktivitetsformer: reguleringer af sprogbrug, personrelaterede vurderinger og argumenterende aktiviteter, og vi diskuterer hvordan man på den baggrund kan evaluere kvaliteten af den politiske debat. Studiet baseres på de opslag der har genereret størst engagement op til folketingsvalget i 2019. Som analytisk tilgang anvender vi den etnometodologiske samtaleanalyse med inddragelse af indsigter fra pragmatisk argumentationsanalyse. Undersøgelsen viser hvordan sprogbrugen reguleres interaktionelt gennem metasproglig forhandling mellem platformens moderator og brugere med forskellig normativ orientering; at personrelaterede, negative vurderinger optræder som længere sekvenser der polariserer debatten; at argumenterende aktiviteter også finder sted og behandles som oplysende af andre brugere. Og vi peger på at mange indlæg ikke bidrager til en deliberativ proces, men snarere udtrykker den enkelte aktørs særinteresser og lokale, interaktionelle behov. At dømme efter responsen i interaktionen, opleves oplysende argumentation som en deliberativ kvalitet, men der er også en tendens til at fjendtlighed og konflikt optrappes, en tendens som forstærkes på grund af de særlige mediale vilkår. Den retoriske tradition for vurdering af deliberative kvaliteter har været dominerende i debatforskningen. Vi foreslår at en sprognær og deltagerorienteret tilgang udgør et væsentligt supplement.

EMNEORD: debat på Facebook; sociale medier; kommunikativ praksis; etnometodologisk samtaleanalyse; argumentation

INDLEDNING

Denne artikel giver et indblik i den debat og de kommunikative praksisser som udfoldede sig på Debatten - DR's Facebookside i perioden op til folketingsvalget i 2019. Det er almindeligt kendt at de debatter der finder sted på Facebook, ofte foregår i en hård tone (se fx Tepe

2011, Bech-Danielsen 2017). Dette bekræftes af en ny Megafonmåling for TV2 der viser at 68 % af danskerne afholder sig fra at deltage i debatter og interaktioner på sociale medier på grund af den hårde tone (Analyse & Tal 2021). Og samtidig viser undersøgelser at der ikke i særlig stor udstrækning anvendes egentlig argumentation (Linaa Jensen 2014). Men hvordan ser det ud på en Facebookside, som er knyttet til et af landets mest toneangivende debatprogrammer, nemlig DR2's Debatten? Man kan tænke sig at kvaliteten af den politiske debat der foregår på siden, er højere end i mange andre online fora da DR2, og i særdeleshed TV-programmet Debatten, appellerer til et forholdsvis uddannet segment (Dannemand 2019), og da redaktionen har mulighed for at styre og regulere Facebookdebatten.

Undersøgelsen har fokus på brugernes kommunikative praksisser, med henblik på at give et indblik i debatten på dette online medie. Den indskrives i den verserende diskussion inden for medieforskningen som handler om hvorvidt online diskussionsfora giver muligheder for revitalisering af den offentlige debat og den demokratiske deltagelse (fx Linaa Jensen 2014, Nielsen 2013), og den tager teoretisk udgangspunkt i en forståelse af kommunikation som et spændingsfelt mellem forståelsesorienteret handling og strategisk handling (Habermas 1984/1992); hvor kommunikation på den ene side tenderer mod en præference for enighed og forståelse, er der på den anden side særinteresser og magtforhandlinger som trækker kommunikationsformen i retning af konflikt og støj. Som ramme om analysen anlægger artiklen endvidere et kritisk blik på en retorisk-normativ forståelse af begrebet debat og foreslår en sproglig og deltagerorienteret tilgang til vurderingen af en debats deliberative værdi.

Analysen falder i tre dele og belyser:

- Hvordan sprogbbruken reguleres interaktionelt gennem metasproglig forhandling som involverer både platformens moderator og andre brugere på siden, og viser forskellige normative orienteringer.
- Hvordan personrelaterede, negative vurderinger konstrueres som sekvenser af overensstemmende handlinger, både hvad angår handlingstype ("the structural level of cooperation"; Steen-

sig 2013: 20) og den udtrykte holdningsværdi ("the affective level of cooperation"; Steensig 2013: 21). Disse negative vurderinger polariserer debatten, og de er hyppigt forekommende og udgør ofte længere sekvenser.

- At argumenterende aktiviteter også finder sted, og at de anerkendes som oplysende af andre brugere.

Analysens fokus er dels at beskrive med hvilke midler debatten foregår, dels hvilke normer for debat der optræder som deltagerressourcer. På baggrund af disse indikationer på deltagernes normative orienteringer og deres bidrag til regulering af debatadfærden diskuterer vi hvorvidt Facebooksiden kan anses for et debatforum med deliberativ kvalitet.

Da de undersøgte aktiviteter udspiller sig som handling i interaktion, anvendes den etnometodologiske samtaleanalyse som beskrivelsesværktøj (Hutchby & Woofitt 2008, Heritage 1984, Meredith & Potter 2014). For at skelne mellem de ovenfor nævnte aktivitetstyper er det også nødvendigt at kunne sondre mellem argumentation og ikke-argumentation. Hertil anvendes blandt andre Antaki (1994).

Vi inddrager en argumentationsteorisk forståelse af begrebet debat, med henblik på at genrebestemme den form for interaktion som vi har med at gøre på Debatten - DR's Facebookside. Dette involverer en redegørelse for hvorfor interaktionsanalysens deltagerperspektiv er at foretrække frem for et mesterfortolkningsperspektiv (som fx Kock 2008a) i vurderingen af en debats argumentation, interaktion og øvrige sproglige kvaliteter. Genrebestemmelsen præciserer at vi beskæftiger os med en hybridform som bærer titlen 'debat', men som samtidig bærer træk af genren *diskussion*.

Artiklens vigtigste formål er at diskutere materialets deliberative kvaliteter gennem analyser af hvordan deltagere forhandler og orienterer sig mod normer for civilitet, legitimiteten af moderation og fornuftsideal. Artiklen skriver sig således ind i, og kan ses som et bidrag til, den omfattende litteratur om debat på sociale medier (Cappella et al. 2002, Kalch & Naab 2017, Ziegele et al. 2018, Boberg et al. 2018, Hwang et al. 2018). Hvor vi mener at vores resultater kan relateres konstruktivt til litteraturen på området, inddrager vi løbende i analysen konkrete referencer hertil.

Som overgribende teoretisk ramme har Habermas' teori og begrebsapparat om kommunikativ handling (Habermas 1984/1992) det formål at kunne forbinde beskrivelserne af praktisk handling og interaktion med en grundforståelse af sprogbrugens default-orientering mod forståelse og konsensus. Den teoretiske overbygning, med sit indbyggede deliberative ideal, åbner op for et kritisk, vurderende perspektiv på analysens resultater.

DEN ETNOMETODOLOGISKE SAMTALEANALYSE

Den etnometodologiske samtaleanalyses formål er at beskrive sociale medlemmers kommunikative metoder, de såkaldte 'etnometoder', til at producere og forstå mening i samtaler – såvel i institutionelle samtaler, fx forskningsinterviews eller medieret interaktion (Drew & Heritage 1992, Asmuss & Steensig 2008), som i hverdagssamtaler (for overblik over tilgangen, se Heritage 1984, Hutchby & Wooffitt 2008 ten Have 1999, Sacks 1992). Det er en empirifokuseret, mikrosociologisk metode som især har fokus på handlinger i lokal kontekst. Det er et grundlæggende princip at man, enten som deltager i kommunikationen, eller som analytiker, forstår den enkelte handling og dens sproglige design i sekventiel kontekst, dvs. hvad den 'gør' i netop den placering som den har i forhold til foregående handling. Hertil hører også en analyse af hvordan dens værdi som handling lægger grunden for den efterfølgende. Man forstår således enhver kommunikativ handling som "dobbelt kontekstuel" (Heritage 1984: 242). Det forhold at taleture i kraft af deres handlingsværdi sætter rammerne for hvad der kan gælde som relevant handling i næste taletur, kaldes i den samtaleanalytiske terminologi for "sekventiel implikativitet" (Schegloff & Sacks 1967). Den stærkeste form for sekventiel implikativitet optræder i forbindelse med de såkaldte "nærhedspar" (adjacency pairs). Her er der tale om en særlig form for handlingstvang mellem to ytringer – det gælder fx spørgsmål-svar-sekvenser. I ansigt-til-ansigt-interaktion vil de to pardele normalt være placeret lige efter hinanden. Dette princip gør sig dog ikke gældende på samme måde på sociale medier hvor der typisk ikke er 'fælles tilstedeværelse' af aktørerne, og hvor mange-til-mange-kommunikationen gør at det ikke fremstår så strukturelt stringent. Se afsnittet om interaktionelle vilkår i digitalt medieret kommunikation herunder.

En anden vigtig grundsten i den etnometodologiske samtaleanalyse er at man som undersøger bestræber sig på at rekonstruere deltagerens perspektiv, dvs. at beskrive den lokale forståelse som den blev til i den fælles konstruktion og forhandling af mening. Her baserer man sig på de forståelser og normative orienteringer som deltagerne viser hinanden i interaktionen (for uddybning, se Hutchby & Wooffitt 2008, Heritage 1984, Meredith & Potter 2014).

Antaki (1994) beskæftiger sig med forskellige former for forklaring og begrundelse ud fra en samtaleanalytisk tilgang. Han viser hvordan forklaringer og begrundelser (accounts) anvendes i forbindelse med problemer i samtalen, og at den ”problematiske” ytring må forklares for at balancen i samtalen kan genoprettes. Antaki specificerer således: ”If one’s response is ’offensive’ [...] then, given the communicative contract, one opens up a slot for oneself in which an explanatory account must fit” (Antaki 1994: 79, men se også Heritage 1988). Forklaringer og begrundelser adresserer således uoverensstemmelse i interaktionen og viser den normative orientering mod enighed og overensstemmende vurderinger. Antaki definerer argumentation som det at tilbyde retfærdiggørende begrundelse (justification) for påstande, og som samtaleanalytiker interesserer han sig for hvordan argumentation fungerer interaktionelt, herunder hvordan argumentationen modtages af samtalepartnern. Den asynkrone Facebookkommunikation som undersøges, muliggør ikke præcis og løbende koordinering af deltagerens indlæg, men i vores analyse af argumentation, se afsnit 3, ser det ud til at begrundelser har samme grundlæggende funktion som i ansigt-til-ansigt- og andre synkrone samtaler.

Interaktionelle vilkår i digitalt medieret kommunikation

Et vigtigt medialt vilkår er at forbindelsen mellem deltagere på en social platform er *forskudt i både tid og rum*. Tidsforskydningen medfører at nogle af den almindelige samtales koordinerende funktioner, fx pauser og overlappende tale, sættes ud af kraft (Marcoccia 2004). Samtidig optræder mekanismer til turtagning og turtildeling, nærhedspar, feedback, reparation m.v. på ændrede, asynkrone vilkår. Tilsvarende bevirker den rumlige forskydning at en række samtaletæk såsom gestik, øjenkontakt, fysisk kontakt, stemmевolumen m.v. produceres af teknologi-

ske udtryksformer som emojis og anvendelsen af versaler til at udtrykke høj stemmевolumen (Hougaard 2014).

En samtale på en digital platform som Facebook adskiller sig endvidere fra analoge ansigt-til-ansigt-samtaler i og med at den tekniske funktionalitet er baseret på algoritmer der fx sorterer indlæg fra og omorganiserer kommentarer i en tråd (Steinitz 2021). Desuden er rækkefølgen af de enkelte indlæg anderledes end i analoge samtaler, da systemet poster i henhold til modtagelsestidspunktet – på den måde er Facebook-samtaler asynkrone (Meredith & Potter 2014, Herring 1999). Som nævnt ovenfor medfører den manglende synkronicitet at samtalens sekventialitet fungerer på nye vilkår, selvom den sekventielle organisering stadig er den mekanisme der binder de enkelte indlæg sammen som samtaleinteraktion (Reed 2001, Bou-Franch et al. 2012) – en væsentlig forskel er for eksempel at i den asynkrone interaktion kan deltagerne ikke give feedback under produktion af en taletur, mens feedback under tilblivelsen af en taletur spiller en væsentlig rolle for tur-konstruktion og overensstemmelse mellem deltagerne i ansigt-til-ansigt-samtaler.

Grundlæggende er deltagerne i en offentlig mange-til-mange-kommunikation ikke klar over hvem deltagergruppen omfatter, og hvem der er online (Antaki et al. 2006, Marcoccia 2004). Ligeledes ser man at i den asynkrone kommunikation er den emnemæssige stringens reduceret i forhold til andre samtaletyper (Herring 1999). Undersøgelser af Facebook-platformen viser desuden at den i højere grad er præget af nedladende sprogbrug og performativitet (Ziegele et al. 2018, Børgberg et al. 2018, Linaa Jensen 2014, Lomborg 2013, Herring 1999). På trods af at der ofte ikke er nærhed mellem indlæg der indholds- og handlingsmæssigt hører sammen, spiller den interaktionelle sammenhæng alligevel en stor rolle for meningsdannelsen. På Debatten - DR's Facebookside har det stor betydning for interaktion og forståelse at de fleste deltagere linker deres indlæg til de indlæg de relaterer sig til, via svarfunktionen. Det betyder at de fleste kommentarer eksplicit adresserer hvad de er et 'svar' på.

Samtaleanalyse af digitalt medieret kommunikation hviler på det ræsonnement at når elektronisk diskurs er interaktionel, er det nødvendigt at tage en analysemetode i anvendelse som også tager den sekventielle kontekst i betragtning (Meredith & Potter 2014: 371, Herring 1999,

Antaki et al. 2006), om end denne sekventialitet altså er anderledes end i en ikke-medieret samtale. Ovenstående beskrivelse af kommunikationssituationen, specielt med dens forskydninger i tid og rum; den deraf følgende asynkronicitet og dens fravær af kropslige kommunikationssignaler, der erstattes af teknologiske udtryksformer, udgør et væsentligt vilkår for hvordan debatten kan fungere.

KVALITETSKRITERIER FOR DEBAT

Ud over den deskriptive beskrivelse af de aktiviteter der foregår i interaktioner, stiller vi også et normativt spørgsmål til materialet: Hvad er kvaliteten af debatten? Vi beskæftiger os derfor med hvilke sociokulturelle forventninger vi har til en debat. Hvornår oplever vi at en debat beforder demokratiet, og hvornår er den kontraproduktiv? Vi skal kortfattet runde nogle synspunkter på hvordan selve genren debat kan beskrives, og vi foreslår på baggrund af kommunikativ handlingsteori (Habermas 1984/1992) at debatformen foregår i en spænding mellem forståelsesorienteret og strategisk handlen som kan ses udfoldet i materialet.

I argumentationsteori og retorik ses en debat ofte beskrevet som en kommunikativ konstellation med tre parter: (mindst) to parter som repræsenterer modsatrettede synspunkter, og en tredjepart, publikum, sommetider kaldet *persuadees*, dvs. den part som kan lade sig overbevise (Walton 1989, Jørgensen 1998, Nielsen 2012). Er der ikke en tredjepart som skal lade sig overbevise, men er det derimod de to parter som forsøger at overbevise hinanden, er der tale om en *kritisk diskussion* (van Eemeren & Grootendorst 1992). Det format vi undersøger her, placerer sig som en hybrid mellem disse to idealiserede former. Der er tale om en online interaktion som refererer og kommenterer på den debat som har været transmitteret. Interaktionen kan ligne en debat fordi den har debattens offentlige karakter, men samtidig spiller mange deltagere ikke efter reglerne og behandler i høj grad uenighed som personlige uoverensstemmelser. Om overbevisningsbestræbelsen er rettet mod en tredjepart, eller om det egentlig er modparten som skal overbevises, er ofte ganske uklart og måske heller ikke så vigtigt i denne sammenhæng. Uanset genrehybridiseringen er der tale om argumentativ interaktion (hos Antaki 1994 kaldet "quarrel") som vi analyserer med henblik på

at vise hvordan deltagerne debatterer og behandler uenighed. Vi skal blandt andet se på indikationer på at deltagerne trækker på en kulturelt indlejret præference for *alignment* (strukturel accept) og *affiliation* (afektiv tilknytning) (se Steensig 2013). Set i sammenhæng med en diskussion af debattens deliberative kvalitet kan præference for alignment og affiliation i visse tilfælde ses som en orientering mod fælles forståelse og enighed. Dette reflekterer den konsensusbestræbelse som ligger til grund for forståelsesorienteret handling hos Habermas.

At der så også er forhold som trækker i en modsat retning, er uomgængeligt. Det er en vigtig pointe hos Habermas at konsensus er et *kontrafaktisk ideal*, en situation som kun rent teoretisk kunne tænkes at indtræffe i det tilfælde at man kunne konstruere et kommunikationsrum som var klinisk rensat for magt og støj. Det herredømmefri kommunikationsrum er således et teoretisk abstraktum som bruges til at forklare pointen om at sprogbrugen er styret af konstitutive sproghandlingsnormer. I praksis er rummet fyldt med magt og støj, og praktisk kommunikation kan i habermasiansk optik anskues som en evig konfrontation mellem to stærke kræfter: Sprogets rettedhed mod forståelse og enighed på den ene side og magtfaktorer som indebærer at sproget bruges strategisk med henblik på at opnå fordele, på den anden.

I lighed med andre kommunikationsgenrer kan man betragte debattens sprogbrug som en adfærd som tenderer mod balance mellem den kommunikative og den strategiske kraft. Når balancen forrykkes, kan det som regel tilskrives forhold i kommunikationssituationen. For eksempel er der på et socialt medie som Facebook rammevilkår for kommunikationen som er medialt betingede, eksempelvis ændrede turallokeringsmekanismer eller afstand i tid og rum mellem deltagerne, som kan forklare hvorfor vi ser balancen forskyde sig i retning af konflikt (se fx Hougaard 2014, Reed 2001, Hwang et al. 2018) Denne indsigt medfører at en god analyse af debatten forudsætter en analyse af kommunikationssituationens mediale betingelser som behandlet i sektionen ”Interaktionelle vilkår i digitalt medieret kommunikation” herover.

Deltagernes interaktionelt forhandlede kriterier for debat

Debatgenren kan analyseres i mange faglige optikker, men der er en tendens til at retorikken har fyldt meget som referencefaglighed for

analyse af debat (Jørgensen 1998, Kock 2008a). I den retoriske tradition er det almindeligt at anlægge regulative normer for retorisk adfærd. Det er en tradition som går helt tilbage til antikken, og senest ser vi den eksempelvis hos den danske retoriker Christian Kock som i forlængelse af sit fokus på politisk retorik præsenterer et egentligt kodeks for offentlig debat (Kock 2008a, 2008b). Et sådant fokus er udtryk for et 'mesterfortolkningsperspektiv'. Selvom kodeksens anbefalinger har rod i iagttagelser af debatadfærd, er de stadig udtryk for en fortolkning ensidigt udført af den udenforstående betragter.

I denne artikel betragter vi normer for debat som (1) konstitutive og (2) afledt af et deltagerperspektiv. Det vil sige at vi forudsætter at argumenterende sprogbrug opererer ud fra en præference for alignment og affiliation, en konstitutiv normativitet rettet imod gensidig overensstemmelse – som kan ses opført i konkrete deltageraktiviteter. Vi vil argumentere for at debatnormer har mere metodisk-teoretisk vægt når de systematisk kan fremanalyses som dokumenterbar deltageradfærd i interaktion, end når de blot postuleres som eksternt sanktionerede anbefalinger.

Når man skal se på argumentation som deltageradfærd i interaktion, må man forudsætte en række vilkår som på afgørende måder afviger fra klassisk argumentationsforståelse: Dels må man se argumentation som social handling i kontekst (van Eemeren & Grootendorst 1992, Antaki 1994), dels rettes blikket ikke kun mod påstande og disses sandhedskriterier, men derimod mod enhver udfordring af en given sproghandlings gyldighedsbetingelser (Jackson & Jacobs 1980), og dels må man indarbejde i analysen at argumentation er komplekser af handling i sekventiel kontekst. Det er i denne lokale kontekst at det afklares om der fx er tale om forklaring eller begrundelse (Antaki 1994, Antaki & Leudar 1992, Jackson & Jacobs 1980, Jacobs 1986). En EMCA-tilgang (Ethnomethodology and Conversation Analysis) til argumentation lægger op til en anden terminologi end den man ville bruge i argumentationsanalyse, fordi det sekventielle blik lægger op til at se på praktiske handlinger og aktiviteter snarere end på bagvedliggende, logisk struktur eller retoriske figurer. Samtidig har man i EMCA et meget strukturelt fokus idet man betragter en bestemt handling (eller sekvenser af handling) som udtryk for aktørens orientering mod et underliggende system af

velkendte mønstre og strukturer. Begrebet documentary method of interpretation” (se fx Heritage 1984), refererer til den strukturelle orientering i praktisk handling. I vores materiale viser det sig jævnligt at visse forestillinger om argumentativ kvalitet kan spores i interaktionen som en orientering mod fælles normative ressourcer om rationalitet. Eksempelvis er det helt almindeligt at se deltagere udtrykke dispræference for selvmodsigelse. Oplevelsen af at selvmodsigelse er uproduktiv, er vel at mærke ikke blot en kulturel ressource, da selvsamme nonkontradiktions-princip ligger til grund for al logik (et princip som ses formuleret allerede i Aristoteles’ *Metafysik*). I tilfælde hvor deltagerne faktisk orienterer sig mod sådanne rationalitetsforestillinger, vil vi i fremstillingen udpege hvordan sådanne forestillinger korresponderer med argumentationsanalysens Toulmin-model.

Som vi også skal se i analysen, er der kræfter som virker imod de deltagerpositioner som forsøger at hævde de kommunikationskonstitutive debatnormer. Der er, bemærkelsesværdigt nok, i flere tilfælde tale om positioner som underkender ikke blot debattens legitimitet, men selve legitimiteten af den institution som danner rammen om debatten. En konspiratorisk afvisning af hele kommunikationskonteksten behøver øjensynlig slet ikke forholde sig til kommunikationens konstitutive normativitet da den i bund og grund lukker for al kommunikativ handlen, med henvisning til at selve den institutionelle ramme er falsk. Se mere om det i analysen af metasproglig forhandling af sprogbrug.

METODE

Som nævnt i indledningen undersøger vi interaktionel regulering af sprogbrugen gennem metasproglig forhandling, personrelaterede negative vurderinger der polariserer debatten, og argumenterende aktiviteter der anerkendes som oplysende af andre brugere.

Når vi har valgt at fokusere på netop disse praksisser, skyldes det at de kan belyse med hvilke midler debatten foregår, og hvilke normer for debat der optræder som deltagerressourcer. På baggrund af en karakteristik af deltagerens handlinger, sprogbrug og normative orienteringer er vi desuden i stand til at diskutere hvorvidt Facebooksiden kan anses for et debatforum med deliberativ kvalitet.

Vores forskningsinteresse er motiveret af det fænomen som Ziegele et

al. (2018) omtaler som "online incivility". "Incivility" definerer de som "negativity combined with a dismissive, disrespectful, aggressive, and hostile tone" (Coe et al. 2014, Ziegele et al. 2018: 529) og som "expression of disagreement by denying and disrespecting [...] the opposing views" (Ziegele et al. 2018: 529). Vi mener som Ziegele et al. (2018) og Boberg et al. (2018) at det er vigtigt at få mere viden om fænomenet incivil adfærd i online debatfora da det kan true den deliberative samtale. Disse studier peger på at incivil adfærd kan optræde som brud med de sociale normer for kommunikation, fx normerne for interpersonel høflighed (Mutz 2015, i Ziegele et al. 2018: 529), eller som aktiviteter hvor fjendtligheden og den hårde tone praktiseres som en direkte trussel for demokratiet, fx i form af racisme eller sexism, som stereotypiserer sociale grupper (Papacharissi 2004). Endelig kan det bemærkes at niveauet af incivilitet er forbundet med niveauet for, og stilen i, moderation. Ziegele et al. (2018) viser således at en regulativ stil i moderationen af incivilitet synes at medføre at inciviliteten eskalerer, mens en mere socialt symmetrisk moderationsform synes at dæmpe den (Ziegele et al. 2018: 545f).

Denne forskningsinteresse gør det særlig relevant at undersøge den sproglige regulering på Facebooksiden, ligesom den gør det særlig relevant at undersøge personrelaterede negative vurderinger – det er navnlig i denne handlingstype at incivilitet finder sit udtryk. Interessen for at undersøge de argumenterende aktiviteter er motiveret af empiriens karakter, at Debatten - DR's Facebookside netop er en side som lægger op til politisk debat. Det synes oplagt at undersøge hvorvidt der er tale om egentlig argumentation, og om den vurderes som oplysende af deltagerne. Alle tre fænomener har deliberativ relevans, og analysen af dem giver empirisk grundlag for at diskutere og vurdere debattens kvalitet. Som nævnt i denne artikels indledende afsnit anvender vi Habermas' teori og begreber om kommunikativ handlen (1984/1992) med henblik på at kunne relatere de analytiske resultater på mikroniveau med et samfundsmæssigt perspektiv og diskutere debattens kvalitet.

Vores empiri stammer fra Debatten - DR's Facebookside i perioden fra folketingsvalgets udskrivelse til dets afholdelse i 2019. I den periode var der 29 posts på Debattens Facebookside, 18.626 kommentarer og 31.685 reaktioner (likes osv.). Artiklen tager udgangspunkt i kommen-

tarerne i de 5 mest engagerende posts og går i dybden med udvalgte samtaletråde fra 13., 18. og 31. maj. Analysen tager udgangspunkt i visningen 'most relevant', da det er den visning brugerne typisk ser. Som vi har redegjort for i afsnittet 'Interaktionelle vilkår i digitalt medieret kommunikation', er det en systemisk præmis, såvel for bruger som for analytiker, at nogle indlæg er filtreret fra, at algoritmen også omorganiserer indlæggene og at de optræder som asynkron mange-til-mange-kommunikation. På trods af at sekventialitetens vilkår er ganske anderledes på en Facebookside i forhold til fx ansigt-til-ansigt-kommunikation, udgør kommentarsporene den empiriske virkelighed på platformen.

Samtaleanalysen leverer begreber og metoder til analyse af enkelte handlinger og indlæg i sekventiel kontekst som samtalesekvenser og interaktion (se fx Heritage 1984, Hutchby & Wooffitt 2008, ten Have 1999, Sacks 1992). Analysen af argumentation refererer også til indsigter fra pragmatisk orienteret argumentationsanalyse (Nielsen 2016). Pragmatisk analyse af argumentation og etnometodologisk samtaleanalyse rummer en række metodiske forskelle og bygger på forskellige antagelser, men som Kjærbeck & Nielsen (2009) konkluderer i et sammenlignende studium af de to metodiske tilgange, kan de på nogle punkter betragtes som analytisk komplementære, fx kan argumentationsanalysen i en analyse af argumenterende samtaleaktiviteter supplere samtaleanalysen med begreber om argumentativ holdbarhed. I analysen af argumenterende aktiviteter har vi i høj grad fokus på den interne organisering af indlægget da det er en systemisk præmis at andre ikke kan deltage i turkonstruktionen.

Det enkelte indlægs handlingsværdi undersøges i hele analysen i sekventiel kontekst, og det undersøges for dets tur-design – det vil sige dets struktur og sproglige udformning. Men selv i beskrivelsen af et indlægs interne struktur og udformning er der blik for hvad det gør i forhold til det/de indlæg det tilsyneladende relaterer sig til, så vidt det er muligt i den asynkrone kommunikation.

Den kvalitative undersøgelses styrke består i indsigten i de beskrevne fænomener og praksisformer og deres funktion og samspil. Da undersøgelsen er foretaget med udelukkende kvalitative metoder, kan der naturligvis ikke siges noget præcist om de beskrevne kommunikative

fænomeneres udbredelse i Facebookdebatten. Dog bakkes vores observationer og analyser som tidligere nævnt i høj grad op af andre studier af onlinedebatter og kommentarspor til nyhedsmediers indhold (se fx Ziegele et al. 2018, Boberg et al. 2018, Cappella et al. 2002). Den kvalitative metodes indsigter kan evt. anvendes i et kvantitativt analysedesign, med henblik på at undersøge hyppighed af de beskrevne fænomener.

DEBATTEN SOM TV-PROGRAM OG FACEBOOKSIDE

Debatten er et ugentligt politisk debatprogram der bliver sendt på DR2. Den kendte TV-vært Clement Kjersgaard fungerer som ordstyrer overfor en gruppe af inviterede politikere og andre meningsdannere. Undertiden indgår også 'almindelige' borgere, dvs. personer som ikke har en særlig ekspertise eller er kendte i offentligheden. Fx er der inviteret almindelige borgere i udsendelsen fra 13. maj under framingen "Magteliten møder virkeligheden". Normalt brander Debatten sig som programmet, hvor "Danmarks stærkeste stemmer diskuterer tidens sværeste beslutninger" (DR.dk/Debatten).

Debattens Facebookside så dagens lys i august 2010. På det tidspunkt oplevede traditionelle medier stærk konkurrence fra sociale medier og var i høj grad nødt til at repositionere sig ved at udvide mulighederne for publikums deltagelse på internettet og de sociale medier.

Forbindelsen mellem TV-program og Facebookside etableres eksplicit gennem TV-programmets henvisning til Facebooksiden og Kjersgaards opfordringer til at "deltage", "diskutere" og "sige hvad du synes". Desuden etablerer Debatten - DR's opslag forbindelsen, idet de typisk består af et videoklip og citater fra udsendelsen. Og på Facebooksiden findes ved hvert opslag link til den relevante udsendelse. I valgperioden blev brugerne på siden opfordret til at byde ind med emner til udsendelserne. Og endelig refererer brugerne indimellem til TV-udsendelserne, hvilket også er med til at etablere relationen mellem de to medier.

ANALYSE

1. Metasproglig forhandling om sprogbrug

Denne del af analysen fokuserer på Debatten - DR's og brugernes forsøg på at regulere sprogbruken på Facebooksiden og brugernes reaktion

på det. I denne del anonymiseres brugernes navne, undtagen referencer til personer der deltog i TV-debatten og redaktørernes navne.

Herunder vises den tekst som Debatten - DR har postet, og som ledsages af et kort videoklip. Opslaget drejer sig om klima. I videoklipet foregår en voldsom diskussion mellem Morten Messerschmidt (DF) og en af de inviterede borgere, nemlig Rikke Damgård Nielsen. Rikke er tidligere i udsendelsen er præsenteret som ”førstegangsvælger og aktiv i det der hedder ’Friday for Future’”.

Opslaget fra 31. maj 2019:

Tid til forandring?

- Hvis alle i verden gjorde som i Danmark, så var problemet globalt noget mindre.

Siger Morten Messerschmidt (DF)

- Nej, nej, nej, hvis alle gjorde ligesom Danmark, så var klimakrisen stukket fuldstændig af.

Svarer Rikke Damgaard Nielsen.

(Debatten - DR 2019a)

Debatten - DR har som redaktion beføjelser til at regulere den kommunikative adfærd på Facebooksiden. Interaktionen herunder viser dog at redaktionens forsøg på regulering af sprogbrugen møder modstand – og den viser hvordan redaktøren Jonas og den pågældende bruger forhandler normerne for sprogbrugen.¹

Debatten - DR: Kære alle. I er meget velkomne til at være uenige med hinanden og de medvirkende i videoen, men vi accepterer ikke personedsættende kommentarer som ”snottøs” eller ”skrigeskinke”. Hold venligst en nogenlunde høflig tone, så flest muligt får lyst til at debattere med. Vh Jonas// Debatten.

CD: luk nu røven jonas

1 Uddragene fra Facebook er gengivet så autentisk som muligt, både hvad angår farver, linjeling og stavemåde. Emojis i det enkelte indlæg er inkluderet.

Hvorfor skal I bestemme hvordan
den danske befolkning bruger det
primære chitchat medie? 😞 ("slightly frowning face"²)
Okokokok *stikker af*

Debatten - DR: Hej

CD. Vi

bestemmer selvfølgelig
ikke, hvordan den danske
befolkning bruger
Facebook. Her på siden
modererer vi ikke i folks
holdninger, men vi
accepterer ikke groft
nedsættende sprogbrug.
Vh Jonas // Debatten.

Første indlæg i den udvalgte sekvens afslører at der allerede har været kommentarer med nedsættende ord som "snottøs" og "skrigeskinke". Og i konteksten forstår læseren at de refererer til deltageren Rikke. "Snottøs" refererer nedsættende til hendes alder, status og køn. Samme ord er fx også brugt om Enhedslistens Johanne Schmidt-Nielsen på Facebook (DR2's program 'Ti stille kvinde', november 2014). "Skrigeskinke" betyder ifølge Slangster.dk "en dårlig sangerinde", men udtrykket er også brugt nedsættende om fx Socialdemokratiets Mette Frederiksen af Ekstrabladet, i en sammenhæng hvor det refererer til at være "højroestet" og en som "råber op i medierne" (Kjempff & Mølholt 2019). Det nedsættende ligger i at ordet har en valorisering i retning af at det er for meget, det konnoterer en hysterisk adfærd, og bruges tilsyneladende nedsættende om kvinder. Begge begreber er eksempler på det Boberg et al. (2018) og Ziegele et al. (2018) kalder 'incivility'.

Første indlæg afsluttes med at Debatten-DR opfordrer til en "nogenlunde høflig tone" hvilket begrundes med "så flest muligt får lyst til at debattere med". Den forklarende begrundelse appellerer til modtager om en fælles forståelse, og den viser redaktørens orientering mod deliberativ debat. Skrivestilen i Debattens indlæg markerer sig som anderledes end de øvrige

2 Alle beskrivelser af emojis refererer til standarden på <https://unicode.org/emoji/charts-14.0/full-emoji-list.html>

indlæg idet de indledes med ”Kære alle”, og der afsluttes med ”Vh” og skribentens navn. Disse standardiserede hilseformer øger meddelelsens høflighed og etablerer den gode tone, men gør også kommentaren mere formel og institutionel. Det er skrivestil som konsekvent anvendes af redaktøren.

En bruger, CD, vælger dernæst at indlede sit svar med ”luk nu røven Jonas”, hvilket fungerer som en kraftig afvisning af opfordringen, såvel hvad ytringens handlingsværdi og ordvalg angår. Dernæst udfordres redaktionens rammesætning med spørgsmålet ”hvorfor skal I bestemme hvordan den danske befolkning bruger det primære chitchat medie?”. Spørgsmålet, som er udstyret med en ”slightly frowning face”-emoji, fungerer som kritik af redaktionens regulering – brugeren accepterer ikke den institutionelle præmis. Han omtaler snarere et ’frit’ medie der står åbent for hele befolkningen – således forskyder han moderatorens lokale redaktionelle rettigheder til at være globale censurrettigheder på Facebook som sådan. Afslutningsvis udtrykkes dog en form for accept eller tagen til efterretning, med det tvetydige ”Okokokok *stikker af*” På sociale medier hvor tekstformatet ikke tillader de almindelige udtryk for emfase, såsom kursiv, fed eller understregning, anvendes ofte asterisker til at omkranse det ord som skal udstyres med emfase. Det kan altså forstås som en anerkendelse af at deltagerens eget indlæg netop stikker af i forhold til god skik, og samtidig kan det være en intertekstuel reference til Rikke Damgård Nielsens bemærkning om at klimakrisen ”stikker af”. I 3. og sidste indlæg ovenfor svarer Debatten–DR så på CD’s indlæg. Efter et indledende, venskabeligt ”Hej” skelner Jonas netop mellem brugen af Facebook som sådan og ”her på siden”. Og han gentager, som repræsentant for Debatten, at ”vi accepterer ikke groft nedsættende sprogbrug”. Med denne irettesættende ytring konstrueres en lokal og autoritativ norm for sprogbrug. Det er dog påfaldende at han undlader at adressere eller slette CD’s nedsættende formulering ”luk røven”, men holder sig på diskussionens metaniveau. Netop dette valg spørger en anden bruger til længere nede i tråden:

HMS: Debatten -

DR, hvorfor sletter I ikke et opslag,
der indledes med ordene ”luk røven”?

😳(“flushed face”)

Brugeren bakker her redaktionens position op og opfordrer til at slette opslaget og altså intervenere mere konsekvent som interaktiv moderator (se Ziegele et al. 2018 om interaktiv moderation). Ved at forblive på metaniveauet undgår Jonas at personrelatere sin regulerende, direkte handling. Der er dog brugere som efterfølgende reagerer mere direkte på CD's nedsættende sprogbrug ved fx at skrive: "snak dog pænt er du 5 år eller hvad" eller kort og godt "fjols". Sådanne indlæg kan tages for at være deltagerperspektiver på normer for debatskik. Et fjendtligt orienteret indlæg som CD's ækvivaleres eksplicit med manglende modenhed ("er du 5 år"): deltagelse i debatten kræver dannelse og iagttagelse af forudsatte kommunikative normer, se også Andersen & Rathje (2019) vedrørende aldersmæssig kategorisering i online konflikter. Det at andre brugere reagerer på CD's sprogbrug, viser deres normative orientering i spørgsmålet. Disse brugere markerer at udtryk som "luk røven" ikke er acceptable på siden. Sprogbru- gen behandles således ikke som kun redaktionens ansvar – men gøres til et fælles anliggende.

Længere nede i tråden giver regulering af sprogbru- gen fra Debatten - DR's side dog anledning til voldsomme modreaktioner. Andre emner end sprogbru- gen dukker ret umotiveret op og fremstår i kon- teksten som emnemæssige skred. Anknytningen er tilsyneladende at indlæggene vedrører DR. I disse modreaktioner rettes voldsomme an- klager om fake news, tendentiøs behandling og inkompetence mod Debatten - DR, programmet Debatten og Jonas. Det gælder svar-ind- læg som de følgende der alle relaterer sig til Jonas' svar til CD ovenfor: "kom med nogle mere fake News i lyver hele morgen middag og aften fake news", "Debatten - DR jøde tv løgn tv", "Uha, nu kommer Big Brother DDR efter os" og "hold kæft hvor er du hjernedød Jonas fra ræverøde DR! I er til at brække sig over, jer fra DR...".

Her aktiveres indirekte en række delegitimerende anklager som trækker på velkendte, historisk forankrede konspirationsfortællin- ger:

1. Fake News: Fake News-fortællingen er en relativ ny, populi- stisk strategi, som forsøger at delegitimere nyhedsinstitutionen. Oprindeligt er betegnelsen opstået som betegnelse for internet-

baserede organisationer som søger at påvirke politiske processer gennem desinformation (Nielsen 2020), men betegnelsen er senere blevet overtaget af det populistiske højre, mest prominent under Trumpregeringen i USA fra 2016 og fremefter.

2. Den jødiske sammensværgelse: Historisk har fortællingen om en hemmelig, jødisk sammensværgelse været udbredt, ikke blot i nazitidens Tyskland, men også i efterkrigstidens vestlige verden, hvor fortællingen har været set både på venstre- og højrefløjen (Cohn 1967, Kofta et al. 2020, Thing 2014).
3. Big Brother / DDR: Big Brother-begrebet er en reference til George Orwells *1984* om det fuldkomne overvågningssamfund – her sammenstillet med DDR.
4. Alliancen mellem venstrefløjen og Danmarks Radio: Fortællingen har været udbredt i hvert fald siden 1970'erne ofte udtrykt som et argument for at bringe den journalistiske frihed under politisk kontrol (fx foreningen "Aktive Lyttere og Seere") (Villaume 2011).

Fælles for disse anklager er at de trækker på det som Jagers & Walgrave (2007) betegner som *thick populism*, dvs. en form for populisme som ikke indskrænker sig til at forbinde en bestemt politisk holdning med en særlig folkelig tilknytning (såkaldt *thin populism*), men i tilgift søger at marginalisere hele befolkningsgrupper og delegitimere bærende samfundsinstitutioner.

I den aktuelle sammenhæng kan man argumentere for at disse anklager fungerer som en over-en-kam-afvisning af Danmarks Radio som den institutionelle legitimitet bag Facebooktråden, se også Boberg et al. (2018: 62) om beskyldninger om 'fake news' over for ældre medieinstitutioner. Anklagen hviler på det ræsonnement at er selve institutionen grundlæggende løgnagtig og falsk, er borgeren ikke forpligtet i forhold til de normer som udstedes. Institutionens manglende legitimitet smitter så at sige af på dens kommunikation, og denne helt grundlæggende anklage overtrumfer effektivt forsøget på at regulere sprogbrugen. Det er en slags *ad hominem*-slutning overført til nyhedsinstitutionen: *Hvis du er utroværdig, så er det du siger, også utroværdigt* (se Ross & Rivers 2017 om online delegitimering af politikere).

2. Personrelaterede, negative vurderinger

Opslaget fra 31. maj 2019 (fortsat)

Brugernes vurderinger af de personer der optræder i opslagets videoklip – deres tøj, deres personlighed, deres argumentation og opførsel – fylder rigtig meget i forbindelse med dette opslag. Personrelaterede, negative vurderinger hører under det Ziegele et al. (2018) kalder incivil adfærd. Herunder vises et par eksempler på personrelaterede vurderinger:

PHJ DEJLIG KLOG

PIGE 🙏 ("folded hand") TAK FOR AT DU KÆMPER

FOR EN RENERE JORDKLODE ❤️❤️👉 ("red heart" og "OK hand")

JEM Hvad er formålet

med at hun strejker? Udoveer en forlænget

weekend og længere tid til at shoppe tøj

som gik af mode i 93

Kommentarerne vedrører klimaaktivisten Rikke. PHJ anvender nogle positive vurderinger af Rikke og hendes indsats som deltager i programmet Debatten, som er gengivet i opslagets video. Og hun retter sin tak direkte til Rikke. Indlægget indeholder ingen begrundelser, kun anprisning.

JEM's kommentar er derimod kritisk, nogle ville måske kalde den perfid. I hvert fald får han udtrykt den personlige vurdering at Rikkes tøj "gik af mode i 93" – en kommentar som ligger langt fra den klimadebat som programmet Debatten og videoen på Facebook lægger op til. JEM stiller et retorisk spørgsmål, som han dernæst selv besvarer. Han fremsætter i sit svar den holdning at Rikkes motivation for at strejke ikke er klimaet, men snarere lange weekender og tid til "shoppe tøj som gik af mode i 93".

Man kan ikke vide om brugernes vurderinger knytter sig til opslaget og videoen eller til programmet Debatten, men det er sandsynligt at en stor del af brugerne ikke har set programmet. Ifølge medieforskeren van Dijck (2012) fremmer både Facebooks system og kultur brugernes vurderinger (se også Zappavigna 2012 om Twitter som evalueringsfremmende socialt medie).

Opslaget fra 13. maj 2019

Vi skifter nu til opslaget fra 13. maj. Det er igen ledsaget af et videoklip, et klip der emnemæssigt har fokus på grøn omstilling i energisektoren og atomkraft som del af denne omstilling. Klippets diskussion foregår mellem Theis Palm som er præsenteret som ”statskundskabsstuderende fra Århus”, og Pia Olsen Dyhr, partileder i SF. Opslaget indeholder teksten herunder:

Rødt, blå eller grønt Danmark?

- Atomkraft leverer en sikker og ren energitype. Det producerer konsistent og svinger ikke ud ligesom vind.

Theis Palm opfordrer politikerne til at lægge strategien om, når det kommer til grøn omstilling, og overveje atomkraft. Hør svaret fra Pia Olsen Dyhr (SF).

(Debatten DR 2019b)

Som det fremgår, har opslaget ensidigt fokus på Theis Palms synspunkter vedr. atomkraft. Man kan dog klikke ind på Pia Olsen Dyhrs Facebookside og se mere. Tekstens vinkling kan dels begrundes i at synspunktet i sig selv er kontroversielt, dels at Theis Palm er inviteret som ’borger’. I det følgende skal vi kigge nærmere på eksempler på personrelaterede negative vurderinger hvor brugerne mere direkte og fjendtligt positionerer sig politisk.

JB Tak for denne debat - jeg var i overvejelsen om hvorvidt jeg skulle stemme på SF, men Pia Olsen Dyhr sørgede gevaldigt for, at dette ikke kommer til at ske.
😊(“slightly smiling face”)

I kommentaren ovenfor svarer JB som vælger, og han vurderer Pia Olsen Dyhrs synspunkter negativt, idet han refererer til debatten. Han begrundet ikke sin position, og han forklarer heller ikke nærmere hvad det var han ikke kunne lide ved den politiske kandidat og hendes holdninger. Man kan sige at JB’s vurdering er i overensstemmelse med opslagens vinkel, hvilket kan være en forklaring på at han ikke giver belæg og gør sit indlæg til argumentation. Man kan dog slutte sig til at hvad Pia

Dyhr end har givet udtryk for, så er det for denne skribent en holdning som han er så uenig i, at det i sig selv er tilstrækkeligt til at han ikke vil stemme på hendes parti. Indlægget er udstyret med en "slightly smiling face"-emoji, hvilket har som funktion at nedtone udsagnet. Dette indlæg tjener som et eksempel på et personrelateret indlæg som fremstår moderat, og som forholder sig til den debat som redaktionens opslag stammer fra. Det bliver imidlertid startskuddet til en række eskalerende personrelaterede vurderinger fra andre brugere som er formuleret mere ekstremt:

EU Pia O Dyhr er jo håbløs uvidende om A-kraft. Det er jo pinligt at høre på hvad hun ikke ved om både A-kraft og vindenergi. Rød uvidenhed ...

BF Ligesom meget af det andet bavl, som hun lirer af.

KDH Så er det jo dejligt vi har orakler som jer drenge, der ved en masse om emnet.

😂😂😂😂(3 x "face with tears of joy", og 2 x "rolling on the floor laughing")

Den første kommentar ovenfor relaterer sig til et tidligere indlæg, hvor en bruger stiller spørgsmålet "Har hun aldrig hørt om Thorium" – med reference til Pia Dyhr. Spørgsmålet om Pias vidensniveau bliver i EU's kommentar opgraderet til ekstremt formulerede negative vurderinger: "Pia O Dyhr er jo håbløs uvidende om A-kraft. Det er jo pinligt at høre på hvad hun ikke ved om både A-kraft og vindenergi". Handlingsmæssigt kan ytringerne også bestemmes som personrelaterede anklager om uvidenhed. En anklage om uvidenhed kan være relevant i en debat som blandt andet må have rod i kendsgerninger, med henblik på at fremme en saglig diskussion. Imidlertid er det ikke tilfældet her. Dette eksempel er mere ekstremt end det førnævnte, dels på grund af anvendelsen af hyperbel: "*håbløs[t]* uvidende" og "*pinlig*" som etablerer en unødigt voldsom kategorisering (se fx Day & Kjærbeck 2013) af den omtalte po-

litiker, og dermed lægger grunden for en tilsvarende voldsom afstandtagen fra dem der er uenige, og dem som sympatiserer med Dyhr. Og dels på grund af den modtagerpositionering der finder sted; afsender taler til en person som allerede er enig i synspunktet – dette kan være funktionen af modalpartiklerne ”jo” som anvendes to gange i forbindelse med netop de to kvalificeringer af hendes uvidenhed: håbløs og pinlig. Anklagen er med andre ord eksklusivt henvendt til det publikum som allerede er enige i påstanden om Pia Dyhrs fuldstændige uvidenhed på området, og den graver grøften mellem dette publikum og dem der har en anden holdning, dybere.

Sidst i kommentaren generaliseres uvidenheden til at gælde ’de røde’ – uden at brugeren giver belæg for sine skarpe synspunkter. Man kan sige at spørgsmålet vedrørende Pia Dyhrs vidensniveau i det tidligere indlæg kan høres som en negativ vurdering, og da EU’s opgraderede vurdering er i overensstemmelse med denne vurdering, er der ikke nogen lokal anledning til at begrunde synspunktet (se Pomerantz 1984 om vurderingssekvenser).

I 2. indlæg ovenfor indleder BF med ”ligesom”, hvorved han viser enighed med synspunktet før. Pia Dyhr vurderes negativt som en der ”lirer bavl af”. Det specificeres ikke nærmere hvad dette ”bavl” består i, og der gives heller ikke noget belæg for det negative synspunkt, som er i overensstemmelse med indlægget før.

I det sidste indlæg ovenfor besvares EU’s og BF’s indlæg med en ironisk, negativ vurdering af deres viden. KDL skriver: ”Så er det jo dejligt vi har orakler som jer drenge, der ved en masse om emnet” – de mange emojis understreger ironien i udsagnet. Der siges her, med indirekte midler, at deres viden kan ligge et meget lille sted (Grice 1975 udpeger implikaturer som opstår på baggrund af overtrædelser af kvalitetsmaksimen som den kommunikationslogiske definition på ironi) – deres synspunkter underkendes af KDL’s indirekte personrettede anklage om uvidenhed, en anklage som forstærkes af de tre storgrinende emojis.

Den handling bliver taget ilde op i følgende svar fra EU:

EU KDH, nu

er det ikke svært at vide mere om den virkelige verden end en politiker -

især fra venstrefløjen – men det er da synd for dig, at du finder det så utroligt, at der er nogen, som reelt ved noget om det de taler om. Hvis du skal grine ad nogen, så grin af de skoleelever, der tror de dør om 12 år på grund af en klimakrise, der ikke er dokumenteret. Flotte emoji's. De er virkelig med til at give dit budskab seriøsitet.

EU's svar ovenfor fortsætter den hårde tone og det personrettede fokus.

Han lægger ud med en generalisering som skal imødegå kritikken af hans vidensniveau: "Nu er det ikke svært at vide mere om den virkelige verden end en politiker – især fra venstrefløjen". I sin tilføjelse får EU også positioneret venstrefløjen og dermed sig selv. Kategorien er ganske stærkt generaliseret: Politikere på venstrefløjen er kategorisk uvidende, hvorfor det følger at det ikke er svært at vide bedre. Dernæst anvendes en personlig vurdering af KDH: "det er da synd for dig, at du finder det så utroligt, at der er nogen, som reel[l]t ved noget om det de taler om". Det er en nedladende kommentar som i pålydende form udtrykker medlidenhed, men dette medlidenhedsudtryk positionerer samtidig KDH som én der helt har misforstået eller er ude af stand til at forstå. Skribenten inkluderer desuden sig selv i beskrivelsen "nogen der reelt ved noget om det de taler om", hvorved han fastholder og understreger sin overlegne vidensposition. Det sker som et postulat idet den ikke underbygges – der gives intet belæg. Afslutningsvis kommenteres KDH's emojis. Det sker med de sarkastiske vurderinger: "Flotte emojis. De er virkelig med til at give dit budskab seriøsitet". Det er påfaldende at der i høj grad 'gives igen' med samme midler som blev brugt af KDL. Imidlertid kan indlægget også ses som et deltagerperspektiv på god debatskik. Uanset at EU's indlæg ikke er synderlig lødigt (qua overdrivelse, grove kategoriseringer osv.), så refererer han tilsyneladende til en fælles kulturel ressource om at det ikke er god skik at gøre grin med andres synspunkt.

Vi har i dette afsnit set eksempler på at fremsatte vurderinger lægger op til opgraderede medvurderinger (jf. Pomerantz 1984). Og i tilfælde

af negative personrelaterede vurderinger, fremstår de som fjendtlige og aggressive indlæg. Sirola et al. (2019) gør sig lignende iagttagelser i en undersøgelse af brugerreaktioner på pro-anoreksi-videoer på YouTube og anser fjendtlighed som et normativt træk i denne særlige kontekst (Sirola et al. 2019: 21). I disse negative vurderingssekvenser polariseres debatten, og tonen bliver særdeles hård. I og med at der foregår opgraderet medvurdering, graves grøften til dem man er uenig med, endnu dybere. Studier i incivilitet i digitale fora finder nogle helt sammenlignelige resultater. Det fremgår blandt andet at negative indlæg medfører øget incivilitet i efterfølgende indlæg (Ziegele et al. 2018, Hwang et al. 2018).

3. Argumentation

På Facebooksiden findes også egentlig argumenterende aktiviteter. Egentlig argumentation kan defineres som minimum en påstand og en begrundelse, hos Antaki kaldet "claim backing" (se Antaki 1994, Antaki & Leudar 1992), en kompleks sproghandling som vi her refererer til som en "begrundelsesaccount". Det er et velkendt problem at det kan være vanskeligt at skelne mellem accounting-aktiviteter som faktisk begrunder en påstand, og accounts som i højere grad forklarer påstanden (dvs. redegør for kausalitet). Analysestrategien består her i at vurdere den umiddelbare kontekst og se på deltagerens tilslutning til synspunktet eller påstanden; er der manglende tilslutning, vil accounting ofte blive forstået som begrundelser fordi argumentation forudsætter en uenig eller tvivlende modtager (Antaki & Leudar 1992, Jackson & Jacobs 1980, Nielsen 2016). Da vores materiale som debathybrid udpræget udviser uenighed mellem deltagerne, er det ikke overraskende at der er mange aktiviteter som tydeligvis betragtes som argumenterende af deltagerne. Argumenterende aktiviteter ses ikke altid som fuldt udfoldede komplekser af påstand og begrundelse da fælles ressourcer i situationen ofte medfører at deltagerne kan slutte sig til sammenhængen (i pragmatisk forstand gennem implikatur-lignende greb; Grice 1975). I det første eksempel ser vi hvordan kun den del af argumentet som i Toulmin-traditionen kaldes for hjemlen (dvs. den grundlæggende ide at en påstand og dens begrundelse hænger logisk sammen) er eksplicit, mens deltagerne selv må slutte sig til hvordan den samlede begrundel-

sesaccount kan rekonstrueres. Eksemplet stammer fra 31. maj hvor der diskuteres klima:

HHH Hvis alle mennesker i verden havde samme forbrug som en gennemsnitlig indbygger i Danmark, ville vi behøve 4 jordkloder. Se indikatoren for økologiske fodaftryk. <https://www.globalis.dk/Landa/Danmark>

Set i isolation kunne denne konstruktion godt ses som en hypotetisk kausalforklaring på en sammenhæng, men i betragtning af konteksten som tydeligt tematiserer uenighed, er det mere nærliggende at forstå den som en begrundelsesaccount, også selvom der ikke er tale om et fuldt udfoldet argument i traditionel forstand.³ HHH behøver blot at betone den pointe at en opskalering af danskernes forbrug til at dække hele verden ville kræve fire jordkloder. Taleren kan så lukrere på deltagernes adgang til fælles ressourcer for rationalitet og kan slutte sig til resten – nemlig at danskernes forbrug ikke er bæredygtigt. Videre implikationer af denne argumentation kan være at modtageren tænker videre og indser at det er nødvendigt at danskerne skærer ned på deres forbrug.

Henvisningen til indikatoren for økologiske fodaftryk tjener til at styrke argumentet, da det understøtter pointen. Den slags dokumentation kaldes for ”rygdækning” i den argumentationsanalytiske tilgang (Nielsen 2016: 113ff).

HHH designer indlægget som argumentation ved at fremlægge dokumentation fra Globalis, et opslagsværk udgivet af FN-forbundets skoletjeneste. Argumentet fremstår relevant i konteksten da det underbygger Rikke Damgaard Nielsens argumentation i videoklipet hvor hun siger: ”Hvis alle gjorde ligesom Danmark, var klimakrisen stukket helt af”.

3 Argumentationen kan, i en logisk-filosofisk argumentationsanalysetradition, forstås som følger:

Hvis alle mennesker skal have samme forbrug som danskerne, skal vi bruge 4 jordkloder (eksplicit formuleret hjemmel)

Vi har ikke 4 jordkloder (implicit belæg)

Derfor kan alle mennesker ikke have samme forbrug som danskerne (implicit påstand)

HHH's indlæg er et eksempel på et debatindlæg som faktisk argumenterer sagligt for et synspunkt. Han leverer fremsættende argumentation til fordel for et specifikt synspunkt.

Den deliberative værdi af debatten afhænger imidlertid ikke alene af saglig, fremsættende argumentation, den forudsætter også at deltagerne formår at forstå og respondere på modsynspunkter i interaktionen (Cappella et al. 2002: 76). Et væsentligt aspekt af argumenterende interaktion er således *modargumentation*, dvs. argumentative aktiviteter som rekonstruerer, vurderer og kritiserer andre argumenter – og det er her at analysen af argumentation må forholde sig aktivt til den etnometodologiske samtaleanalyses fokus på sekventialitet. Modargumentationen har en anden funktion end fremsættende argumentation, da modargumentationen forudsætter at der allerede har været fremsat et argument, og den kan typisk bestå af to generelle aktivitetstyper: dels kan der forekomme *rekonstruktion* af andre deltagers synspunkter i form af formulationer, og dels kan der fremkomme *kritiske vurderinger* af modpartens synspunkter. Ofte fylder modargumentative aktiviteter betydelig mere i argumentativ interaktion end fremsættende argumentation (Nielsen 2016: 159-212). De næste eksempler stammer fra opslaget fra 13. maj 2019 hvor Theis Palm argumenterer for A-kraft. Her ser vi, som reaktion på Theis Palms indlæg, et eksempel på modargumentation:

TLN Theis' tal er blevet modbevist flere gange på diverse ingeniør-sider, alligevel bliver han ved med at bruge dem. Hvorfor har debatten ikke forberedt nogle ægte fakta, i stedet for at han bare slynger tal ud, som ikke korrigeret. Derudover nægter Theis at forholde sig til at det tager 30-40 år at opføre et a kraftværk pga planlægning, politik, udbud sikkerhedsgodkendelser etc. Og selvom jeg ikke er meget for at give en SFer ret, så er der ingen kommuner der vil tage imod det radioaktive affald. Vi har mål der skal nås i 2030 (-30% CO2 udledning), dem kan vi ikke nå med a kraft, ej heller 2050, kun det endelige mål med 2100. Og da der skal

hanles nu, er vind og sol bedre alternativer
at bruge vores penge på.

Kritikken af Theis' argumentation ser ud til have to aspekter: Dels vurderes hans talgrundlag at være fejlagtigt da tallene angiveligt "er blevet [modbevist] flere gange på diverse ingeniør-sider". Og dels vurderes Theis' argumentation at være mangelfuld: Han nægter angiveligt at "forholde sig til at det tager 30-40 år at opføre et a-kraftværk pga. planlægning, politik, udbud, sikkerhedsgodkendelser etc." Indlægget forudsætter at det deltagende publikum har set Theis Palms indlæg, og TLN bruger således ikke meget plads på at formulere Theis' synspunkter. De negative vurderinger af Theis' standpunkt er designet sådan at de fremstår som begrundede indvendinger hvor der særligt er fokus på kritik. Skribentens informationstunge vurderinger positionerer ham som en person med viden om emnet. Han positionerer sig også politisk, men på en måde hvor han netop bryder med sit politiske ståsted: "Og selvom jeg ikke er meget for at give en SF'er ret...". Det kan give lydhørhed i en diskussion som i øvrigt tager form af to lejre der bekriger hinanden. Vurderingerne "der er ingen kommuner der vil tage imod det radioaktive affald" og "Vi har mål der skal nås..." leder, især på grund af deres placering, frem til den afsluttende begrundelsesaccount "Og da der skal handles nu, er vind og sol bedre alternativer at bruge vores penge på". På trods af en ikke helt klar struktur i TLN's indlæg, lykkes det ham at fremføre en række oplysende indvendinger mod Theis' holdning, og modargumentationen fungerer derefter som udgangspunkt for et fremsættende argument: der skal satses på sol og vind *fordi* der skal handles nu. Skribenten bestræber sig på at oplyse og overbevise andre om sin position, og samtidig positionerer han sig som fagligt vidende i forhold til emnet.

Længere nede i tråden adresseres affaldsproblemet som TLN har nævnt, med en morsom kommentar:

CS Du inddrager et par p-pladser tæt på bagdøren. Så er affaldsproblemet løst 😏("winking face")

TLN CS hehe, jeg tror dem
der skal udforme sikkerhedsrapporten
har en fodnote eller to til den
beslutning

BT TLN, Theis' tal er skam gode nok.

CS's indlæg markerer et handlingsmæssigt brud i forhold til TLN's saglige indlæg. I stedet for at reagere negativt på denne udfordring vælger TLN at anerkende det vittige i CS's kommentar, ved at grine af den med "hehe", og dernæst bygge videre på den. TLN's handling kan i denne kontekst betragtes som en 'mestringsteknik' der gør at det morsomme indslag bliver afviklet på egne præmisser, sådan at samtalen kan køre videre i det seriøse spor. Den saglige debat genoptages umiddelbart efter med BT's kommentar: "Theis' tal er skam gode nok". Denne kommentar udgør en kritisk vurdering af TLN's modargumentation, men kommentaren kan næppe forstås som argumenterende i sin egen ret da der ikke egentlig fremføres nogen begrundelser. Der er tale om et postulat: "Theis' tal er skam gode nok." Da der ikke fra skribentens side gøres nogen forsøg på at underbygge den påstand, bidrager kommentaren i sig selv ikke til at opløse uenigheden. Hvis det deltagende publikum skal overbevises om det, så må det alene være på basis af en tillid til at BT ved hvad han taler om. Og det er i konteksten et spinkelt håb da han ikke taler ud fra en etableret ekspertposition.

Ikke desto mindre svarer TLN med et langt argumenterende indlæg:

TLN

BT ja, men det er
det han ikke siger, der er
problemet. Det har kostet
Danmark 100mia at få 6Gw
vind, giver det så mening at
bruge 50 mia på at få 1,5Gw fra
a kraft? Nej det gør det
naturligvis ikke. Og slet ikke da
a kraft først kommer i brug om
30-40 år. Endvidere bliver vind

billigere og billigere, og er blevet markant billigere end de første parker der blev sat op i 80'erne og 00erne. Så derfor giver a kraft ikke mening på kort eller lang sigt, men kun hvis man har år 2100 for øje. Så hvis man sætter tingene i relief (hvilket man bør), så bliver det han siger forkert

TLN lægger ud med at anerkende BT's synspunkt og organiserer derefter sin modargumentation omkring den tidligere fremsatte kritik om at Theis' argumentation er mangelfuld. Han lægger ud med synspunktet "det er det han (Theis) ikke siger, der er problemet", og han stiller det retoriske spørgsmål "giver det så mening at bruge 50 mia på at få 1,5 Gw fra a kraft?", som han selv besvarer – svaret har han allerede begrundet. Derefter følger yderligere begrundelsesaccounts for at det ikke giver mening at investere i a-kraft, nemlig at "a kraft kommer [først] i brug om 30-40 år" og "Endvidere bliver vind billigere og billigere... ". På baggrund af disse begrundelsesaccounts udledes synspunktet igen, i let forandret form: "Så derfor giver a kraft ikke mening på kort eller lang sigt, men kun hvis man har år 2100 for øje". Til allersidst i indlægget vender TLN tilbage sin indledende vurdering, at Theis' argumentation er problematisk: "Så hvis man sætter tingene i relief (hvilket man bør), så bliver det han siger forkert". Denne sidste konklusion knytter eksplicit an til BT's indvending i foregående indlæg "Theis' tal er skam gode nok", og kan forstås sådan at Theis' tal er "gode nok" når de er taget ud af sammenhængen, men ser man det i en større økonomisk kontekst (eller "relief"), så er Theis' samlede argumentation forkert. TLN orienterer sig med indlægget mod en nuanceret håndtering af uenigheden imellem ham selv og BT hvor han anerkender modpartens synspunkt som relevant, men samtidig afviser det på et mere specifikt plan.

Gennem sit vedholdende engagement og grundige argumentation lykkes det TLN at få skabt en 'talerstol' i debatten, hvilket følgende kommentar viser:

MB TLN det er meget oplysende at følge dine indlæg for en ignorant som mig. Tak

Deltageren orienterer sig her normativt til fordel for ”oplysende indlæg”. Det er et godt eksempel på et deltagerperspektiv som fremhæver saglighed og oplysning som en kommunikativ styrke i debatten. Det er også et eksempel på at fraværet af incivil adfærd modtages positivt (igangsætter ikke eskalerende incivilitet i efterfølgende indlæg; Hwang et al. 2018), og at et højt informationsniveau hos deltagere korrelerer med en orientering mod argumentativitet og rationalitet (Kim 2016: 17ff.).

KONKLUSION OG DISKUSSION

Artiklen har undersøgt uddrag af samtaler på Debatten - DR's Facebookside med det formål at give et indblik i den debat og kommunikative praksis som fandt sted på platformen i forbindelse med valget i 2019. Der har været fokus på forhandling om passende sprogbrug på siden og på deltagernes vurderende og argumenterende handlinger. I det følgende præsenteres først analysens konklusioner, og der sættes fokus på hvordan deltagernes sociale og kulturelle ressourcer brydes i en metadiskussion om god debatskik. Det teoretiske fagfelt om deltagelse og deliberativ kvalitet i den offentlige debat udgør den faglige kontekst som undersøgelsen indskrives i (Cappella et al. 2002, Kalch & Naab 2017, Ziegele et al. 2018, Boberg et al. 2018), og det rejser spørgsmålet om hvorvidt Facebooksiden kan anses for et debatforum med deliberativ kvalitet. Det vil blive diskuteret efter analysens konklusioner.

I analysen af regulering af sprogbrugen på siden har vi set at Facebooksiden er udfordret af incivil sprogbrug, og vi har set hvordan Debatten - DR forsøger at regulere tonen. Reguleringen sker i forhandling med brugerne – og mange forskellige holdninger gøres gældende. Nogle brugere sætter spørgsmålstejn ved redaktionens ret til at regulere og viser deres protest ved netop at anvende den form for sprog som Debatten - DR prøver at regulere væk, mens andre brugere tager afstand fra nedsættende sprog på siden og opfordrer til yderligere regulering. Vi har desuden set at voldsomme anklager om DR's manglende troværdighed og legitimitet opstod i forlængelse af Debatten - DR's reguleringsforsøg,

anklager som tydeligt skriver sig ind i en nyere populistisk tendens til delegitimering af nyhedsinstitutionen. Mellem brugerne foregår også jævnlige metasproglige og metapragmatiske refleksioner om sprogbrug og tone, og man kan roligt sige at normerne omkring sprogbrug på siden er til fortsat forhandling. Det skal i den sammenhæng bemærkes at en dispræference for grov sprogbrug rent faktisk kan iagttages som en normativ orientering i indlæggene (en observation som også understreges hos Ziegele et al. 2018), en præference som egentlig kun ignoreres i sammenhæng med den totale populistiske afvisning af hele institutionens legitimitet. 'Ordentlig' og saglig sprogbrug som kommunikativ dyd er således ikke eksplicit udfordret i materialet, medmindre det sker i sammenhæng med en sådan afvisning af selve kommunikationens ramme.

Personrelaterede vurderinger er en fremtrædende sproglig handling på siden. Og det drejer sig ofte om negative følelsesladede vurderinger når emnet bliver personen i stedet for den politiske problemstilling. Vurderinger inviterer til flere vurderinger af overensstemmende karakter, men de er også potentielt konfliktsøgende i forhold til brugere der ikke er enige. Det kræver sit at udtrykke uenighed i forhold til ekstreme vurderinger, for man bliver potentielt en del af konflikten. Der bliver i de vurderende indlæg vi har set, ikke gjort noget for at imødekomme de uenige brugere, fx ved hjælp af forklaringer og begrundelser. Man henvender sig først og fremmest til dem der er enige, og derved polariseres debatten. Dette er i overensstemmelse med en af hovedpointerne i Jørgensen, Kock og Rørbech (1994): Fjendtlighed flytter ikke holdninger, men kan virke samlende på modtagere som allerede var enige fra starten (se også Zappavigna 2012 om tilknytning på sociale medier). Ekstreme, personrelaterede vurderinger ses i stort omfang på Debatten - DR's Facebookside. Det er en form for politisk kommunikation som er nem at levere, og som også kan være nem at gå til som læser og måske lade sig underholde af – dog har det nok mest værdi for dem der er enige. Den barske tone skræmmer uden tvivl nogle brugere og begrænser deres lyst til at deltage i debatten (jf. Andersen og Rathje 2019). Analysen viser dog også antydninger af at det er en deltagerorientering at personangreb er potentielt skadelige for en debat.

På Facebooksiden findes også egentlig argumentation. Vi har set det

ukomplicerede argumenterende format hvor brugeren fremstiller et synspunkt efterfulgt af et link til indhold, som så får forklarende og begrundende funktion i forhold til synspunktet. Dernæst så vi eksempler fra en vedholdende debattør som leverede flere lange argumenterende indlæg. Det første af denne debattørs indlæg fremstod som en række faktabaserede indvendinger som ledte frem til et afsluttende argument. Argumentationen blev dernæst udfordret af en vittig kommentar fra en anden bruger, men gennem anerkendelse og deltagelse i den foreslåede aktivitet blev det vittige indslag afviklet. Argumentationen blev derefter genoptaget som aktivitet. Som svar på et modsynspunkt leverede den før omtalte debattør igen en længere modargumentation, denne gang med en klar struktur med begrundelser og synspunkter. Den afsluttende konklusion knytter an til indlæggets indledende synspunkt – og hvor både indledning og afslutning relaterer sig tydeligt til det foregående indlæg. Efterfølgende takkede en anden bruger for de oplysende indlæg hvilket viser hendes normative orientering mod at debat skal være oplysende.

Så hvordan positionerer deltagerne sig metakommunikativt i spørgsmål om god debatskik? På den undersøgte Facebookside med moderator og eksplicit debatpolitik findes faktisk god argumentation – idet den synes at være pragmatisk gyldig og holdbar (Nielsen 2016: 141–158) og oplysende debat som nogen bliver klogere af, ifølge brugerne selv. Debattøren med de lange indlæg orienterer sig som deltager mod deliberative værdier som saglighed og anerkendelse idet han anerkender at en modstander kan synes noget andet. Han har 'lyttet' til modargumenter – det fremgår af måden hvorpå han relaterer sit eget indlæg til det indlæg han opponerer mod. Og han begrundet sine standpunkter og fremfører sine grunde. Dog er nogle indlæg tydeligere struktureret end andre. Det er her værd at lægge mærke til at en anden bruger værdsætter den oplysende argumentation. Det anerkendende indlæg er et godt eksempel på at deltagerne selv kan identificere saglig argumentation, så det er ikke kun set fra et mesterfortolkerperspektiv at det er god argumentation, det er det også fra et deltagerperspektiv. Det mere minimalistiske argument kan for en deltager uproblematisk udfoldes fra en delvist implicit form til et fuldgyldigt argument. Anvendelsen af hyperlink til bagvedliggende dokumentation indebærer ganske vist at

denne dokumentation ikke fremstår eksplicit i sammenhængen. Men der er tale om en latent styrkelse af argumentationen fordi dokumentationen er tilgængelig for den deltager som ikke umiddelbart kan eller vil acceptere argumentets pointe.

Det ser ud til at gode debattører ikke blot mestrer argumentation med modtagertilpassede forklaringer og begrundelser, en erkendelse som kan ses underbygget i mere omfattende studier dokumenteret af Cappella et al. (2002). Deres indlæg er også kendetegnet af uformelt sprog som samtidig giver indtryk af viden og indsigt. Såvel indhold, argumentets struktur og de sproglige valg spiller sammen på måder som giver anerkendelse fra andre deltagere.

Man kan ud fra kvalitetskriterier for offentlig debat også kritisere kommunikativ praksis i form af negative personrelaterede vurderinger som dem der indgik i analysen. Dette træk ved materialet bør utvivlsomt forstås i sammenhæng med de særlige mediale vilkår som sociale medier frembyder: Forskydningen i tid og rum mellem deltagerne fjerner en betydelig del af den sociale struktur som ellers kunne modvirke uhæmmede personangreb. Man kan retorisk spørge om man kunne forestille sig at deltagerne ville udføre de samme sociale aktiviteter hvis de var ansigt-til-ansigt i samme fysiske rum. Den medialt betingede distance forskubber balancen mellem kommunikative og strategiske mål i situationen.

Undersøgelsen giver således et broget billede af den kommunikative praksis på Debatten - DR's Facebookside. Mange indlæg har simpelthen ikke til formål at oplyse (med)borgerne så de kan træffe mere kvalificerede beslutninger. De udtrykker tilsyneladende ikke en forventning om en deliberativ proces hvor argumenter vejes op mod hinanden, men snarere den enkelte aktørs særinteresser og behov for at lufte sin uforbeholdne mening. Der foregår meningsudveksling, og aktørerne deltager som borgere i debatten og dermed i samfundet, men samtidig udpeger undersøgelsen et demokratisk problem i og med at den hårde tone uden tvivl skræmmer potentielle deltagere væk, således at de ikke ytrer sig på siden eller måske helt afskriver den. I materialet understøttes dette synspunkt af den fortløbende forhandling om passende sprogbrug. Ziegele et al. (2018) peger på at en socialt symmetrisk og diskursiv moderatorstil kan have gunstig indvirkning på niveauet af incivilitet, men det er næp-

pe det fulde svar på hvad der kan gøres for imødegå den aggressive stil i form af anklager og ansigtstruende sprogbrug. En del af brugerne i vores materiale ønsker tydeligvis en højere grad af regulering hvor redaktionen fx sletter indlæg (se også Kalsnes & Ihlebæk 2021). Men vi har samtidig set manglende accept af den asymmetriske, institutionelle regulering hos en anden del af brugerne og en normativ orientering i retning af at debatdeltagerne bør have stor frihed når platformen er Facebook. Denne gruppe ser ud til at orientere sig mod en populistisk retorik som betragter institutionen DR som grundlæggende illegitim hvorfor DR angiveligt ikke er berettiget til at disciplinere adfærden på Facebook.

På baggrund af det indblik undersøgelsen har givet, kan Facebooksiden til dels anses for et debatforum med en deliberativ kvalitet. Som vi har set, er den deliberative kvalitet at finde i form af oplysende argumentationsaktiviteter – de optræder bare kun sporadisk. Det er også en tydelig tendens at debatten rummer fjendtlighed, og det kan underbygges af studier der viser at denne tendens udvirkes af særlige mediale vilkår på digitale platforme (Hougaard 2014, Reed 2001). Som en modsatrettet tendens ser man også en orientering mod sociokulturelle normer som anvendes til sproglig disciplinering af andre brugere og til legitimering af redaktionens regulering af Facebooksiden. Vi mener at denne modsatte effekt kan forstås som demonstrationen af kommunikationsetisk dyd, dvs. en måde hvorpå deltagere kan legitimere sig selv, og dermed deres synspunkter, i debatten.

Susanne Kjærbeck, lektor
Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab
Roskilde Universitet
susannek@ruc.dk

Niels Møller Nielsen, lektor
Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab
Roskilde Universitet
nmn@ruc.dk

LITTERATUR

- Analyse & Tal. 2021. Angreb i den offentlige debat på Facebook. <https://strapi.ogtal.dk/uploads/966f1ebcfa9942d3aef338e9920611f4.pdf> (tilgået 3. april 2022)
- Andersen, E.M. & M. Rathje. 2019. Age and stage of life categorizations used to moralize in online social conflict. *Discourse, context & media* 28. 19-26. DOI: 10.1016/j.dcm.2019.02.001.
- Antaki, C. 1994. *Explaining and arguing. The social organization of accounts*. London: Sage.
- Antaki, C. et al. 2006. "For she who knows who she is:" Managing accountability in online forum messages. *Journal of computer-mediated communication* 11. 114-132. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2006.tb00306.x.
- Antaki, C. & I. Leudar. 1992. Explaining in conversation: Towards an argument model. *European journal of social psychology* 22. 181-194. DOI: 10.1002/ejsp.2420220206.
- Asmuss, B. & J. Steensig (red). 2008. *Samtalen på arbejde - konversationsanalyse og kompetenceudvikling*. København: Samfundslitteratur.
- Bech-Danielsen, A. 2017. Hver syvende raser på Facebook. *Politiken.dk*. 16. februar 2017. <https://politiken.dk/kultur/art5836561/Hver-syvende-raser-p%C3%A5-Facebook> (tilgået 7. oktober 2019)
- Boberg, S., T. Schatto-Eckrodt, L. Frischlich, & T. Quandt. 2018. The moral gatekeeper? Moderation and deletion of user-generated content in a leading news forum. *Media and communication* 6(4). 395-419. DOI: 10.17645/mac.v6i4.1493.
- Bou-Franch, P., N. Lorenzo-Dus & P.G.C. Bletvich. 2012. Social interaction in YouTube text-based polylogues: a study of coherence. *Journal of computer mediated communication* 17(4). 501-521. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2012.01579.x.
- Cappella, J.N., V. Price & L. Nir. 2002. Argument repertoire as a reliable and valid measure of opinion quality: Electronic dialogue during campaign 2000. *Political communication* 19(1). 73-93. DOI: 10.1080/105846002317246498.
- Coe, K., K. Kenski & S.A. Rains. 2014. Online and uncivil? Patterns and determinants of incivility in newspaper website comments. *Journal of communication* 64(4). 658-679. DOI: 10.1111/jcom.12104.
- Cohn, N. 1967. *Warrant for genocide: the myth of the Jewish world conspiracy and the protocols of the elders of Zion*. London: Serif.
- Dannemand, H. 2019. DR2 skal være kanalen for de særligt interesserede. *Berlingske*. 17. marts 2019. <https://www.berlingske.dk/kultur/dr2-skal-vaere-tv-kanalen-for-de-saerligt-interesserede> (tilgået 10. juni 2021)

- Day, D. & S. Kjærbeck. 2013. 'Positioning' in the conversation analytic approach. *Narrative inquiry* 23(1). 16-39. DOI: <http://dx.doi.org/10.1075/ni.23.1.02day>.
- Debatten - DR. 2019a Facebook.com/Debatten/<https://www.facebook.com/143859902321643/posts/3014288378612100/> (tilgået 10. juni 2021).
- Debatten - DR. 2019b. Facebook.com/Debatten/ <https://www.facebook.com/143859902321643/posts/2970429876331284/> (tilgået 10. juni 2021).
- Drew, P. & J. Heritage (red.). 1992. *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grice, P. 1975. Logic and conversation. I.P. Cole & J. Morgan (red.), *Speech acts (Syntax and semantics, vol. 3)*, 41-58. New York: Academic Press. DOI: 10.1163/9789004368811_003.
- Habermas, J. 1984/1992. *The theory of communicative action*. London: Polity Press.
- Heritage, J. 1984. *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Heritage, J. 1988. Explanations as accounts: A conversation analytic perspective. C. Antaki (red.), *Analyzing everyday explanation*, 127-144. London: Sage.
- Herring, S. 1999. Interactional coherence in CMC. *Journal of computer mediated communication* 4(4). DOI: 10.1111/j.1083-6101.1999.tb00106.x.
- Hougaard, T.T. 2014. Sproglige forandringer i de nye medier – fra chatstil til hashtag-poesi. *NyS – Nydanske sprogstudier* 46. 39-66. DOI: 10.7146/nys.v46i46.17524.
- Hutchby, I. & R. Wooffitt. 2008. *Conversation analysis*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Hwang, H., Y. Kim, & Y. Kim. 2018. Influence of discussion incivility on deliberation: An examination of the mediating role of moral indignation. *Communication research* 45(2). 213-240. DOI: 10.1177/0093650215616861.
- Jackson, S. & S. Jacobs. 1980. Structure of conversational argument: Pragmatic bases for the enthymeme. *The quarterly journal of speech* 66. 251-65. DOI: 10.1080/00335638009383524.
- Jacobs, S. 1986. The management of disagreement in conversation. F.H. van Eemeren et al. (red.) *Argumentation: Across the lines of disciplines*. Dordrecht: Foris.
- Jagers, J. & S. Walgrave. 2007. Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European journal of political research* 46(3). 319-45. DOI: 10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x
- Jørgensen, C. 1998. Public debate - an act of hostility? *Argumentation* 12. 431-443. DOI: 10.1023/A:1007735127171.
- Jørgensen, C., C. Kock & L. Rørbech. 1994. *Retorik der flytter stemmer. Hvordan man overbeviser i offentlig debat*. København: Gyldendal.

- Kalch, A. & T. Naab. 2017. Replying, disliking, flagging: How users engage with uncivil and impolite comments on news sites. *Studies in communication and media* 6(4). 395-419. DOI: 10.5771/2192-4007-2017-4-395
- Kalsnes, B. & K.A. Ihlebæk. 2021. Hiding hate speech: Political moderation on Facebook. *Media, culture and society* 43(2). 326-342. DOI: 10.1177/0163443720957562.
- Kim, N. 2016. Beyond rationality: The role of anger and information in deliberation. *Communication research* 43(1). 3-24. DOI: 10.1177/0093650213510943.
- Kjempff, M. & K.S. Møhlolt. 2019. På sporet af skrigeskinken <https://stemmensmagt.atavist.com/untitled-project-hv745> (tilgaaet 7. oktober 2019).
- Kjærbeck, S. & N.M. Nielsen. 2009. Det gode naboskab? En undersøgelse af etnometodologisk samtaleanalyse og pragmatisk argumentationsanalyse som tilgaae til sprogbrug i praksis. R. Therkelsen & E.S. Jensen (red.), *Dramatikken i grammatikken*, 233-267. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet.
- Kock, C. 2008a. Kan man opstille adfærdsregler for offentlig debat? *Mediekultur* 44. 58-65. DOI: 10.7146/mediekultur.v24i44.1308.
- Kock, C. 2008b. Fornuftig uenighed. *Rhetorica scandinavica* 48. 64-83.
- Kofta, M., W., M. Soral, M. Bilewicz & S. Kitayama. 2020. What breeds conspiracy antisemitism? The role of political uncontrollability and uncertainty in the belief in Jewish conspiracy. *Journal of personality and social psychology* 118(5). 900-918. DOI: 10.1037/pspa0000183.
- Linaa Jensen, J. 2014. Online deliberations and beyond? A time-based and comparative study of Danish political debates online. *Mediekultur* 56. 23-43. DOI: 10.7146/mediekultur.v30i56.16327.
- Lomborg, S. 2013. Genreforhandling som kommunikativ praksis på Facebook. J. Linaa Jensen & J. Tække (red.), *Facebook: Fra socialt netværk til metamedie*, 95-116. København: Samfundslitteratur.
- Marcoccia, M. 2004. On-line polylogues: Conversation structure and participation framework in internet newsgroups. *Journal of pragmatics* 36(1). 115-145. DOI: 10.1016/S0378-2166(03)00038-9.
- Meredith, J. & J. Potter. 2014. Conversation analysis and electronic interactions: Methodological, analytic and technical considerations. H.L. Lim & F. Sudweeks (red.), *Innovative methods and technologies for electronic discourse analysis*, 370-393. Hershey, PA: IGI Global. DOI: 10.4018/978-1-4666-4426-7.ch017.
- Mutz, D.C. 2015. *In-your-face politics: The consequences of uncivil media*. Princeton: Princeton University Press.

- Nielsen, N. M. 2012. Dialectical citizenship? Some thoughts on the role of pragmatics in the analysis of public debate. I C. Kock & L.S. Villadsen (red.), *Rhetorical citizenship and public deliberation*. University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Nielsen, N.M. 2013. Offentlighed som repræsentation af betydningssystemer. S. Holmström & S. Kjærbeck (red.), *Legitimitet under forandring: Virksomheden i samfundet*, 113-136. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Nielsen, N.M. 2016. *Argumenter i kontekst: Introduktion til pragmatisk argumentationsanalyse*, 2. udg. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Nielsen, N.M. 2020. Normativ argumentation: Fornuftig uenighed mellem konsensus og desinformation. N.M. Nielsen & K. Pedersen (red.), *Politisk kommunikation i humanistisk perspektiv*, 103-124. København: DJØF Forlag.
- Papacharissi, Z. 2004. Democracy online: Civility, politeness, and the democratic potential of online political discussion groups. *New Media & Society* 6(6). 259-283. DOI: 10.1177/1464804041444.
- Pomerantz, A. 1984. Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. J.M. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of social action, studies in conversation analysis*, 57-101. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511665868.008.
- Reed, D. 2001. 'Making conversation': Sequential integrity and the local management of interaction in Internet newsgroups. *Proceedings of the 34th annual Hawaii international conference on system sciences* 4. IEEE Computer Society. DOI: 10.1109/HICSS.2001.926502.
- Ross, A.S. & D.J. Rivers. 2017. Digital cultures of political participation: Internet memes and the discursive delegitimization of the 2016 U.S presidential candidates. *Discourse, context and media* 16(4). 1-11. DOI: 10.1016/j.dcm.2017.01.001.
- Sacks, H. 1992. *Lectures on conversation*, 1-2. Oxford: Basil Blackwell.
- Schegloff, E.A. & H. Sacks. 1967. Opening up closings. *Semiotica* 7. 289-327. Genoptrykt i R. Turner (red.). 1974. *Ethnomethodology*, 233-264. Harmondsworth: Penguin.
- Sirola, A., M. Kaakinen, T. Turja, & A. Oksanen. 2019. (Un)doing deviance: Social categorization in user reactions to pro-anorexia videos on YouTube. M.F. Wright (red.), *Digital technology: Advances in research and applications*, 231-260. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202005155360>

- Steensig, J. 2013. Conversation analysis and affiliation and alignment. C. Chapelle (red.), *The Encyclopedia of applied linguistics*. Oxford: Wiley-Blackwell. DOI: 10.1002/9781405198431.wbeal0196.
- Steinitz, S. 2021. Kommentarsporet på Facebook er mediernes billigste annonceplads. *Altinget.dk* <https://www.alinget.dk/digital/artikel/kommentarsporet-er-mediernes-billigste-annonceplads-og-afsloerer-hvem-der-saetter-rammerne-for-debatten> (tilgået 12. august 2022).
- Ten Have, P. 1999. *Doing conversation analysis*. London: Sage.
- Tepe, A.D. 2011. Debatkulturen på Facebook er sygelig og uhøflig. *Politiken.dk*. 19. december 2011. <https://politiken.dk/debat/art5464550/Debatkulturen-p%C3%A5-Facebook-er-sygelig-og-uh%C3%B8flig> (tilgået 7. oktober 2019).
- Thing, M. 2014. *Antisemitismens bibel: Historien om smædeskrevet Zions Vises Protokoller*. København: Informations forlag.
- Van Dijk, J. 2012. Facebook as a tool for producing sociality and connectivity. *Television & new media* 13(2). 160-176. DOI: 10.1177/1527476411415291.
- Van Eemeren, F. H. & R. Grootendorst. 1992. *Argumentation, communication, and fallacies: A pragma-dialectical perspective*. London: Routledge.
- Villaume, P. 2011. Aktive lyttere og seere. J.T. Lauridsen (red.), *Den kolde krig og Danmark*. København: Gads forlag.
- Walton, D.N. 1989. *Informal logic: A handbook for critical argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zappavigna, M. 2012. *Discourse of Twitter and social media: How we use language to create affiliation on the web*. London & New York: Continuum.
- Ziegele, M., P. Jost & D. Heinbach. 2018. Journalistic counter-voices in comment sections: Patterns, determinants, and potential consequences of interactive moderation of uncivil user comments. *Studies in communication and media* 7(4). 525-554. DOI: 10.5771/2192-4007-2018-4-525.

”Åha, vi er altså på den, for tegnet har delt sig i to”. Om *altså*'s udtaler og funktioner

CHRISTOPHE ZERAKITSKY VIES &
JAN HEEGÅRD PETERSEN

ABSTRACT

I danske ordbøger præsenteres *altså* som ét leksem med et særdeles bredt betydningsspænd. *Altså*'s polysemi spænder fra adverbial til interjektionel brug, hver især med flere underbetydninger. Derudover kan man i talesprogskorpusset DanPASS observere, at dets udtale varierer fra meget distinkt [ˈalˈsa] til stærkt reduceret [a]. I denne artikel definerer vi et mål for fonetisk reduktion for *altså*, et 'ekspansionshierarki', og vi undersøger om dette *altså*'s varierende udtaler korrelerer med dets funktion i ytringen. Resultaterne indikerer, at udtalen af *altså* korrelerer systematisk med dets funktion i ytringen på en sådan måde, at man kan opstille to overordnede klynger for brugen af *altså*: en sætningsekstern og en sætningsintern. Førstnævnte består af interjektionaler, der udtales komprimeret, dvs. med færre fonetiske segmenter. Sidstnævnte består af sætningsadverbier og dialogiske partikler, der udtales ekspanderet, dvs. med flere fonetiske segmenter. Med sammenkædningen af grammatik, pragmatisk funktion og fonetik argumenterer artiklen således for, at dansk har to *altså*'er.

EMNEORD: fonetisk reduktion; subjektivering; grammatikalisering; dialogisk partikel; interjektional

1 INDLEDNING

Det er velkendt, at et ords udtale ikke er konstant for hver gang, det udtales, at det kan udtales mere eller mindre *ekspanderet*, dvs. distinkt, eller mere eller mindre *komprimeret*, dvs. reduceret. Et ord som *faktisk* kan udtales [fas], [ˈfagis] eller [ˈfagdisg], et ord som *simpelthen* [semən],

[ˈsemʔˈhɛnʔ] eller [ˈsemʔbldˈhɛnʔ], og emnet for denne artikel, *altså*, [asʌ], [alsʌ] eller [ˈalʔsʌ].¹

Denne naturlige tilbøjelighed til udtalevariation, der vel at mærke findes i alle naturligt talte sprog, kaldes i litteraturen *fonetisk reduktion* eller *spontantaleprocesser* (Grønnum 2007: 173–187; Schachtenhaufen 2013; Heegård Petersen m.fl. 2021: 133–145). Sådanne spontantaleprocesser er for dansk beskrevet af fx Katlev (1989) og ikke mindst i det omfattende kapitel *Generelle vekselforhold* i *Den Store Danske Udtaleordbog* (SDU; Brink m.fl. 1991). Inden for de seneste 10-15 år har spontantaleprocesser i dansk igen fået opmærksomhed af bl.a. Pharao (2009), Schachtenhaufen (2010, 2013), Boeg Thomsen (2012), Heegård (2012, 2013b, 2015) og Schüppert m.fl. (2012). Studierne har forskelligt fokus. Især Schachtenhaufen (2013) og Pharao (2012) undersøger, hvad man kalder reduktionens artikulatoriske natur, dvs. hvilke lyde der i en spontantaleproces kan blive til hvilke andre lyde, eksempelvis at /d/ i distinkt tale kan realiseres som [d], men i hurtig tale som et såkaldt 'tap' [ɾ], fx [ˈlarɐ ˈmʌɾɐ] *latter, måtter*, eller at /s/ realiseres [z] mellem vokaler og i andre stemte omgivelser, fx [ˈgɛzɐ ˈpanʔzɐ] *Gedser, panser* m.fl. Andre igen peger på indvirkende årsager, såsom at ordbekendthed eller gentagelse øger sandsynligheden for en reduceret udtale, at højfrekvente ord oftere har reduceret udtale, at visse ordklasser har større tendens til reduktion end andre (Schachtenhaufen 2012, se også Bell m.fl. 2009), eller at informationsstrukturen, fx i form af givet vs. ny information, korrelerer med grad eller type af reduktion, fx Heegård m.fl. (2021: 141–145) og Schachtenhaufen (2022: 148); se også Warner (2021) for en nylig oversigt over den internationale litteratur om fonetiske processer i sammenhængende tale. Til reduktionens årsager og funktion hører også den tilsyneladende paradoksale observation, at reduktion kan have en fremhævende ytringseffekt: Ved at udtale en række ord i en sætning komprimeret fremhæves de ord, der ikke udtales komprimeret. Fonetisk reduktion er altså med andre ord et komplekst og mangesidet udtalefænomen, der også har berøringsflader med grammatikken.

1 Vi følger principperne for gengivelse af dansk udtale som udlagt i Heegård Petersen m.fl. (2021), og som på de væsentligste punkter svarer til den, der bruges i *Den Danske Ordbog*.

I Heegård & Mortensen (2014) og Heegård (2013a) vises det således, at *faktisk* udtales forskelligt, alt efter hvilken placering i sætningen det har. Når *faktisk* står i sætningskernen (på 'lille a', 'DP' eller 'SA'; se afsnit 2), kan udtalen variere mellem ekspanderet og (stærkt) komprimeret udtale, fx ['fagdisg] ~ [fas]. Når *faktisk* derimod optræder i sætningsperiferien, fx i *faktisk synes jeg ikke at ...* og *de er ikke så smarte faktisk*, har det meget ofte en ekspanderet udtale, [fagis] ~ ['fagdisg]. I Heegård (2015) vises det, at *faktisk*'s 'søsteradverbial', *egentlig*, følger et lignende mønster, både komprimeret til (relativt) ekspanderet udtale i sætningskernen, [ən] ~ ['e:ni], men relativt ekspanderet udtale i sætningsperiferien, ['e:ni] ~ ['e:nɗli]. Heegård og Mortensen finder tillige en tendens til, at *faktisk* udtales mere komprimeret, når det indgår i en ytring, der modsiger modtagers synspunkt, end når det forholder sig til talers egen eller tredjeparts udsagn (2014: 96), en funktion, forfatterne kalder 'kommunikativ kontrast'.

Også internationale studier har vist, at fonetisk reduktion kan afspejle et ords kommunikative funktion (Bell m.fl. 2009). Eksempelvis har Schäfer (2013: 72, 55ff., 100–102) vist, at islandske adverbier på *-lega* (da. *-lig*) reduceres mere, når de er sætningsadverbier, end når de er gradsadverbier, fx *náttúrlega* 'selvfølgelig' [nøtɭə] eller [nɔtɭ] vs. ['nauhtøləa]. Og Plug (2006) har vist, at nederlandsk *eigenlijk* udtales reduceret [ʔeik], når det optræder i ytringer, der korrigerer indhold i talers egen tidligere ytring, og ekspanderet ['ʔeixlək], når taler korrigerer indhold i modtagers tur.

Denne artikel ser nærmere på et af de forhold, som i nogle af disse udgivelser er blevet fremhævet som indvirkende på reduktionsgrad, nemlig semantisk-syntaktiske faktorer. Formålet er at undersøge, om graden af udtalereduktion henholdsvis udtaleekspansion for *altså* kan tilskrives en eller nogle af de funktioner, som multifunktionelle eller højpolyseme ord kan have. Vi bruger resultatet af undersøgelsen som afsæt til at diskutere, om dansk med adverbiet *altså* i virkeligheden er to forskellige leksemer: et adverbium, som man (fortsat) kunne stave *altså*, og hvad vi kalder et interjektional, som man eventuelt ville kunne stave *asser*.

Artiklen er opbygget således: Først præsenterer vi i afsnit 2 de foreliggende relevante syntaktiske, semantiske og fonetiske beskrivelser af

altså. Dernæst præsenterer vi i afsnit 3 vores data og den anvendte metode. I afsnit 4 følger selve analysen, og i afsnit 5 bringes en diskussion og perspektivering. Afsnit 6 indeholder konklusionen.

2 OM *ALTSÅ*

2.1 Betydning

Altså er i ordbøgerne et adverbium, og etymologisk er det ifølge *Den Danske Ordbog* (DDO) og *Ordbog over Det Danske Sprog* (ODS) dannet som en kalke efter tysk mønster, *also*, af adverbialt *alt* 'ganske' og *så* 'således', med det tidligste belæg fra *Jammers Minde* (1689), om end i formen *alt saa*, der også er at finde i *Holbergordbogen*. Jensen angiver det som et låneord fra tysk (2000: 62–64).

DDO er den betydningsordbog, der giver den mest detaljerede betydningsbeskrivelse med fire hovedbetydninger med underbetydninger til tre af dem. De gengives her blot i oversigtsform og lettere omskrevet.

- Bet. 1: bruges for at angive en logisk følge eller årsagssammenhæng, for at konkludere noget ud fra forudsætninger, eller for at sammenfatte det foregående eller genoptage det egentlige emne.
- Bet. 2: bruges for at uddybe eller forklare det foregående nærmere eller for at præcisere eller rette det foregående.
- Bet. 3: bruges for at understrege at noget forholder sig på en bestemt måde, eller som synonym til 'under den åbenlyse forudsætning'.
- Bet. 4: bruges udråbsagtigt for at udtrykke irritation, bebrejdelse, engagement eller anden følelse.

Ingen af betydningerne angives som nyere, og flere af dem angives som "især talesprog". Dette støttes yderligere af ODS' og dens supplementsbinds eksempler, hvor mange er fra replikker fra skønlitteraturen. Der gives ikke eksplicitte konstruktionsoplysninger i DDO's artikel. Det er kun til bet. 2 og 4, at det antydes, at *altså* har en særlig syntaktisk position og funktion (ud over funktion som sætningsadverbium). Til bet. 2 angives det således, at *altså* kan have syntaktisk indskuds- eller

tilføjjelsesfunktion: *Hvis kortet viser Antarktis – altså landområdet ved Sydpolen – er det meget mystisk* (DDO; skoleb1991) og *Jeg har fået det indtryk, at du virker som en rød klud på en tyr. Altså ikke personligt, men dit firma* (DDO; DetFriAktuelt1992).²

Bet. 4 illustreres med entydig position som en såkaldt ’etfeltshelhed’ (Heltoft m.fl. 2020: 31), dvs. som led, der alene eller i ordforbindelser kan fungere som en syntaktisk helhed uden finit verbum og neksus, og som kan fungere som en sproghandling, fx *Nej, altså! Begynder du nu også ...?* (DDO; PeMads1990). Kun betydning 1-3 er belagt i vores data.

2.2 Syntaktiske funktioner

Vi bruger det tilpassede sætningsskema i figur 1 som grundlag for udredningen af *altså*’s syntaktiske funktioner.

FIGUR 1: *ALTSÅ* I FEM MULIGE PLACERINGER I ET SÆTNINGSSKEMA FOR DANSK.³

I _v	E _v	F	V	S	A ¹	Indholdsfelt	I _h
					DP SA		
					<i>Altså</i> var han ikke	<i>nakkestiv</i>	
					så har man <i>altså</i>	<i>den at falde tilbage på</i>	
					Det er nu <i>altså</i>	<i>før galt</i>	
<i>Altsaa</i> hvis jeg maa sige min Mening,					saa er hun ikke	...	
					Jeg er	<i>temmelig træt,</i>	<i>altså</i>

Ifølge *Grammatik over det danske sprog* (GDS; Hansen & Heltoft 2019: 1079–80, 1130) kan *altså* optræde som et sætningsadverbial, som en dialogisk partikel og som et interjektional. Som sætningsadverbial er

2 I alle eksempler fremhæver vi *altså* med fed skrift.

3 I dansk grammatik kan ’sætningsskemaet’ have flere udformninger, afhængigt af formål, forfatter og bagvedliggende teori. Det, der anvendes i denne artikel, er en forsimplet og tilpasset udgave af det, der præsenteres i *Grammatik over det danske sprog* (GDS) (Hansen & Heltoft 2019, kap. XV). Vi bruger følgende forkortelser: ’I_v’ = interjektional til venstre / venstre interjektionalfelt, ’E_v’ = ekstraposition til venstre, ’F’ = fundamentfeltet (forfeltet), ’V’ = finit verbal-pladsen, ’S’ = subjektspladsen, ’A¹’ = adverbialplads, der er opdelt i ’DP’ = dialogisk partikel og ’SA’ = sætningsadverbial, ’I_h’ = interjektional til højre / højre interjektionalfelt. ’Indholdsfelt’ dækker over en række funktioner som fx infinitte verber, objekter, prædikative led, m.m., som i andre fremstillinger optræder på det overordnede ’indholds-felt’ med pladserne V, N og A.

funktionen at sammenfatte eller konkludere noget på baggrund af noget foregående. I denne funktion optræder *altså* i sætningskernen på fundamentfeltet, (1), eller på SA, (2).

Altså som sætningsadverbial:

- (1) På F: *han kunne bøje hovedet, så hagen rørte brystet. **Altså** var han ikke nakkestiv og havde ikke meningitis* (DDO; UdeHjem 1987)
- (2) På SA: *[...] en genbank som at hvis alt går skævt ude i naturen, så har man **altså** den at falde tilbage på* (GDS, s. 1079)

Som dialogisk partikel kan *altså* være argumentativ, altså som en angivelse af, at ytringen tæller som et argument mod et modsynspunkt, dvs. den talende forventer, at ytringen vil stride imod modtagerens formodede hensigter eller ønsker. Som dialogisk partikel kan *altså* også bruges emotivt:

Altså som dialogisk partikel

- (3) På DP: *Hun kan nu **altså** godt være dumpet* (argumentativt) (GDS, s. 1064)
- (4) På DP: *Det er nu **altså** for galt* (emotivt) (GDS, s. 1068)

Som interjektional kan *altså* optræde på venstre- og højre-interjektionalpladserne, I_v og I_h , og som såkaldt *etfeltshelhed*, dvs. som en selvstændig ytring (der som nævnt ikke findes i vores data). Funktionerne kan være mange. GDS (s. 1130) nævner fx oplæg eller opfordring til konklusion og emotive udtryk for negativ vurdering eller med hensigten at afbryde en samtale. Eksemplerne i (5)–(7) viser de syntaktiske positioner.

Altså som interjektional

- (5) På I_v : ***Altsaa** hvis jeg maa sige min Mening, saa er hun ikke nær god nok til vor Ole.* (ODS; Korch.RH.7)
- (6) På I_h : *Jeg er temmelig træt, **altså**.* (GDS, s. 1142)
- (7) Etfeltshelhed: ***Altså!*** (fx bebrejdende) (selvopfundet)

Ud over de her nævnte semantiske funktioner kan *altså* også have en samtaleorganiserende funktion. Ifølge Heinemann og Steensig (2018: 470) kan *altså* bruges som en "turinitierende partikel", hvor det "markerer og begrunder digressioner fra det foregående og derved gør dem [: digressionerne] mindre socialt problematiske, end de kunne have været", og "især undgås der at blive tildelt ansvar til en deltager i interaktionen" (2018: 451).⁴ I deres talesprogsdata, der består af 200 samtaler fra SamtaleBank-korpusset, finder Heinemann og Steensig ingen eksempler på konkluderende *altså*, kun enkelte eksempler på "fremhævendende/argumenterende" brug, men "overvældende" mange eksempler på turinitial forekomst, med funktionen som i citatet lige ovenfor (2018: 451). I en samtaleanalytisk tilgang til Facebook-data finder Jørgensen (2018) (i skriftsprogsdata) også turinitierende brug af *altså*. Vi vender tilbage til Heinemann og Steensigs observationer i afsnit 6, om end vi ikke kan gå i diskussion med deres konklusion, da vi ikke har anlagt et konversationelt perspektiv i analysen.

2.3 Udtale

Altså har de default-distinkte udtaler [ʼalʰsʌ] eller [alsʌ], dvs. med fire segmenter og stød, hvis ordet har tryk (DDO, SDU). SDU angiver faktisk udtalen [ʼalʰsʌ] (omsat fra Dania), dvs. med a-kvalitet som i *kaffe*, og udtalen med [a] betegnes som yngre og lavkøbenhavnsk. På dette punkt vurderer vi – og den mere nutidige DDO – at tiden har overhalet SDU; selvom udtalen med [a], findes i vores data, er udtalen med [a] hverken speciel for yngre talere eller specielt lavkøbenhavnsk. SDU angiver også [asʌ] som mulig i ubetonet position og med en antydning af en syntaktisk korrelation: "Når ordet ikke er første ord i ytringen, står det oftest med bitryk (med eller uden stød) eller svagtryk (uden stød)" (SDU, s. 152).

I funktionen som turinitierende partikel observerer Heinemann og Steensig stor variation i udtalen, fra [alsʌ] over [alsə asʌ] til [as əs] og "altid udtalt uden tryk og [...] prosodisk integreret med efterfølgende tale" (Heinemann & Steensig 2018: 452).

⁴ Citaterne her er oversat fra engelsk af denne artikels forfattere.

Den her opsummerede litteratur har altså vist, at *altså* kan have flere forskellige funktioner, være placeret forskellige steder i sætningen samt have varierende udtaler, der korrelerer med de syntaktiske positioner. De følgende afsnit ser nærmere på denne korrelation mellem udtale, syntaktisk position og funktion.

3 DATA OG METODE

3.1 Data

Data er hentet fra DanPASS, som er et talesprogskorpus for dansk, og som artiklens titel er hentet fra. DanPASS indeholder i alt 73.227 ord ytret af 27 talere (Grønnum 2009). Korpusset udgøres af dels monologer optaget i 1996, hvor talerne skulle give instruktioner til en usynlig modtager ud fra anvisninger på et kort (en såkaldt map task), dels dialoger fra 2004, hvor to talere, som sad i hvert deres rum, skiftedes til at give retningsinstruktioner til hinanden ud fra lignende kort. DanPASS er annoteret både ortografisk og i en halvfin, dvs. forholdsvist detaljeret, lydskrift. Dette er suppleret af en meget udførlig annotation af bl.a. intonation, ordklasse, fonematisk struktur og informationsstruktur. Da optagelserne efterhånden har nogle år på bagen, må vi understrege, at resultaterne opsummeret i denne artikel ikke nødvendigvis vil kunne generaliseres til, hvordan dansk tales i dag.

I nærværende undersøgelse blev alle sætninger med i alt 439 forekomster af *altså* i DanPASS-korpusset ekstraheret ved hjælp af Praat (Boersma & Weenink 2022) og stillet op i et regneark i den ortografiske transskription, hvorefter de blev analyseret topologisk og funktionelt. På denne måde undgik vi at blive påvirket af den givne fonetiske realisering af *altså* i vores analyse. Hvis vi havde skelet til de fonetiske transskriptioner, havde vi risikeret, at vores forklaring blev cirkulær, idet ekspansionsgraden i så fald ville påvirke beskrivelsen af funktionerne, som jo skulle bruges til at forklare ekspansionsgraden. Dernæst blev hver forekomst af *altså* sammenholdt med den fonetiske transskription vha. krydsreferencerne i DanPASS' udtaleordbog (DanPASS u.å., Schwa.dk u.å.), hvorefter førsteforfatteren manuelt tjekkede, at alle sætningerne fra analysen i den ortografiske transskription matchede sætningen i den fonetiske transskription. For hver forekomst noterede vi syntaktisk funktion og placering, udtale, taler og talesituation (dialog

vs. monolog). I alt ni forekomster blev sorteret fra pga. uklare morfemgrænser i lydskriften, fx [azv] *altså du*, hvor det er umuligt at afgøre, om [z] hører til /s/ i *altså*, til /d/ *du*, eller til begge samtidig. Derudover frasorterede vi to forekomster, fordi det var svært at afgøre den syntaktiske funktion, fx i *det tror jeg nok at jeg ved hvad du mener med ja altså nej aha jamen det så så tror jeg jeg ved hvad du mener ja* (DanPASS; d_003_2_f_v,t=291),⁵ hvor det for os ikke er helt klart, om *altså* hører til samme ytring som det efterfølgende eller ej. I alt gav det 428 forekomster, heraf 53 fra monologerne.

3.2 Ekspansionshierarkiet

Der findes ikke én fast, konventionel metode til at måle reduktion/ekspansion på. Schachtenhaufen (2013) benytter en model baseret på traditionelle reduktionshierarkier; for eksempel anses en plosiv som /g/ realiseret som en frikativ [ɣ] eller en approksimant [uɣ] for reduceret i denne model. Schachtenhaufen optæller så antallet af reduktioner per 100 fonemer for en given faktor. Heegård (2015) bruger varighed som mål i sin undersøgelse af reduktionen af *egentlig*. Plug (2006) benytter artikulationsrate (stavelser pr. sekund), og Schäfer (2013) benytter en kombination af ordvarighed (og forholdet mellem stamme- og suffiksvarighed) og antal stavelser, ordet realiseres med. I deres undersøgelse af perceptionen af reducerede lukkelyde bruger Pharaos m.fl. (2017) intensitetsforskelle, dvs. forskelle i lydstyrke – både som et kontinuert mål (i dB) og som en kategorisk inddeling i reduceret vs. ikke-reduceret.

I denne undersøgelse har vi benyttet et ekspansionshierarki for *altså* baseret på metoden i Heegård (2013a), så hver forekomst blev tildelt en ekspansionsgrad. Den mest ekspanderede realisering /'al'sʌ/ agerede referenceniveau i hierarkiet (jf. DDO og SDU). Et fonem blev tildelt ét point, hvis det realiseredes som i referenceformen, en reduceret realisering fik ½ point, og et ikke-realiseret fonem fik 0 point, så for hver reduktion fik den givne realisering færre point i ekspansionshierarkiet. Desuden blev tryk inddelt i tre grader, hvor hovedtryk gav 2 point,

5 Referencer til indtalingerne er noteret i parenteser; "t=" angiver tidskoden for eksempler. Pauser og betoning fra transskriptionen i DanPASS er fjernet for at lette læsningen, hvis irrelevant for analysen, og det analyserede *altså* er markeret med fed.

bitryk gav 1 point, og nultryk gav 0 point. Stød talte ligeledes for ét point. Der er ikke noteret bitryk i transskriptionerne i DanPASS, men vi regnede transskriptioner af ubetonet *altså* med stød som havende bitryk, da et stød som minimum skal have bitryk (Basbøll 2005: 277–278), dvs. at et ord ikke kan have stød og være ubetonet.⁶ En forekomst fik altså maksimalt syv point for en udtale som referenceformen. Tabel 1 viser en oversigt over nogle eksempler på *altså* i ekspansionshierarkiet.

TABEL 1. EKSEMPLER PÅ POINTFORDELING I EKSPANSIONSHIERARKIET

	Tryk	Stød	/a/	/l/	/s/	/ʌ/	I alt
[ˈalʔsʌ]	2	1	1	1	1	1	7
[ˌalʔsʌ]	1	1	1	1	1	1	6
[ˌalʔzi]	1	1	1	1	½	½	5
[alsʌ]	0	0	1	1	1	1	4
[asʌ]	0	0	1	0	1	1	3
[as]	0	0	1	0	1	0	2
[a]	0	0	1	0	0	0	1

Man kan indvende, at stød i forvejen vægtes i form af bi- eller hovedtryk, men i og med at tryk og stød kan tænkes at være mere saliente end fx mindre ændringer i vokalkvalitet, giver det mening at vægte disse tungere end den segmentelle reduktion. Hvis ikke man gav et ekstra point for stød, ville fx [ˌalʔzi] skulle regnes for lige så reduceret som [alsʌ], hvilket ikke intuitivt giver mening.

Der er imidlertid nogle komplikationer ved inddelingen af point for visse forekomster. Vi valgte at give forekomster som [aːʔsə] (transskriberet [aːʔsə] i DanPASS) fem point i alt, hvor et halvt point blev givet, fordi vokalen bærer stød (og derfor er lang), hvilket man kan analysere som erstatningsforlængelse fra det eliderede /l/. Med andre ord gav vi et halvt point for vokallængde, da vi regnede det som en realisation af /l/. Desuden blev usædvanlige tilfælde af syllabiske obstruenter eller ustemte vokaler regnet for ikke-stavelsesbærende henholdsvis nulrealiserede, og de fik derfor ikke noget ekstra point for syllabicitet. Dvs.

6 Vi anser ikke variationen i *a*-vokalkvaliteten i første stavelse for reduktion men snarere som en forskel i sprogligt register.

at fx [az] blev fortolket som [az], da vi ellers ikke har stavelsesbærende obstruenter i dansk. De få forekomster med ustemt ordfinal vokal, fx [asø], fik heller ikke point for den ustemte vokal, da vi ikke har fonemisk ustemte vokaler i dansk. Alternativt kunne man have givet det et kvart point, men så bør man også bruge kvarte point i resten af hierarkiet, og så begynder det at blive arbitrært, om en reduktion tæller for et halvt eller et kvart point, og det er ikke alle reduktionsstier, det giver mening at inddele i flere grader end dem, vi allerede har. Da det kun drejer sig om tre forekomster, er det ikke afgørende for undersøgelsens resultater.

3.3 Syntaktisk og semantisk afgrænsning

I vores undersøgelse lod vi syntaks være den uafhængige variabel, fordi andre undersøgelser af *egentlig* og *faktisk* viser, at disse ords udtalevariation i nogen grad kan forudsiges ud fra deres topologiske placering (Heegård 2013a, 2015, Heegård & Mortensen 2014).

Alle forekomster blev i første omgang placeret i sætningsskemaet på de pladser, som *altså* kan forekomme på (GDS, s. 1621–1622). Tabel 1 ovenfor giver eksempler på de pladser som *altså* kan forekomme på, svarende til dem, der i tabel 2 er markeret med sort i bunden, dvs. venstre interjektionalfelt (I_v), fundamentfeltet (F), første adverbialfelt (A¹) på pladserne for dialogiske partikler (DP) og sætningsadverbier (SA), og på højre interjektionalfelt (I_h). Herudover kan *altså* forekomme som et parentetisk indskud midt i en ytring, dvs. *altså* er ikke begrænset til en bestemt plads i denne funktion.

FIGUR 2. SÆTNINGSSKEMA MED FELTER, SOM *ALTSÅ* KAN FOREKOMME I

I _v	E _v	F	V _f	S	A ¹	Indholdsfelt	E _h	I _h
					DP	SA		

I vores data fandt vi forekomster af *altså* i venstre interjektionalfelt, som parentetiske indskud, i fundamentfeltet, i felterne for dialogiske partikler og som sætningsadverbialer. De dialogiske partikler blev inddelt i argumentative og emotive. Vi fandt ingen entydige forekomster i højre interjektionalfelt eller som etfeltshelheder. I afsnit 4.1 beskriver vi nær-

mere, hvordan vi reducerede de ovenfor gennemgåede placeringer og funktioner til fire kategorier.

I tabel 2-3 ses eksempelsætninger for de forskellige placeringer og funktioner fra den ortografiske transskription i DanPASS. Resten af materialet er analyseret på lignende vis. I kolonnen til højre har vi angivet udtalen og ekspansionsgraden i eksemplet.

TABEL 2. EKSEMPLER PÅ YTRINGER MED *altså* I FORSKELLIGE POSITIONER OG FUNKTIONER

	Placering	Eksempel	Udtale
(8)	I _v	ja ja okay ja nej altså lige til venstre eller lige vest for indhegningen til kvæg der har jeg et udtørret flodleje (d_025_3_f_non-v,t=218))	[asə] – 2,5
(9)	F-felt	så drejer du nordpå med det samme og så drejer du til højre altså går du mod øst og så ser du et vandrerhjem (d_027_2_g_non-v,t=370))	[.a:ʔsə] – 5
(10)	Par	det gør du så en fem centimeter så så vil du mod nordvest p- altså i nordvestlig retning men men ikke ret langt fra hvor du står nu (d_002_2_g_non-v,t=331))	[ɑzɪ] – 2

I_v = venstre interjektionalfelt, F-felt = fundamentfelt, Par = parentetisk indskud.

I (8) står *altså* uden for sætningen på interjektionalpladsen til venstre. *Lige til venstre eller lige vest for indhegningen til kvæg* står i ekstraposition, og det genoptages med *der* i fundamentfeltet. Da *altså* står til venstre for både ekstrapositionsfeltet og fundamentfeltet, må *altså* stå på interjektionalpladsen til venstre. I (9), derimod, må *altså* stå i fundamentfeltet, for vi kan observere, at subjektet *du* står på subjektpladsen efter det finitte verbal i stedet for i fundamentfeltet.

I (10) analyseres *altså* som et parentetisk indskud, da det ikke knytter sig til en sætning, men skydes ind midt i sætningen som en præcisering. Forskellen på de parentetiske indskud og interjektionalerne på venstre interjektionalfelt (I_v) er, at førstnævnte knyttes til et sætningsemne, dvs. en sætningsbid uden noget finit verbal (*i nordvestlig retning* i (10), hvorimod interjektionaler på I_v knytter sig til et ytringsemne, dvs. en sætning med finit verbal (som i (8)). Begge forstås som interjektionaler, da de hører til uden for den egentlige sætning, de er med andre ord *sætningseksterne*. Deres funktion er at

organisere den tekstuelle sammenhæng mellem ytringer, men da de har forskellig distribution, inddeler vi dem indledningsvis i to separate kategorier.

TABEL 3. EKSEMPLER PÅ YTRINGER MED *altså* I FORSKELLIGE POSITIONER OG FUNKTIONER

	Placering	Eksempel	Udtale
(11)	DP	okay det har jeg så mellem hængebroen og krokodillerne mellem hængebroen og krokodillerne det er rigtigt og så mellem mellem men jeg 'har altså nogle krokodiller undervejs (d_004_4_f_v,t=287))	[asʌ] – 3
(12)	DP	ja ja hm hm åha vi er altså på den fordi jeg er løbet ud af kort her jeg er nærmest ude af kortet ja (d_006_3_f_non-v,t=351))	[.a:ʔsə] – 5
(13)	SA	og så drejer du mod nord stengærdet altså du skal ikke passere det helt og så drejer du altså mod nord ja (d_018_2_g_non-v,t=429))	[.alʔsʌ] – 7

DP = dialogisk partikel, SA = sætningsadverbial.

Sætning (11) analyseres som argumentativ, da *altså* virker til at blive benyttet som en indvending mod noget, samtalepartneren har sagt. Det kan man se, da *har* er betonet (markeret med en trykstreg), hvilket kan bruges som et middel til at fokusere på sandhedsværdien af det propositionelle indhold, dvs. verumfokus (Krifka 2008: 257); taleren lægger altså vægt på, at det er sandt, at der findes krokodiller, og ved at bruge *altså* markerer vedkommende en forventning om, at modtageren ikke præsupponerer dette. I (12) analyseres *altså* som en emotiv dialogisk partikel, da det bruges emotivt forstærkende (GDS: 1080). I sætning (13), derimod, må man analysere *altså* som et sætningsadverbial med den funktion, at det opsummerer de foregående instruktioner.

4 ANALYSE

I dette afsnit gennemgås resultaterne for graden af ekspansion efter syntaktisk funktion. I afsnit 4.1 beskriver vi først fordelingen af data og ræsonnementet bag at kombinere nogle af funktionerne og positionerne til større kategorier. I de følgende afsnit analyserer vi resultaterne fra disse kategorier.

4.1 Fordelingen af data

Tabel 4 opsummerer optællingerne og gennemsnitsværdierne for de forskellige positioner og funktioner for de 428 forekomster af *altså*.

TABEL 4. OVERSIGT OVER FORDELINGEN AF FOREKOMSTERNE PÅ POSITIONER I SÆTNINGSSKEMAET

Funktion	Placering	Antal	M	SD
Interjektional	I _v	173	2,81	1,31
Interjektional	Par	171	3,20	1,31
Argumentativ	DP	16	3,50	1,29
Emotiv	DP	3	5,33	0,28
SA	F-felt	1	5,00	NA
SA	SA	64	4,91	1,34

I_v = venstre interjektionalfelt, Par = parentetisk indskud, DP = dialogisk partikel, F-felt = fundamentfeltet, SA = sætningsadverbial, M = gennemsnitsværdi, SD = standardafvigelse.

Som det kan ses i oversigten, er der ret stor forskel på, hvor ekspanderet de forskellige funktioner realiseres gennemsnitligt. Vi kan observere relativt mange forekomster af interjektionalerne, der gennemsnitligt realiseres med en ekspansionsgrad på ca. 3. De dialogiske partikler ligger lidt højere på ca. 4, mens sætningsadverbialerne ligger højest på ca. 5 i gennemsnit.

Nogle af kategorierne er for svagt repræsenteret i korpusset, til at det ville give mening at foretage statistiske sammenligninger på så fin-kornet et grundlag som vist i tabel 4. Disse kategorier er derfor slået sammen i én overordnet gruppe i det følgende. Der var kun én forekomst i fundamentfeltet, men det giver mening at gruppere den med de andre sætningsadverbialer, da kun sætningsadverbiel brug af *altså* kan optræde i fundamentfeltet. Til trods for at den gennemsnitlige forskel i ekspansionsgrad på de argumentative (M = 3,5) og emotive (M = 5,3) dialogiske partikler er temmelig stor, valgte vi at gruppere dem sammen pga. de meget få forekomster, fordi de optræder på samme plads i ytringen, og fordi de begge giver udtryk for talerens holdning. Forskellen på interjektionalernes ekspansionsgrad i sætningsinitial position (M = 2,8) sammenlignet med parentetisk position (M = 3,2) virker ikke til at være særlig stor. Men det er interessant at undersøge

nærmere, om de opfører sig ens på tværs af topologisk placering, og da begge er stærkt repræsenterede i korpusset, valgte vi at beholde dem som separate kategorier.

De funktioner, vi inddrager i analysen, er de følgende:

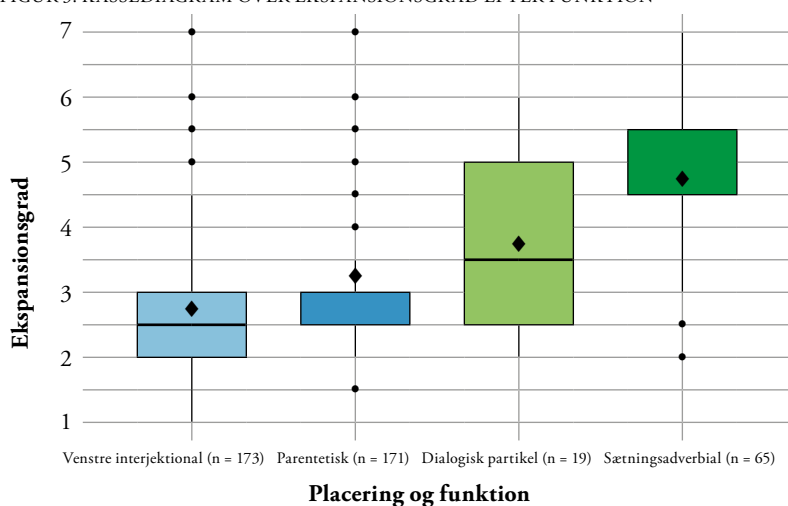
- (1) Sætningsadverbial med en konkluderende eller sammenfattende betydning. Gruppen indeholder både sætningsadverbialer fra fundamentfeltet og fra SA-pladsen.
- (2) Dialogisk partikel med emotiv eller argumentativ funktion.
- (3) Interjektional med diskursordnende funktion enten i form af en turinitiering eller en præcisering. Disse står på venstre interjektionalfelt, dvs. i starten af en sætning.
- (4) Interjektional, der indleder et parentetisk indskud midt i sætningen med funktionen at sammenfatte eller præcisere noget tidligere sagt.

4.2 Opsummering af resultaterne for funktionerne

Resultaterne fra den mere grovkornede analyse på fire kategorier er opsummeret i figur 3.⁷ De vandrette sorte streger i kasserne er medianerne, og gennemsnittet er markeret med diamantformer. Kasserne udgøres af første kvartil i bunden og tredje kvartil i toppen. Kvartilerne indikerer, at 25 % af datapunkterne ligger under (linjen for) første kvartil, og 75 % af data ligger under (linjen for) tredje kvartil. De lodrette streger i forlængelse af kasserne markerer konfidensintervallet. Prikkerne står for værdier, der falder uden for disse rammer, dvs. 'outliers'. De sætningseksterne funktioner (interjektionalerne på venstre interjektionalfelt og som parentetiske indskud) er farvet blå, og de sætningsinterne (de dialogiske partikler og sætningsadverbialerne) er grønne.

⁷ Til udfærdigelsen af kassediagrammet benyttede vi ggplot2-pakken (Wickham 2016) i R, version 4.1.2 (R core team 2021).

FIGUR 3. KASSEDIAGRAM OVER EKSPANSIONSGRAD EFTER FUNKTION

Især de to grupper af interjektionaler (I_v og parentetisk) har en del outliers, så alle fire kategorier spænder mere eller mindre over det samme felt. Der er altså ikke tale om nogen fuldstændig kategorisk udtaleforskel mellem grupperne. Det ser derimod ud til, at der er en skala, hvor interjektionalerne realiseres mindst ekspanderet. Herefter kommer de dialogiske partikler efterfulgt af sætningsadverbialerne, der gennemsnitligt er mest ekspanderede. På trods af overlappene (blandt outliers) og med forbehold for de relativt få forekomster som dialogisk partikel virker det, som om der kan opstilles tre grove klynger: (1) venstre interjektional og parentetisk funktion, (2) dialogiske partikel og (3) sætningsadverbial. Det næste store spørgsmål er således, om de forskelle i ekspansionsgrad, vi kan observere i vores data, skyldes tilfældigheder, eller om det er rimeligt at antage, at den syntaktiske funktion kan forudsige, hvor reduceret eller ekspanderet *altså* udtales.

4.3 Resultater fra den statistiske analyse

Som statistisk værktøj har vi brugt ordinal logistisk regression til at undersøge, hvorvidt eller i hvilket omfang *altså*'s funktion og placering kan forudsige hvor ekspanderet, det udtales. Tabel 5 opsummerer resultaterne fra de statistiske sammenligninger.⁸ I den statistiske beregning

⁸ Sammenligningerne blev udført i R, version 4.1.2 (R core team 2021). Den ordinale logistiske regression blev udført med funktionen `ordinal::clmm` (Christensen 2019).

er ekspansionsgrad den afhængige variabel, funktion (de fire syntaktiske kategorier gennemgået ovenfor) og talesituation (monolog vs. dialog) er uafhængige variable, og taler er tilfældig variabel. Ved at tage taleren med som tilfældig variabel minimerer vi risikoen for, at resultatet er påvirket af, at forskellige talere har tendens til at reducere i højere eller i mindre grad. Med andre ord forsøger vi at sikre os, at observerede forskelle ikke skyldes, at nogle talere reducerer særlig meget eller særlig lidt. Den logistiske regression vurderer således, hvor godt vores uafhængige variable (syntaktisk funktion og talesituation) kan forudsige graden af ekspansion (når man tager forbehold for individuelle forskelle mellem talere). Modellen tager desuden højde for andre faktoreres indflydelse, når den sammenligner forskelle mellem kategorierne i en given faktor. Hvis der er en systematisk variation forårsaget af talesituationen, indregner modellen nemlig denne variation i sin sammenligning af den syntaktiske funktions påvirkning på udtalen. Hvis fx en af talesituationerne har mere tendens til reduktion end den anden, og en given funktion optræder meget oftere i denne talesituation i DanPASS, kunne det komme til at se ud, som om denne funktion hyppigere reduceres, end den egentlig ville gøre 'i virkeligheden'.

TABEL 5. RESULTATER FRA DEN STATISTISKE ANALYSE

Sammenligning	Estimat	Standardfejl	z-score	p-værdi
$I_v \rightarrow \text{Parentetisk}$	0,573	0,201	2,846	< 0,01
$I_v \rightarrow \text{DP}$	1,128	0,471	2,395	< 0,05
$I_v \rightarrow \text{SA}$	2,089	0,312	6,697	< 0,0001
Parentetisk $\rightarrow$ DP	0,555	0,459	1,208	0,227
Parentetisk $\rightarrow$ SA	1,516	0,289	5,232	< 0,0001
DP $\rightarrow$ SA	0,960	0,489	1,962	< 0,05
Dialog $\rightarrow$ Monolog	0,671	0,298	2,254	< 0,05

Estimaterne skal forstås sådan, at man, hvis vi tager den første sammenligning som eksempel, gennemsnitligt vil forvente en stigning i ekspansionsgrad på 0,573, hvis man går fra et interjektional på I_v til et parentetisk interjektional. En positiv værdi angiver en forventet stigning, hvis

altså ændrer funktion fra referenceniveauet til venstre til funktionen til højre for pilen. Tabellen viser altså estimerne for den gradvise stigning fra den funktion, der gennemsnitligt er mest komprimeret, til den funktion, der gennemsnitligt er mest ekspanderet. Det svarer til det, vi så i kassediagrammet i figur 1, hvor de syntaktiske funktioner er sat på række fra den gennemsnitligt mest komprimerede til venstre til den mest ekspanderede til højre.

P -værdierne er beregnet ud fra z -scorerne, og de udtrykker sandsynligheden for, at en forskel af denne størrelsesorden mellem de sammenlignede funktioner ville kunne optræde ved en tilfældighed. Hvis p -værdien er under 0,05, siges forskellen normalt at være signifikant, dvs. en sådan forskel vil kun optræde i 5 % eller færre tilfælde, hvis man udtrak værdier tilfældigt. Med andre ord kan en p -værdi på under 0,05 i tabellen forstås sådan, at den sammenhæng, som estimeret angiver, meget usandsynligt ville optræde, hvis der er tale om en tilfældighed.

Det er bemærkelsesværdigt, at de to typer interjektionaler er signifikant forskellige, til trods for at de gennemsnitligt ligger meget tæt på hinanden i ekspansionsgrad. Kassediagrammet snyder altså en smule, for det kan give indtrykket af, at de to kategorier næsten overlapper fuldstændig. I lyset af dette er det også overraskende, at forskellen på de parentetiske interjektionaler og de dialogiske partikler ikke er signifikant. Dette skyldes sandsynligvis, at der er relativt få forekomster af dialogiske partikler (19 i alt). Selvom estimeret næsten er det samme som for sammenligningen mellem de to typer interjektionaler, er standardfejlen betydeligt højere, og det påvirker p -værdien. Mange data eller en lille standardafvigelse giver mindre standardfejl, så standardfejlen stiger, fordi der er få forekomster af de dialogiske partikler, og fordi standardafvigelsen ikke er særlig lille. Jo større standardfejlen er, desto mindre sikkert er det, at gennemsnittet er repræsentativt.

Da der kun er én sammenligning, som ikke er statistisk signifikant (nemlig den mellem de parentetiske interjektionaler og de dialogiske partikler), viser beregningerne, at man ud fra funktionen i ytringen kan forudsige, hvor reduceret eller ekspanderet *altså* realiseres i størstedelen af tilfældene.

For at opsummere kan man altså sige, at analysen viser en korrelation

mellem udtalevariation og syntaktisk funktion. Korrelationen peger på, at der findes tre eller fire klynger af *altså*. Uden for sætningen udtales *altså* således generelt stærkt komprimeret i sin tekstsammenflettende funktion (som interjektional), fx som i eksempel (14):

(14) okay så **altså** [asΛ] jeg skal gå mod øst så skal jeg vel gå ret skarpt mod nord (DanPASS; d_001_2_f_v,t=406)

Inden for sætningen udtales det ekspanderet, hvis det har en opsummerende eller konkluderende funktion (sætningsadverbial), fx som i eksempel (15). Hvis det benyttes argumentativt, vil det generelt realiseres mindre ekspanderet, fx som i eksempel (16).

(15) hvis vi går tilbage til safaribilen og den tilgroede kløft altså der hvor du gik sydvest så g- så skal du **altså** [alʔsΛ] stoppe din færd mod sydvest (DanPASS; d_003_4_g_non-v,t=387)

(16) okay det har jeg så mellem hængebroen og krokodillerne mellem hængebroen og krokodillerne det er rigtigt og så mellem mellem men jeg 'har **altså** [asΛ] nogle krokodiller undervejs (DanPASS; d_004_4_f_v,t=287)

Modellen viser også, at vi kan observere en effekt fra talesituation, hvilket skal læses sådan, at ekspansionsgraden for *altså* gennemsnitligt er 0,67 point højere i monologerne sammenlignet med dialogerne. Dette er illustreret i tabel 7, og det svarer fint til Schachtenhaufen (2013: 167), der finder en generel, men svag, tendens til, at udtalen i monologerne er mere distinkt end i dialogerne i DanPASS.

TABEL 6. DISTRIBUTIONEN AF FUNKTIONER FORDELT EFTER TALESITUATION

	Dialog			Monolog		
	Antal		Gennemsnit	Antal		Gennemsnit
I _v	43,5 %	(n = 163)	2,84	18,9 %	(n = 10)	3,4
Parentetisk	39,7 %	(n = 149)	3,12	41,5 %	(n = 22)	3,77
DP	4,5 %	(n = 17)	3,94	3,8 %	(n = 2)	2,5
SA	12,3 %	(n = 46)	4,89	35,8 %	(n = 19)	4,97

Det mest iøjnefaldende i tabellen er, at der i monologerne er procentvis mange flere sætningsadverbialer og mange færre interjektionaler på I_v. Interjektionalerne udgør sammenlagt 83,2 % af *altså*-forekomsterne i dialogerne, hvorimod de udgør 60,4 % i monologerne. En anden observation er, at sætningsadverbialernes gennemsnitlige ekspansionsgrad næsten er den samme i begge typer talesituation, og de dialogiske partikler er ligefrem mere ekspanderede i dialogerne. Dette kan dog skyldes, at der ikke er forekomster med emotiv funktion i monologerne, og dette trækker gennemsnittet ned, da de emotive dialogiske partikler i korpusset er gennemsnitligt mere ekspanderede end de argumentative, jf. tabel 5. Desuden er gennemsnittet kun baseret på to forekomster. Interjektionalerne påvirkes derimod med over en halv ekspansionsgrad gennemsnitligt. Interjektionaler, der optræder i en dialog, er altså markant mere komprimerede end interjektionaler, der optræder i en monolog.

Samlet set peger undersøgelsen altså på, at *altså* systematisk realiseres på bestemte måder afhængigt af dets funktion i ytringen. I det næste afsnit vil vi diskutere de teoretiske implikationer af resultaterne i forhold til afgrænsning af leksemer og polysemi.

5 PERSPEKTIVER

Gennemgangen af resultaterne i forudgående kapitel har slået fast, at *altså*'s syntaktiske-pragmatiske funktioner korrelerer med fonetisk elasticitet, dvs. med mere eller mindre komprimeret og ekspanderet udtale. Undersøgelsen har således underbygget resultaterne fra studier, der nævnes i det indledende afsnit: Også *altså*'s reduktionsgrad knytter sig til bestemte kommunikative funktioner.

5.1 Udtale og syntaktisk funktion

I undersøgelserne af adverbierne *faktisk* og *egentlig* fandt Heegård (2013a, 2015) og Heegård og Mortensen (2014), at de udtales særligt ekspanderet i sætnings- og ytringsmarginer, fx ['fagdis] og ['e:ʔnli], og at der i sætningsmidten er stor variation mellem kraftigt komprimeret, fx [fas] og [eni]. *Altså* viser tilsyneladende en modsatrettet tendens: På venstre interjektionalfelt (og i parentetiske indskud) udtales *altså* mest komprimeret, mens det i sætningsmidten og på SA-pladsen udtales

mest ekspanderet. Denne udlægning ser dog bort fra adverbiernes funktion. Når sætningsadverbialer som *faktisk* og *egentlig* optræder på fundamentfeltet, udtrykker de nemlig ikke blot talers holdning til det ytre, de danner rammen for ytringen, for hvordan talers holdning til det ytre er, dvs. de fremhæver det vidensgrundlag, afsenderen har for sin ytring (GDS: 1042; Heltoft m.fl. 2020: 10). Denne fremhævelse afspejles tilsyneladende også fonetisk ved ekspanderet udtale. Når *altså* derimod optræder forrest i sætningen, kan funktionen 'blot' være at indikere, at man (fortsat) har taleturen, fx *okay så så kolonihaverne ligger mellem altså kolonihaverne ligger mellem fotoforrestningen forretningen og lastbilerne* (DanPASS; d_016_2_f_v,t=88]). Denne funktion kræver tilsyneladende ikke større fonetisk tyngde, jf. også Heinemann & Steensig (2018: 452) om *altså* i denne funktion: "always produced without stress and [...] prosodically integrated with the following talk".

En ekspanderet udtale af *altså* i fundamentfeltet i venstre sætningsperiferi vil heroverfor indikere en sammenfatning af noget tidligere sagt, fx *han kunne bøje hovedet, så hagen rørte brystet. Altså var han ikke nakkestiv og havde ikke meningitis* (DDO; UdeHjem1987).

5.2 Subjektivitet og polysemi

Inden for grammatikaliseringsslitteraturen tales der undertiden om *subjektivering* som årsag til polysemi (fx Traugott & Dasher 2001). Med dette begreb menes den semantiske udvikling, som et ord eller et morfem kan undergå fra en mere konkret eller objektiv til en mere abstrakt eller subjektiv betydning, og som er et resultat af "sprogbrugernes associative omfortolkninger" (Jensen 2001: 39). Med Elisabeth Traugotts ord: "forms and constructions [...] first express primarily concrete, lexical, and objective meanings [but] come through repeated use in local syntactic contexts to serve increasingly abstract, pragmatic, interpersonal, and speaker-based functions" (Traugott 1995: 32). En sådan udvikling for *altså* har Eva Skaft Jensen netop argumenteret for i sin 2001-artikel, hvis hovedargumentation vi skitserer i det følgende.

Ifølge Jensen indlånes *altså* med betydningen 'på den måde', dvs. *altså* viser anaforisk tilbage til et tidligere nævnt forhold (Jensen 2001: 34-35), illustreret med Jensens eksempel fra 1769:

- (17) Jesus talte det, og stod op. [UDELADT PASSAGE MED HVAD JESUS SAGDE]. **Altsaa** talte han [...]. (Ewald, *Adam og Eva*: 303; fra Jensen 2001: 34; Jensens fremhævning)

I denne funktion har *altså* tillige en (objektiv) sammenfattende funktion, og denne kan så at sige tage over, som i eks. (18) fra DDO, hvor *altså* sammenfatter hele det forudgående udsagn og genoptager, hvad der kan kaldes det egentlige emne.

- (18) En anelse varme var der stadig i ham. Han var **altså** ikke død. (EsKMat87; DDO)

Som et næste trin fra den sammenfattende funktion får vi et *altså*, der dels sammenfatter (for afsenderen), dels bruges til at kode en potentielt overraskende meddelelse for modtageren.

- (19) næh men jeg står nede ved et fort som jeg selv har måttet tegne ind for det findes **altså** ikke her i det her landskab” (DanPASS; d_006_3_f_non-v,t=422])

I en sådan funktion er *altså* snarere en dialogisk partikel end et sætningsadverbium (Heltoft m.fl. 2020: 25), og ifølge Jensen associeres *altså* i sådanne brug ”med VÆGTIGHED og SLAGEÆRDIGHED i sig selv og [kommer således] til at fungere som en PRÆGNANSANGIVER” (Jensen 2001: 37; forfatterens fremhævning). Jensen finder tillige, at *altså* i denne funktion ofte optræder i kontekster, hvor der er udtryk for vilje eller andre subjektive forhold.

Med det prægnansangivende og subjektivt-ladende betydningselement er vejen banet for at ’kravet’ til en anaforisk-tekstuel forbindelse løsnes, og *altså* kan således bruges som et rent subjektivt vurderende signal, uden hverken et sammenfattende eller for modtageren overraskende betydningselement:

- (20) Hvor er den **altså** flot (Jensen 2001: 39)

I (20) er *altså* en udråbsagtig diskurspartikel, et interjektional, hvis be-

tydning ikke relaterer sig til det propositionelle indhold i sætningen, dens 'kerneindhold', men som i stedet har en subjektiv-emotiv sprog-handlingsværdi (Heltoft m.fl. 2020: 107).

Udviklingstrinene kan sammenfattes som i figur 4, der er inspireret af Jensens (2001: 40), og som inddrager analysen i afsnit 4.

FIGUR 4: *ALTSÅ*'S SEMANTISKE UDVIKLING MED SYNTAKTISK FUNKTION OG REDUKTIONSGRAD

	Mere konkret og objektivt	----->	Mere abstrakt og subjektivt
Topologisk placering	F, SA	DP	I _v og parentetisk indskud
Syntaktisk funktion	sætningsadverbial	dialogisk partikel	interjektional
Ekspansionsgrad	SA = 4,92	DP = 3,79	I _v = 2,88. Parentetisk indskud = 3,2
Typiske udtaler	[.alʔsa̠ aːʔsə̠ alʔsə̠]	[asa̠ aːʔsə̠ alsə̠]	[asə̠ asa̠ azə̠]
Eksempler	Eks. (9) og (12)	Eks. (10) og (11)	Eks. (8) og (13)

Jensen (2001: 39) konkluderer ud fra sin fremstilling, at ”i takt med at et givent leksem, som fx *altså*, udvikler sig i mere og mere subjektiv og abstrakt retning, des mere begrænses det topologisk set”. Og vi kan tilføje: *og des mere komprimeres det fonetisk*.

5.3 Et eller to eller tre *altså*'er?

Det er en stående diskussion, om fonetisk reduktion blot er et sprog-brugsfænomen, eller om det har en kategorisk funktion i sprogsystemet. Hvis man anskuer sprogsystemet som bestående af distinkte kategorier, bliver punktet for adskillelsen af to nabokategorier forholdsvist arbitrært. Hvis man derimod opfatter kategorier som flydende størrelser, der centrerer sig om prototyper, kan man lettere redegøre for nabokategorier, hvis grænser ikke er eksakt defineret. Den kognitive lingvist Ronald Langacker (fx Langacker 2007: 13) benytter i beskrivelsen af polysemi en metafor om bjergkæder: At tælle et leksems betydninger er analogt med at tælle antallet af toppe i en bjergkæde – hvor mange der er, kommer an på, hvor fremtrædende de skal være, før vi tæller dem som toppe. Men hvordan afgør man så, hvornår der er tale om to forskellige toppe?

Eftersom nærværende undersøgelse har vist, at der er statistisk signifikante forskelle mellem udtalen af *altså*, når det optræder i forskellige pragmatisk-syntaktiske funktioner, kan man spekulere på, om vi i moderne dansk nu ser resultatet af en leksikalsk opsplitning: fra ét *altså* til 1) et *altså*-leksem med interjektional, turindledende funktion, 2) et andet *altså*-leksem med funktion som dialogisk partikel eller sætningsadverbium, hvor hvert *altså*-leksem har sit eget indhold og sin egen fonetiske elasticitet. Eller har dansk ét leksem med stor fonetisk og semantisk-funktionel elasticitet?

Imod en fortolkning i retning af flere *altså*-leksemer kunne tale, at der faktisk ikke er 100 % entydig udtaleforskel de forskellige *altså*'er imellem; kassediagrammet i figur 3 viser fx overlappende værdier både inden og uden for 75 %-kvartilen. Men at vi finder outliers, betyder blot, at der historisk set *endnu ikke* er tale om to klart adskillelige leksemer. Dette er et velkendt fænomen kendt som 'layering' ('lagdeling') i teoridannelsen inden for grammatikalisering og semantisk udvikling (Hopper & Traugott 2003: 124-126).

For en leksikalsk opsplitning taler både den statistisk klare fonetiske forskel mellem de *altså*'er, som vist i afsnit 5, og at der netop er tale om outliers, altså forekomster, der stikker markant ud fra det generelle mønster. Hertil kommer det indholdsmæssige aspekt, i hvert fald hvad angår turindledende *altså* over for de to andre. Om dette gør Heinemann og Steensig (2018: 451) gældende, at den turinitierende partikel, svarende til vores interjektionalfunktion, "ikke ser ud til at have meget til fælles med de betydninger og den funktion, som den adverbielle brug af *altså* har". En understøttelse af denne analyse kan findes i frekvensforhold. Flere forskere har påpeget, at især højfrekvente ord undergår fonetisk reduktion (fx Bybee m.fl. 2016), og som sådan kan udvikle nye grammatiske funktioner (Hopper & Traugott 2003: 124–130). Den interjektionale brug af *altså* er netop i stærkt overtal i DanPASS (79 %), og hvis dette er repræsentativt for brugen af *altså* i det talte sprog i almindelighed (som foreslået af Heinemann & Steensig 2018), er det ikke overraskende, at de er de mest reducerede. Dette aspekt foreslår vi undersøgt i andre korpora med andre typer talesprog, fx LANCHART-korpusset (Gregersen m.fl. 2014).

Som vist i afsnit 5 er der både topologiske og fonetiske argumenter

for at inddele *altså* i sætningseksktern vs. sætningsintern position. Et næste spørgsmål kunne så være, om de sætningsinterne brug, dvs. dialogisk partikel og sætningsadverbial, så også realiseres af to forskellige leksemer. Dette er nok mere tvivlsomt. De to funktioner optræder nemlig ved siden af hinanden i sætningsskemaet (på henholdsvis DP-pladsen og SA-pladsen, GDS: 1612), og i mange tilfælde vil det være umuligt at afgøre ud fra topologien alene, om *altså* bruges som sætningsadverbial eller dialogisk partikel, medmindre det står op ad et sætningsadverbial eller en dialogisk partikel.

I sætning (21), som er et autentisk sprogbrugseksempel fra et Facebookopslag, har vi sat to transskriberede varianter af *altså* ind på de to naboplader, DP- og SA-pladserne. Udtalen [ˌalʔzi] afspejler en gennemsnitlig ekspansionsgrad på 4,9, udtalen [alsʌ] en gennemsnitlig ekspansionsgrad på 3,8.

(21) *Det kommer {[alsʌ]_{DP}, [ˌalʔzi]_{SA}} til at koste en fantasillion.*

Hvis udtaleforskellen skal være afgørende, skal en sprogbruger vide, at DP-[alsʌ] kan parafraseres med noget i stil med ”Jeg fortæller dig, at det kommer til at koste en fantasillion, men jeg har en forventning om, at du har en indvending mod dette, eller at du ikke regner med det” (eller: ”Jamen, det kommer altså til at koste en fantasillion, at du ved det”). Med udtalen [ˌalʔzi], dvs. som sætningsadverbial, skulle *altså* heroverfor forstås som et sætningsadverbial, fx parafraseret med ”Det kan således konkluderes, at det kommer til at koste en fantasillion” (eller ”Alt i alt kommer det altså til at koste en fantasillion”).

Det er et empirisk spørgsmål for fremtidig forskning i udtalevariation, om den *produktions*mæssige forskel, som vi har vist, også har kognitiv realitet hos sprogbrugerne, fx i stil med psykolingvistiske studier som Pharaon m.fl. (2017), der har fundet, at reducerede former hørt i isolation processeres langsommere end deres distinkte modpart.

6 KONKLUSION

Vi har i denne artikel beskrevet en undersøgelse af sammenhængen mellem udtale og syntaktisk funktion for *altså* i DanPASS-korpusset. Vi opererede med fire undersøgte kategorier, som vi inddelte i sætningsinterne

funktioner (sætningsadverbial og dialogisk partikel) og sætningseksterne funktioner (interjektionaler som indledere af en ytring eller som indledere af et parentetisk indskud). De sætningsinterne funktioner viste sig at være signifikant forskellige fra de sætningseksterne funktioner; sætningseksterne funktioner realiseres typisk mindre komprimeret fonetisk, sætningsinterne mere ekspanderet. Artiklen har også argumenteret for, at *altså*'s udtalemæssige variation i en vis grad korrelerer med dets polysemi, som udlagt af Jensen (2001): Mere konkrete betydninger har relativt ekspanderet udtale, mere abstrakte betydninger har relativt komprimeret udtale. Disse resultater brugte vi som afsæt til en diskussion om, hvorvidt leksemet *altså* har spaltet sig i to leksemer, et sætningsadverbielt (og relativt ekspanderet) *altså* og et interjektionelt (og relativt komprimeret) *altså*, der evt. ville kunne staves *asser*, og vi brugte i den forbindelse Langackers (2007) metafor om polysemi som en bjergkæde. Ud fra både distributionelle, syntaktisk-funktionelle og fonetiske principper kommer vi således frem til, at dansk har to leksemer, der begge staves *altså*: et interjektionelt og et adverbialt, der også inkluderer brug som dialogisk partikel. Dette resultat støtter i en vis grad Heinemann og Steensigs (2018) undersøgelse af *altså* i samtaledata, og det bør undersøges yderligere med inddragelse af andre typer data såsom perceptionsundersøgelser. Men skulle vi her afslutningsvis fastholde Langackers metafor, kunne vi sige, at der har været geologiske forandringer i gang i *altså*-landskabet, som gør det mere oplagt at se to toppe, og at fremtidige undersøgelser af sprogbrugens pladetektonik må bidrage til en mere fuldstændig kortlægning af bjergkædens udformning.

Samlet set har artiklen vist, endnu en gang, fristes man til at sige, at henholdsvis komprimeret og ekspanderet udtale af et ord og en udtale derimellem, hverken blot er et redundans- eller produktionsfænomen, afhængigt af fx individuelle forskelle i taletempo og tilbøjelighed til ikke at artikulere på en velformet måde.

TAK

Artiklen er baseret på en studenteropgave af førsteforfatteren, der således står bag de empiriske undersøgelser. Bearbejdningen af disse undersøgelser og den foreliggende præsentation heraf er sket i samarbejde mellem begge forfattere. Vi takker fagfællebedømmeren og

NyS-redaktionen samt Ida Elisabeth Mørch for konstruktiv kritik af en tidligere version af artiklen. Alle fejl og mangler kan kun tilskrives forfatterne.

Christophe Zerakitsky Vies, stud.mag. i lingvistik
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
wzc608@alumni.ku.dk / christophe.vies@gmail.com

Jan Heegård Petersen, lektor
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
janhp@hum.ku.dk

LITTERATUR

- Basbøll, H. 2005. *The phonology of Danish*. Oxford: Oxford University Press.
- Bell, A. m.fl. 2009. Predictability effects on durations of content and function words in conversational English. *Journal of Memory and Language* 60(1). 92–111. DOI: 10.1016/j.jml.2008.06.003.
- Boeg Thomsen, D. 2012. Fonetisk reduktion og morfosyntaktisk uigennemsigthed: Udfordringer for førskriftlige børn. *Danske Talesprog* 12. 3–33.
- Boersma, P. & D. Weenink 2022. Praat: doing phonetics by computer. <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/> (tilgået 18. oktober 2022).
- Brink, L. m.fl. 1991. *Den store danske udtaleordbog*. København: Munksgaard.
- Bybee, J., R.J. File-Muriel & R.N. de Souza. 2016. Special reduction: A usage-based approach. *Language and Cognition* 8. 421–446. DOI: 10.1017/langcog.2016.19.
- Christensen, R.H.B. 2019. *Ordinal - Regression Models for Ordinal Data*. R package version 2019. 12–10. <https://CRAN.R-project.org/package=ordinal> (tilgået 17. april 2022).
- DanPASS. u.å. *Udtaleordbog*. https://www.danpass.hum.ku.dk/links_2014/dictionaries/pronouncing_dictionary_with_references.pdf (tilgået 10. december 2021).
- Den Danske Ordbog* (DDO). <https://ordnet.dk/ddo>.

- Gregersen, F., M. Maegaard & N. Pharao. 2014. The LANCHART corpus. J. Durand, U. Gut & G. Kristoffersen (red.), *The Oxford handbook of corpus phonology*, 534–545. Oxford: Oxford University Press.
- Grønnum, N. 2007. *Rødgrød med fløde, en lille bog om dansk fonetik*. København: Akademisk Forlag.
- Grønnum, N. 2009. DanPASS – A Danish phonetically annotated spontaneous speech corpus. *Speech Communication* 51. 594–603. DOI: 10.1016/j.specom.2008.11.002.
- Hansen, E. & L. Heltoft (GDS). 2019. *Grammatik over det danske sprog* (2. udg.). Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Heegård, J. 2012. Funktionel udistinkthed: Danske verbers og adjektivers *te-* og *ede-*endelser. *Danske Talesprog* 12. 34–61.
- Heegård, J. 2013a. Functional phonetic reduction? The case of the Danish adverb *faktisk* ('actually'). J. Heegård & P.J. Henrichsen (red.), *New Perspectives on Speech in Action. Proceedings from the 2nd SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits* (Copenhagen Studies in Language 43), 59–78. Frederiksberg: Samfundslitteratur Press.
- Heegård, J. 2013b. Morphologisation or reduction by context? The *-te* ending on adjectives and preterite verb forms in Standard Copenhagen Danish. *Acta Linguistica Hafniensia* 45(1). 100–125. DOI: 10.1080/03740463.2013.849901.
- Heegård, J. 2015. Ordvarighed og grammatisk og pragmatisk funktion. Tilfældet *egentlig*. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 49. 61–97. DOI: 10.7146/nys.v1i49.22904.
- Heegård, J. & J. Mortensen. 2014. Fonetisk reduktion og kommunikative kontraster: Tilfældet *faktisk*. *Ny Forskning i Grammatik* 21. 87–102. DOI: 10.7146/nfg.v22i21.23564.
- Heegård Petersen, J. m.fl. 2021. *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Heinemann, T. & J. Steensig. 2018. Justifying departures from progressivity: the Danish turn-initial particle *altså*. J. Heritage & M.-L. Sorjonen (red.), *Between turn and sequence: Turn-initial particles across languages*, 435–465. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/slsi.31.15hei.
- Heltoft, L., E.S. Jensen, I.E. Mørch & J. Schack. 2020. *Grammatiske termer* (Dansk Sprognævns skrifter 50). Børgense: Dansk Sprognævn.
- Holbergordbog*. <https://holbergordbog.dk/>.
- Hopper, P.J. & E.C. Traugott. 2003. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Jensen, E.S. 2000. *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Jensen, E.S. 2001. Hvordan bliver et sætningsadverbial til et sætningsadverbial? K. Kristensen (red.), *Studier i Nordisk 2000-2001. Selskab for Nordisk Filologi. Foredrag og årsberetning*, 31–50. København: Selskab for Nordisk Filologi.
- Jørgensen, M. 2018. Samtalegrammatik i skriftlig online interaktion: En analyse af de tre kommentarindledende partikler *altså*, *øhm* og *hm* i to danske facebookgrupper. *Skandinaviske Sprogstudier* 9(1). 24–51.
- Katlev, J. 1989. En drøftelse af 'sjuskefonologi' i moderne københavnsk rigsmål. M. Kunøe & E.V. Larsen (red.), *2. møde om udforskningen af dansk sprog*, 190–198. Århus: Århus Universitet.
- Krifka, M. 2008. Basic notions of information structure. *Acta Linguistica Hungarica* 55(3–4). 243–276. DOI: 10.1556/ALing.55.2008.3-4.2.
- Langacker, R.W. 2007. Cognitive Grammar. D. Geeraerts & H. Cuyckens (red.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, 394–418. Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199738632.013.0016>.
- Ordbog over det Danske Sprog* (ODS). <https://ordnet.dk/ods>.
- Pharao, N. 2009. *Consonant reduction in Copenhagen Danish. A study of linguistic and extra-linguistic factors in phonetic variation and change*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Pharao, N. 2012. Lukkelydsreduktioner i københavnsk rigsmål. *Danske talesprog* 12. 110–125.
- Pharao, N., M.R. Malmsted & S. Veng. 2017. Hvor svært er det lige? En undersøgelse af genkendelsen af ord med reducerede segmenter. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 52–53. 259–288. DOI: 10.7146/nys.v1i52-53.26359.
- Plug, L. 2006. From words to actions: the phonetics of *eigenlijk* in two communicative contexts. *Phonetica*. 62(2–4). 131–145. DOI: 10.1159/000090094.
- R Core Team. 2021. *R: a language and environment for statistical computing*. Wien, Østrig: R Foundation for Statistical Computing. <http://www.R-project.org/> (tilgæet 31. januar 2022).
- SamtaleBank*. <https://samtalebank.talkbank.org/> (tilgæet 10. oktober 2022).
- Schachtenhaufen, R. 2010. Looking for lost syllables in Danish spontaneous speech. P.J. Henrichsen (red.), *Linguistic theory and raw sound* (Copenhagen Studies in Language 40), 61–88. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

- Schachtenhaufen, R. 2012. Reduction of word final schwa in Danish – Rhythmic and syntactic factors. J. Heegård & P.J. Henrichsen (red.), *Speech in Action. Proceedings of the 1st SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits* (Copenhagen Studies in Language 42), 53–71. Frederiksberg: Samfundslitteratur Press.
- Schachtenhaufen, R. 2013. *Fonetisk reduktion i dansk*. Ph.d.-afhandling. Copenhagen Business School.
- Schachtenhaufen, R. 2022. *Ny dansk fonetik*. Hellerup: BoD.
- Schäfer, M. 2013. *Phonetic reduction of adverbs in Icelandic: On the role of frequency and other factors*. Ph.d.-afhandling. Universität Freiburg.
- Schüppert, A. m.fl. 2012. Syllable deletion in contemporary Danish. J. Heegård & P.J. Henrichsen (red.), *Speech in Action. Proceedings of the 1st SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits* (Copenhagen Studies in Language 42), 73–100. Frederiksberg: Samfundslitteratur Press.
- schwa.dk*. u.å. *Udtaleordbog*. https://schwa.dk/filer/udtaleordbog_danpass/ (tilgået 8. maj 2022).
- Traugott, E.C. 1995. Subjectification. D. Stein & S. Wright (red.), *Subjectivity and subjectivization: Linguistic perspectives*, 31–54. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511554469.003.
- Traugott, E.C. & R.B. Dasher. 2001. *Regularity in semantic change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warner, N. 2021. Processes in connected speech. R.A. Knight & J. Setter (red.), *The Cambridge handbook of phonetics*, 133–156. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781108644198.006.
- Wickham, H. 2016. *ggplot2: Elegant Graphics for Data Analysis*. New York: Springer-Verlag. <https://ggplot2.tidyverse.org/> (tilgået 1. februar 2022).

Hverdagens engelsk

MARGRETHE HEIDEMANN ANDERSEN OG
LINE SANDST

ABSTRACT

I denne artikel undersøger vi engelskpåvirkningen i det danske sprog og i Danmark generelt. Udgangspunktet for undersøgelsen er den diskrepans der efter vores mening er mellem forskning i engelskpåvirkning, der anfører at antallet af engelske lån i dansk er lavt, og den opfattelse der hersker blandt mange sprogbrugere, nemlig at engelskpåvirkningen er stor. Den hidtidige forskning i engelskpåvirkningen af dansk har typisk undersøgt redigerede tekster, fx avisartikler, og opgjort antallet af engelske lån i løbende tekst. I vores studie undersøger vi et mere bredtfaavnende datasæt af både redigerede og uredigerede tekster, ligesom vi inkluderer tekster fra det lingvistiske landskab i fire danske byer. Desuden medregner vi også egentlige kodeskift mellem dansk og engelsk der typisk bliver frasorteret i frekvensundersøgelserne. Ved både at undersøge egentlige lån og kodeskift opnår vi et mere retvisende resultat af hvor stor engelskpåvirkningen er, end det som hidtidige undersøgelser har givet.

EMNEORD: engelskpåvirkning; sprogkontakt; låneord; lingvistisk landskab; socioonomastik

1 INDLEDNING

Dansk sprog er igennem flere hundrede år blevet påvirket af engelsk (fx Jarvad 2018), men det er først i tiden omkring anden verdenskrig at den engelske påvirkning for alvor tager fart. Den første akademiske beskrivelse af anglicismer i dansk er således fra 1941 (Dahl 1941-1942, jf. Gottlieb 2020¹). I takt med at den engelske påvirkning er forøget, er den blevet undersøgt i et stigende antal danske artikler og rapporter. Langt de fleste artikler omhandler påvirkningen på ordniveau (fx Heidemann Andersen & Jarvad 2019, Diderichsen 2019, Schack 2019,

1 En lignende udvikling kan ses i Norge, hvor den første bog om anglicismer i norsk udkom i 1945 (om end materialet blev indsamlet i 1930'erne), jf. Stene (1945).

Heidemann Andersen 2020), og de viser at antallet af engelske lån overordnet er relativt lavt, og at der ikke er nogen signifikant stigning i antallet af engelske lån i det centrale ordforråd. Sprogforskerne er derfor generelt ikke bekymrede for om dansk vil klare sig²; det danske sprog skal såmænd nok overleve, som Heidemann Andersen og Jarvad (2019: 379) konkluderer i *Yes, det er coolt*. I modsætning hertil er der en del 'almindelige' sprogbrugere der i debatindlæg og læserbreve giver udtryk for at påvirkningen nu er så kraftig at den ligefrem kan true det danske sprogs eksistens (Falkendorf 2021, Busch 2022). En del af disse indlæg omhandler ikke brugen af enkeltstående engelske *lån*, men fokuserer i stedet på det engelske sprogs tilstedeværelse i Danmark, fx på om engelsk er på vej til at udskifte dansk på de videregående uddannelser (Busch 2022). Der er altså en diskrepans mellem sprogvidenskabelige studier der dokumenterer at mængden af engelske lån i dansk er relativt begrænset, og den 'almindelige' sprogbrugers opfattelse af at engelskpåvirkningen er massiv i Danmark.

Nærværende artikel tager udgangspunkt i denne diskrepans, og vi undersøger om diskrepansen bl.a. kan skyldes en forskel mellem de tekstarter og grammatiske kategorier henholdsvis forskere og 'almindelige sprogbrugere' lægger til grund for deres anskuelser. Tidligere undersøgelser af engelskpåvirkningen optæller typisk engelske låneord i redigeret (redaktionelt) sprog som fx avisartikler og ugeblade³. Dertil fraregnes fraser, dvs. udtryk på mere end ét ord (Selback & Sandøy 2007: 20), og navne (fx Selback & Sandøy 2007), eller de undersøges i begrænset omfang (Heidemann Andersen & Jarvad 2019). Vi mener dog ikke at de 'almindelige sprogbrugere' foretager samme skelnen, ligesom de næppe skelner mellem talesprog og skriftsprog, redigeret og uredigeret sprog, redaktionel tekst og reklametekst, eller frasorterer fraser, sætninger og navne når de udtaler sig om hvorvidt de mener at der er meget engelsk i det danske sprog. Med andre ord skelner de næppe mellem engelsk i *dansk*, dvs. brugen af engelske lån, og engelsk i *Danmark*, altså brugen af det engelske sprog som sådan i længere tekster, i

2 Se dog fx Davidsen-Nielsen & Herslund (1999) for en mere bekymret holdning til engelskpåvirkningen.

3 Se dog fx Selback & Sandøy (2007), hvor der skelnes mellem redaktionel tekst og annonce-tekst.

fraser, i navne osv. For at komme dette i møde undersøger vi i artiklen her både engelsk i dansk og engelsk i Danmark. Derfor inddrager vi også engelskpåvirkningen i det offentlige rum (som vi her kalder 'det lingvistiske landskab', efter eng. *linguistic landscape*), hvor vi undersøger hvor meget engelsk der er i gadebilledet i form af butiksnævne, reklameskilte, logoer mv. Vi tilstræber dermed at undersøge så bredt et udsnit af engelskpåvirkningen i dansk og i Danmark som muligt inden for de rammer som en artikel som denne giver.

I det følgende beskriver vi først undersøgelsens afgrænsning, efterfulgt af en diskussion af data og indsamlingsmetoder og af kategoriseringen af navnestoffet. Dette efterfølges af et selvstændigt afsnit der omhandler forskningsfeltet lingvistiske landskaber. Dernæst præsenterer og diskuterer vi vores analyser inden vi sammenfatter og konkluderer.

2 UNDERSØGELSENS AFGRÆNSNING

I vores undersøgelse af engelske lån fokuserer vi på *direkte* lån (fx *glossy* og *House Doctor*), *pseudolån* (fx *Cheasy* og *bakeoff*), der er dannet herhjemme af engelske bestanddele, og som kun den engelskkyndige ved ikke er indlånt fra engelsk, samt *hybrider* (fx *sommersnacks* og *Lighthouse*), der altså består af et dansk ord og et engelsk ord. Dertil har vi medtaget engelske *sætninger* (fx *we don't like those types* og *Our garments prove themselves every day in tough environments*), *fraser* (dvs. faste udtryk som *let's go* og *Dave was here*) og *reklameslogans* (fx *because you're worth it* og *Eye am bold*) samt navne, fx *Minecraft* (Legosæt indenfor Minecraft-universet), og *Green Tea* (en parfume fra Elizabeth Arden). Navnestoffet vil blive yderligere behandlet i afsnit 4 *Kategorisering af navne*.

2.1 Datering

I undersøgelsen er der kun medtaget ord og navne der første gang er dokumenteret i dansk i 1945 eller i tiden herefter. Denne grænse er trukket af flere årsager. For det første er størstedelen af de engelske lån i dansk af nyere dato. Gottlieb (2020: 148) konkluderer således at langt de fleste lån i aviserne Berlingske og Information er indlånt efter 1945, og også Nørby Jensen (2019) viser at mængden af engelske

lån stiger jo nærmere nutiden vi kommer. Med andre ord er langt de fleste af de engelske lån vi støder på i nutidsdansk, altså af nyere oprindelse. For det andet er ældre lån ofte så indarbejdede i dansk at de ikke længere føles fremmede (jf. *ffæs*, der kommer af engelsk *face*, og *splejse*, der kommer af engelsk *splice*), selvom 'fremmedhed' ikke nødvendigvis er noget man kun forbinder med nye lån (Graedler 1998: 55). Et gammelt lån som *gentleman* er fx ikke tilpasset dansk fonologi og morfologi, mens et nyere lån som *nørd* staves og udtales (med stød) på dansk. Skillelinjen ved 1945 er også brugt som afgrænsning i andre rapporter og artikler (Selback & Sandøy 2007, Heidemann Andersen 2020), og da vi ønsker at sammenligne resultaterne af vores undersøgelse med disse undersøgelser, har vi valgt samme tidsmæssige afgrænsning. Selvom dette valg medfører at vi frasorterer enkelte lån som den almindelige sprogbruger vil medtage i sin vurdering af engelskpåvirkningen, mener vi ikke at valget har haft nogen afgørende betydning for frekvensundersøgelserne idet størstedelen af de engelske lån jo faktisk *er* indlånt efter 1945.

Dateringen af ordene er primært foretaget ved hjælp af Dansk Sprognævns Nye ord i dansk fra 1955 til i dag (www.dsn.dk/noid), Den Danske Ordbog (ordnet.dk/ddo), Ordbog over det danske Sprog (ordnet.dk/ods) og Sprognævnets ordsamling. Ord, såvel forskellige produktnavne, proprier som appellativer, der ifølge disse kilder er ældre end 1945, er frasorteret, i lighed med tidligere undersøgelser, fx Heidemann Andersen (2019). Ord der ikke har en sådan eksplicit datering før 1945, fx *zinfandel*, er inkluderet i datasættet.

3 DATA OG INDSAMLINGSMETODER

Udgangspunktet for indsamlingen af data har været at ordene skal være 'repræsentative for danskernes dagligdag', dvs. afspejle den sproglige stimulus danskerne mødes med i dagligdagen. Derudover skal data også kaste nyt lys på engelskpåvirkningen i dansk og Danmark idet vi antager at den almindelige sprogbruger ikke skelner mellem hvornår engelskpåvirkningen måles som antal låneord i en tekst, og hvornår den måles som egentlige sprogsift. Det betyder helt konkret at vi har indsamlet data fra reklametekster, fra tv- og radioprogrammer og fra det lingvistiske landskab (se nærmere herom i afsnit 5).

Radio- og tv-programmerne er blevet transskriberet af studentermedhjælpere i Dansk Sprognævn i Word, der automatisk tæller antallet af ord. Reklameteksterne og teksterne fra det lingvistiske landskab er blevet optalt manuelt. Alle engelske lån, navne, fraser, sætninger og slogans er fundet manuelt og indtastet i et excelark. Fraser, sætninger og slogans er excerperet i deres fulde længde og kategoriseret som én frase eller sætning eller som ét slogan. Også substantivforbindelser som *magic retouch* er kategoriseret som fraser. Samme ord, fx *spotvare*, der optræder flere gange i samme reklame, er optalt samtlige gange det optræder. Hele tekster på engelsk er optalt som en selvstændig kategori. De forskellige typer data bliver gennemgået i de følgende underafsnit.

3.1 Reklamer

I undersøgelsen indgår der reklamer fra seks blade og magasiner (et nummer af hver, alle fra 2017 eller 2018), nemlig *Vi unge*, *Illustreret Videnskab*, *Psykologi*, *Mad & Bolig*, *Komputer for alle* og *Ude og hjemme*. Derudover er der udvalgt en række husstandsomdelte reklamer fra *Netto*, *Bog & Ide*, *Jem & Fix*, *BR*, *Imerco* og *Matas*, alle fra 2021. At det netop er disse reklametekster der er udvalgt, skyldes for ugebladenes vedkommende at de traditionelt har udgjort en af husholdningernes mest læste tekstarter (Ruus 1995), mens tilbudsaviserne er valgt fordi to tredjedele af alle husstande modtager tilbudsaviser (danskerhverv.dk). En enkelt reklametekst består af en helsidesannonce der udelukkende er skrevet på engelsk. Her har vi optalt sætninger, slogans m.m. som i de øvrige reklamer.

3.2 Tv- og radioprogrammer

De inkluderede tv- og radioprogrammer er alle sendt på dr.dk i januar eller februar 2021. Dr.dk er valgt dels fordi det er en kanal alle danskere har adgang til, også uden at have kabel-tv (save.dk), dels fordi DR sammen med TV2 udgør de to største tv-kanaler i Danmark. Radioprogrammerne udgøres af podcastene *Genstart* (samtale med tidligere udenrigsminister Martin Lidegaard om naturgasledningen Nord Stream), *Sara & Monopolet* (med musikeren Kristian Leth, entertaineren Jacob Haugaard og tidligere statsminister Helle Thorning-Schmidt) og *Vildt naturlig* (med biologerne Vicky Knudsen og Johan Olsen i samtale

med lektor Lasse Jacobsen). Der er transskriberet 25 minutter fra hvert program. Kategorien tv-programmer består af 3 afsnit af dokumentaren *Niende* (om en gruppe elever fra 9. klasse på Det Fri Gymnasium, 45 minutter i alt), et afsnit af en dokumentar om bloggeren og influenceren *Fie Laursen* (30 minutter) og et afsnit af dokumentaren *Forsvundne danskere* (30 minutter). Dertil kommer forskellige udsendelser for små børn (*Bluey*, *Ziggy og sporvognen*, *Gurli Gris*, *Dinolaboratoriet* og *Gro og Blå redder fuglene*, mellem fem og ti minutter for hver udsendelse) og forskellige udsendelser for lidt større børn, nemlig *Nørd: Trickshots* (to udsendelser, i alt ti minutter) og *Ultra Gaming* (tre forskellige udsendelser med forskellige tips til gamerudstyr, tricks til når man spiller *Counter-Strike* og en udsendelse om at deltage i en gamerturnering hvor der spilles *Fortnite*, ca. 75 minutter i alt). Dermed har vi forsøgt at indsamle data der henvender sig til forskellige aldersgrupper, og som samtidig har forskelligt indhold.

Da vores hensigt er at undersøge engelsk i danskernes sproglige hverdag, har vi for tv-programmernes vedkommende medtaget både lydsporet og den skrift der ses på skærmen. I det nedenstående skærmbillede, der stammer fra dokumentaren om Fie Laursen, er hele teksten i spiralblokken således medtaget.

Derudover er al anden tekst, fx engelske navne på tøj (*North Iceland*), kommandoer og beskeder i computerspillene *Fortnite* og *Counter-Strike* (fx *stay inside the eye of the storm*) også inkluderet i datasættet.

3.3 Data fra det lingvistiske landskab

Ved indsamlingen af data til analysen af det lingvistiske landskab, dvs. sproget på skilte o.a. i det offentlige rum (se afsnit 5), valgte vi et centralt torv i fire byer, satte uret til 15 minutter og fotograferede så meget sprog vi så i løbet af de 15 minutter. Den tidsmæssige afgrænsning blev sat for at give de samme rammer for indsamlingen af data i de fire meget forskellige byer. Hvis vi havde valgt at undersøge fx byernes centrale hovedstrøg, ville vi have fået en meget ujævn mængde data fra byerne da der både er forskel på mængden af tekst i større og mindre byer og på længden af hovedstrøgene i de fire byer. Dermed giver de 15 minutters afgrænsning en ramme inden for hvilken vi ville kunne indsamle en nogenlunde ligelig mængde data fra undersøgelsesområderne, jf. i øvrigt den tidsmæssige grænse på 25 minutter for radioprogrammerne.

De byer der indgår i vores undersøgelse, er København, Aalborg, Slagelse og Bogense. De fire byer er valgt da de repræsenterer forskellige bymiljøer fra storby til mindre provinsby, og de er samtidig geografisk spredt. København er hovedstaden i Danmark og samtidig den by hvor der bor flest mennesker. Ved at indsamle data herfra indsamler vi således sprog som vi antager at et stort antal dansktalende konfronteres med regelmæssigt. Aalborg er som Danmarks fjerdestørste by et sted hvor en stor andel danskere færdes regelmæssigt. Slagelse repræsenterer 'den større danske provinsby', mens Bogense repræsenterer en mindre by.

3.3.1 Indsamlingen af data

Tidligere undersøgelser af sprog i lingvistiske landskaber viser at man i større byers centrale shoppingområder ofte finder de samme butikskæder og brands. Det betyder at man overvejende finder en relativt stor mængde af det 'samme sprog' i forskellige lande da sproget knytter sig til lokalitetstypen 'shoppingområde' (fx Stjernholm 2013). For at minimere denne fejlkilde valgte vi både undersøgelsesområder spredt i landet og fordelt på byer med forskellige størrelser og identiteter. Derudover valgte vi også at indsamlingsturen skulle bevæge sig væk fra torvet og de(n) centrale shoppinggade(r) og ned ad en sidegade for om muligt at få mere variation i det indsamlede materiale. I København startede indsamlingsturen på Amager Torv og bevægede sig ned ad

Niels Hemmingsens Gade. I Aalborg startede indsamlingsturen på Ny-torv og bevægede sig ned ad Algade. I Slagelse startede indsamlingen på Schweizerpladsen og bevægede sig ned ad Løvegade og Nygade. I Bogen-se startede turen på det lille torv i Adelgade med figuren af Manneken Pis og bevægede sig ned ad Adelgade og Østergade.

Indsamlingsmetoden har haft til formål at imitere en ‘almindelig gå-tur for den almindelige danske sprogbruger’. Derfor har det også været vigtigt at fotografere så meget *synligt* sprog som muligt inden for de 15 minutter. Vi antager således at sprogbrugerne først og fremmest kigger på det der springer i øjnene når de bevæger sig rundt i landskabet, og ikke standser op for at bøje sig ned og læse små tekster på kloakdæksler, mærker på parkerede cykler, skraldespande m.m. Derfor har vi altså ikke medregnet sproget på kloakdæksler o.l.

Denne eksplorative tilgang er naturligvis ikke uproblematisk, og det metodiske tilvalg og fravalg afstedkommet af hvad der er ‘det synlige i det lingvistiske landskab’, influerer naturligvis de data vi har indsamlet. Man kunne forestille sig at der kom bias i vores data da vi som forskere med et erklæret ærinde måske vil være tilbøjelige til *netop* at se engelsk i dansk og i Danmark. Dertil kan der være forskel på hvad der springer i øjnene hos voksne i forhold til børn, ligesom en række sociologiske variabler som fx etnicitet og uddannelsesbaggrund kan tænkes at spille ind i forhold til hvad man lægger mærke til i ‘landskabet’. Vi har forsøgt at imødekomme dette ved at være så åbne og grundige som muligt og fotografere alt det som faktisk kan ses, og ved at diskutere såvel de indsamlede fotos som kategoriseringen af dem undervejs i analysen.

4 KATEGORISERING AF NAVNE

Ved kategoriseringen af navne i vores data har vi skelnet imellem flere forskellige navnetyper. Nogle navnetyper kan overlappe homonymt med hinanden, og nogle navne kan bestå af fraser der indeholder flere forskellige navnetyper. Herudover kan der være metodiske vanskeligheder forbundet med at klassificere navne i det lingvistiske landskab og fx skelne mellem om noget er et appellativ eller et navn, eller hvilket sprog et navn skal klassificeres efter (fx Edelman 2009, Tufi & Blackwood 2010, Syrjälä 2016, Sandst 2020). Derfor udfolder vi i det følgende vores kategoriseringsprincipper og de analyser der ligger til grund for dem.

4.1 Navnedannelse og navnetyper

Navne er nominaler der refererer til én unik ting (monoreferentiel betydning), der kan være mere eller mindre abstrakt. De kan dannes som unikke udtryk hvor der ikke er homonymi med ord fra andre grammatiske klasser, eller de kan dannes af eksisterende ord eller fraser, hvorved der opstår homonymi.

Frasen *Elizabeth Arden Green Tea* består egentlig af to forskellige navne, hvor *Elizabeth Arden* er firmanavnet/brandet og *Green Tea* er produktnavnet. Firmanavnet/brandet *Elizabeth Arden* er dannet af personnavnet *Elizabeth Arden*, og der er altså tale om homonymi mellem firmanavnet, brandet og et personnavn (grundlæggeren af firmaet). Også ved produktnavnet *Green Tea* (grøn te) opstår der homonymi, men denne gang findes det homonyme sammentræf ikke mellem forskellige navnetyper, men imellem et produktnavn og et appellativ. Selvom navne og appellativer tilsammen danner den grammatiske klasse substantiver, er der den semantiske forskel imellem dem at navne som nævnt udpeger én unik ting, mens appellativer klassificerer og vækker forestillingen om en klasse af ting, fx forestillingen 'grøn te'. Ved homonyme sammentræf bliver konteksten afgørende for at man kan bestemme om der menes den ene eller den anden sproglige funktion (fx Gernsbacher 1997, Sandst 2016). I frasen *Elizabeth Arden Green Tea* er det således ikke vanskeligt at afgøre at *Green Tea* sigter til et produkt (en parfume), ikke drikken i bogstavelig forstand, og at der med *Elizabeth Arden* ikke peges på personen, men på firmaet/brandet. Omvendt findes der også kontekster hvor det kan være vanskeligt at afgøre om der er tale om et navn eller et appellativ. Det betyder at der i frekvensundersøgelser, hvor man ofte frasorterer navne, men optæller appellativer, kan være nogle usikkerheder i optællingerne. I nærværende studie tæller vi begge kategorier hvorved vi undgår den usikkerhed som tidligere studier kan have stødt på. Firmanavne og produktnavne optræder især i reklamerne, men der er også eksempler fra det lingvistiske landskab.

4.2 Kategorisering af navne efter sprog

Ved kategoriseringen af navne efter sprog er vi i udgangspunktet gået etymologisk til værks. Et butiksnavn som *Bubetti* er kategoriseret som

‘italiensk’, og det falder derfor udenfor undersøgelsens fokus. *Hübsch*, der er navnet på et dansk firma, er kodet som et tysk navn fordi navnet er dannet i tysk, og *L’Oreal* er kategoriseret som fransk fordi det stammer fra fransk. Disse navne, og andre navne dannet på andre sprog, er derefter blevet fraserteret. Andre navne som *Blue City*, *Barber shop*, *Syd-bank* og *Bogø* var nemme at kategorisere som hhv. engelske og danske navne og voldte derfor ikke problemer.

Et personnavn som *Elizabeth Arden* ville umiddelbart blive fraserteret i vores undersøgelse fordi navnet *Elizabeth* er ældre end 1945 og bruges i dansk sprog i dag. Imidlertid er *Elizabeth Arden* også et firmanavn/brand der er dannet i USA (og opkaldt efter grundlæggeren). Brandet indgår i undersøgelsen her og er kategoriseret som engelsk. Dette princip er måske ikke altid det mest intuitive. Eksempelvis kan konteksten (kosmetik i tilfældet *Elizabeth Arden*) associativt indikere fransk, schweizisk eller canadisk/amerikansk ophav, ligesom *zinfandel* kan indikere amerikansk ophav (fordi druesorten primært dyrkes i USA) eller italiensk ophav (fordi druesorten er identisk med den italienske *primotivo*). Denne type problemstilling er typisk ved kategorisering af navne og brands efter sprog i lingvistiske landskabsstudier og diskuteres bl.a. af Tufi & Blackwood (2010: 198), der som eksempel anvender *Perrier*, der i nogle studier er blevet kodet som ’fransk’, og i andre studier er kodet som ’international’. Som Sandst og Syrjäla (2020) argumenterer for, er det vigtigt at skelne imellem navnenes etymologi og de associationer der kan tilknyttes sprogstørrelser i et senere synkront perspektiv. Der er således tale om to forskellige betydningsniveauer, og det må man have sig for øje ved kategorisering efter sprog. De valg man træffer mht. sproglig kategorisering, påvirker naturligvis undersøgelsens resultater. Vi har eksempelvis valgt ikke at arbejde med kategorien ’international’, hvilket tvinger os til at kategorisere såvel *Elizabeth Arden* som *zinfandel* efter sprog.

5 DET LINGVISTISKE LANDSKAB

Studiet af det lingvistiske landskab er studiet af skriftsprog i det offentlige rum. Forskningsfeltet udviklede sig i løbet af 1990’erne og centrede sig om synkrone sprogstudier af tekster i byer. Landry og Bourhis definerede i 1997 *lingvistisk landskab* på følgende måde:

The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combine to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration. (Landry & Bourhis 1997: 25)

Definitionen har opnået stor udbredelse i forskningsfeltet og er også den definition vi har anvendt.

Traditionelle lingvistisk landskab-studier undersøger sproglig variation, gerne minoritetssprogs rolle i to- og flersprogede områder i forskellige egne, byer og lande gennem et fokus på andelen af forskellige sprogs synlighed i det offentlige rum (fx Lavender 2021, Soukup 2016, Spolsky 2009, Cenoz & Gorter 2006, Landry & Bourhis 1997). Studierne fokuserer ofte på fx magtstrukturerne i samfundene som menes at kunne aflæses i byernes tekster. Landry og Bourhis (1997) peger på at det lingvistiske landskab kan have to grundlæggende funktioner, en informationsfunktion og en symbolsk funktion. Som information markerer det lingvistiske landskab et sprogsamfunds geografiske territorium, og som symbol har tilstedeværelsen af ens sprog i landskabet en følelsesmæssig værdi (Landry & Bourhis 1997: 25). Synligheden af forskellige sprog i et lingvistisk landskab kan altså både være knyttet til magt og følelser.

Når vi i dette studie inddrager tekster fra det lingvistiske landskab i byer i Danmark, er det dog ikke for at undersøge magtstrukturen mellem dansk og engelsk, men som tidligere nævnt for at undersøge mængden af engelsk i dansk og i Danmark i et bredt udsnit af det sprog vi møder i dagligdagen. Selvom der i Landry og Bourhis' definition af 'lingvistisk landskab' indgår flere navnetyper (gadenavne, stednavne, butiksnavne/kommercielle navne), behandles navne i flere studier ufuldstændigt, eller de udelades helt. Et af de problemer som opstår, er at navne kan være svære at kategorisere efter sprog, jf. førnævnte eksempel med brandet *Perrier*, som i nogle studier er blevet kodet som 'fransk' og i andre studier som 'internationalt'. Denne vekslen skaber metodisk usikkerhed, og navne udgør dermed en akilleshæl i mange studier af lingvistisk landskab. Man kan forestille sig at denne usikkerhed har været medvirkende til at navne ofte udelades i undersøgelser af den engelske påvirkning i Danmark. Som Ben-Rafael og Ben-Rafael

(2016) anfører, er det imidlertid ikke en løsning at ekskludere navne fra lingvistisk landskab-studierne da det vil give et ufuldstændigt billede af den sproglige variation i et lingvistisk landskab, og i vores tilfælde altså et ufuldstændigt billede af engelskpåvirkningen.

Det bør nævnes at der kan være forskellige årsager til at danne navne på andre sprog end dansk i det danske sprogområde. Fx kan stilistiske valg være en motivation da sprogbrugerne dermed kan demonstrere kompetence i et sprog som nyder prestige (Matras 2010), og Mattfolk (2017) har vist, at kommercielle navne på engelsk ud over tilkoblede positive attituder fungerer som lingua franca. For nærværende er det imidlertid ikke vores ærinde at gå dybere ind i de diskussioner der ligger her, men simpelthen fokusere på andelen af engelsk i Danmark og engelsk i dansk.

6 DATA

Resultaterne af vores undersøgelser bliver i det følgende opdelt i først låneord på enkeltordsniveau (jf. engelsk i dansk) og derefter i navne, fraser, sætninger og slogans (jf. engelsk i Danmark).

6.1 Reklamer, engelsk i dansk

I den nedenstående tabel har vi optalt antallet af engelske lån i de undersøgte reklamer.

TABEL 1: REKLAMER, LÅN

Kilde	Antal ord	Antal engelske lån
Illustreret videnskab	1027	6 (0,6 %)
Mad & Bolig	3275	66 (2,0 %)
Psykologi	2864	5 (0,2 %)
Ude og Hjemme	1476	13 (0,9 %)
Vi unge	660	20 (3,0 %)
Bog & Ide	2844	78 (2,7 %)
Jem & Fix	2664	38 (1,4 %)
Matas	1180	71 (6,0 %)
Netto	2632	180 (6,8 %)
BR	2140	80 (3,7 %)
Imerco	2320	37 (1,6 %)
I alt	23082	594 (2,6 %)

Det fremgår af tabellen at antallet af engelske lån i reklameteksterne samlet set ligger på 2,6 %. Det tal er højere end i såvel avistekster som ugeblade, hvor der er hhv. 0,4 % engelske lån og 1 % engelske lån (Heidemann Andersen 2020: 25). Tallet indikerer altså at reklame-tekster indeholder en højere andel af engelske lån indlånt efter 1945. Antallet af lån afhænger dog meget af hvilken reklametekst der er tale om. Det højeste antal lån (nemlig 6,8 %) findes i *Netto-reklamen*, hvor det relativt høje antal engelske lån til dels skyldes ordet *spotvare*. Der findes dog også forholdsvis mange fødevarer der har en engelsk betegnelse, fx *kyllingeburger*, *smoothie* og *butternut*, ligesom der er en del engelske ord i det man kalder *nonfoodvarer*, fx betegnelser for garn (*sky wool*, *fluffy*) og tøj (*one size*, *fleece*, *XL*). Også reklamen fra *Matas* indeholder relativt mange engelske lån (nemlig 6 %), fx *bodylotion*, *miscellarwater*, *foundation*, *roll-on* og *antiage*. Det laveste antal lån findes i reklamerne fra *Psykologi* og *Ude og Hjemme*.

6.2 Tv-programmer, engelsk i dansk

Tabel 2 viser hvor mange engelske lån vi har fundet i de undersøgte tv-programmer.

TABEL 2: TV, LÅN

Kilde	Antal ord	Antal engelske lån
Fie Laursen	4048	74 (1,8 %)
Niende	6279	57 (0,9 %)
Gro og Blå redder fuglene	1260	0 (0%)
Ultra Gaming	5253	154 (2,9 %)
Nørd	918	45 (4,9 %)
Bluey	676	0 (0 %)
Ziggy	1133	3 (0,3 %)
Gurli Gris	731	2 (0,3 %)
Dinolaboratoriet	902	0 0 (0 %)
Forsvundne Danskere	4547	9 (0,2 %)
I alt	25747	344 (1,3 %)

Tabel 2 viser at antallet af lån i tv-programmerne ligger på 1,3 %, hvilket altså er mere end i avistekster og ugeblade, men mindre end i re-

klamerne. Også her varierer antallet af lån dog i forhold til de enkelte programmer. Det program der indeholder flest lån, er *Nørd* med 4,9 % engelske lån. Her er det dog de samme gloser der ofte går igen, fx *trickshot*, *fake* (fordi seerne skal gætte om trickshotet er fake eller ægte) og *trailer* (fordi det ene program handler om at man skal lave en trailer til en film). I *Ultra Gaming*-programmet er der også relativt mange lån (nemlig 2,9 %), hvoraf mange omhandler de computerspil der spilles i programmet, fx *sidste kill*, *du kan nå at defuse bomben* og *jeg prøver at være sneaky og komme bagfra*. Det ses også at de programmer der henvender sig til de mindste børn (*Gro og Blå*, *Bluey*, *Ziggy*, *Gurli Gris* og *Dinolaboratoriet*), alle indeholder relativt få lån – eller slet ingen lån.

Det skal også bemærkes at antallet af engelske lån i dokumentaren om Fie Laursen med 1,8 % lån fra engelsk er højere end antallet af engelske lån i *Ex on the beach*, hvor der er 1,4 % (Heidemann Andersen 2020), mens der er færre engelske lån (nemlig 0,9 %) i dokumentaren om *Niende*, hvor der også medvirker unge mennesker.

6.3 Radioprogrammer, engelsk i dansk

Det fremgår af tabel 3 at det laveste antal engelske låneord i undersøgelsen her findes i radioprogrammerne, hvor der samlet set kun er 0,3 % engelske lån:

TABEL 3: RADIO, LÅN

Kilde	Antal ord	Antal engelske lån
Podcast: Genstart	4141	7 (0,2 %)
Podcast: Sara & Monopolet	6525	27 (0,4 %)
Podcast: Vildt naturlig	5681	8 (0,1 %)
I alt	16347	42 (0,3 %)

Da vi kun har undersøgt tre podcasts, og da der ikke findes sammenlignelige undersøgelser, er det vanskeligt at sige noget med sikkerhed om hvorvidt engelskpåvirkningen er høj eller lav i de undersøgte programmer, men vi kan i hvert fald ud fra egen erfaring sige at det er muligt at høre podcasts på dr.dk hvor der stort set ikke bruges engelske lån, uanset om podcasten handler om udenrigspolitik, biologi eller hverdagsdilemmaer.

6.4 Delkonklusion, engelsk i dansk

Vores undersøgelser af brugen af engelsk i dansk viser at der i de undersøgte reklamer såvel som i de undersøgte tv- og i radioprogrammer er et relativt begrænset antal engelske lån der svinger mellem 0,3 % i radioprogrammerne og 2,6 % i reklamerne. Selvom antallet af engelske lån i reklamerne ligger over det som vi finder i andre tekstarter såvel som i dele af talesproget (Heidemann Andersen 2019, Heidemann Andersen 2020), er der stadigvæk tale om et ret begrænset antal lån. Tabel 4 viser hvor mange engelske lån der er i de hidtidige, sammenlignelige undersøgelser med en skillelinje ved 1945.

TABEL 4: ENGELSK I DANSK, OVERSIGT

Aviser	Ugeblade	Reklamer	TV	Radio	Talesprog
0,4 %	1,0 %	2,6 %	1,3 %	0,3 %	1,6 %

Brugen af engelsk i dansk ser altså stadigvæk ud til at befinde sig på et relativt lavt niveau, uanset om det undersøgte sprog er talesprog eller skriftsprog, og uanset om der er tale om reklametekster eller redaktionelle tekster.

6.5 Navne, fraser, sætninger og slogans, engelsk i Danmark

I de følgende afsnit ses en gennemgang og analyse af de sproglige kategorier som vi her kategoriserer som engelsk i Danmark.

6.5.1 Reklamer, engelsk i Danmark

Det fremgår af tabel 5 at der samlet set er relativt få fraser, sætninger og slogans i de excerperede reklamer.

TABEL 5: REKLAMER, FRASER, SÆTNINGER, SLOGANS OG NAVNE

Kilde	Antal ord	Antal engelske fraser, sætninger og slogans	Antal engelske navne
Illustreret videnskab	1027	17	1
Mad & Bolig	3275	15	36
Psykologi	2864	0	2
Ude og Hjemme	1476	0	1
Vi unge	660	3	6

Bog & Ide	2844	6	19
Jem & Fix	2664	6	6
Matas	1180	72	138
Netto	2632	32	33
BR	2140	14	140
Imerco	2320	1	28
I alt	23082	166	410

Tabellen viser dog også at der er en del slogans og sætninger i såvel *Matas-reklamen*, fx *eye am bold* og *extra smooth sensitive*, som i *Netto-reklamen*, hvor man finder sætninger og fraser som *beef and tasty vegetables*, *belgian pale ale* og *ultra soft*. Matas-reklamen indeholder også relativt mange navne, fx *Green Tea* og *ID Hair*, og det samme gør *BR-kataloget* hvor man finder navne som *Minecraft* (navn på et computerspil) og *Ticket to Ride USA* (navn på et brætspil). Til gengæld er der ingen eller kun relativt få fraser, sætninger, slogans og navne i *Illustreret videnskab*, *Psykologi*, *Ude og Hjemme* og *Vi unge*.

Samlet set er engelskpåvirkningen beskeden i reklamerne, og i visse af dem (fx *Psykologi*) er der stort set ingen engelske lån, fraser, sætninger, slogans eller navne. Men *Netto-* og *Matas-reklamerne* viser at der også er reklamer hvor antallet af engelske fraser, sætninger og slogans er relativt højt, og at der er en del fødevarer, rengøringsprodukter og skønhedsprodukter (der her også dækker over fx shampoo) hvor engelsk er fremtrædende. I betragtning af at det er varegrupper som vi alle anvender i dagligdagen, kan det præge vores billede af hvor meget engelsk der er i Danmark. Dermed kan den samlede procent engelske lån nok være relativt lav (nemlig 2,6 %) i reklamerne, men når den shampoo man bruger om morgenen, er med *nourishing almond milk*, når de klude man anvender til at tørre bordet af, er *Shine plastic free cloths*, og når man til aftensmad spiser *beef and tasty vegetables*, efterfulgt af *Toffee whole nut*, kan engelskpåvirkningen (ikke overraskende) føles større. Således tyder vores data på at mens engelskpåvirkningen i dansk generelt er relativt lav inden for reklametekster, er engelskpåvirkningen i Danmark relativt markant i reklamer for skønhedsprodukter, rengøringsartikler og fødevarer.

6.5.2 TV, engelsk i Danmark

Tabel 6 viser at antallet af såvel fraser, sætninger, slogans som navne generelt er ret lavt i de undersøgte programmer – med undtagelse af *Ultra Gaming*, hvor der er markant flere navne, fraser, sætninger og slogans end i de øvrige programmer. 54 % af de fraser m.m. vi har fundet i tv-programmerne, og 44 % af de navne vi har fundet, stammer således fra *Ultra Gaming*. De mange navne skyldes dels at det ene af programmerne omhandler forskellige typer gamerudstyr, bl.a. forskellige typer mus med navne som *Glorious Model D* og *Razer Viper*, dels at der i Fortnite-spillet indgår forskellige navne som *Pleasant Park* og *Lazy Lake*. De mange fraser, sætninger og slogans skyldes først og fremmest computerspillene Fortnite og Counter-Strike som man ser bliver spillet i programmet, og hvor man finder fraser som *you are defusing the bomb without a kit* og *unable to exit building*.

TABEL 6: TV, FRASER, SÆTNINGER, SLOGANS, NAVNE, RULLETEKSTER

Kilde	Antal ord	Antal engelske fraser, sætninger, slogans	Antal engelske navne	Rulletekster
Fie Laursen	4048	24	8	3
Niende	6279	18	10	6
Gro og Blå redder fuglene	1260	0	2	4
Ultra Gaming	5253	100	59	
Nørd trickshots	918	4	1	
Bluey	676	15	5	25
Ziggy	1133	18	5	25
Gurli Gris	731	4	43	27
Dinolaboratoriet	902	0	0	
Forsvundne Danskere	4547	1	9	5
I alt	25747	184	142	95

Som det fremgår af tabellen, har vi også undersøgt rulleteksterne i de undersøgte data, hvor der indgår en del engelske fraser og sætninger, fx *created and written by*. Rulleteksterne vises separat fordi de ikke er en del af handlingen i de viste film, men voksne læser jo ofte i hvert fald en del af rulleteksterne (det er nok sjældent at vi læser dem til ende), også

når vi ser tv med vores børn. Dermed kan det engelske sprog der er her, være med til at præge vores opfattelse af hvor meget engelsk vi møder i vores dagligdag i Danmark. Samtidig kan man sige at engelsk er til stede i børnenes hverdag fra en meget tidlig alder.

6.5.3 Radio, engelsk i Danmark

Som det fremgår af tabel 7, er der ikke mange fraser m.m. i nogen af de undersøgte radioprogrammer.

TABEL 7: RADIO, FRASER, SÆTNINGER, SLOGANS OG NAVNE

Kilde	Antal ord	Antal engelske fraser, sætninger og slogans	Antal engelske navne
Podcast: Genstart	4141	5	40
Podcast: Sara & Monopolet	6525	3	17
Podcast: Vildt naturlig	5681	1	0
I alt	16347	9	57

Antallet af navne er højest i podcasten *Genstart*, hvilket først og fremmest skyldes navnene *Nordstream 1* og *Nordstream 2*. I *Sara & Monopolet* er det først og fremmest *Facebook* der dominerer blandt navnene. Det overordnede billede er at der er relativt få navne, fraser, sætninger og slogans i de excerperede programmer.

6.5.4 Det lingvistiske landskab

Vi har indsamlet 278 butiksnavne i alt i de fire undersøgte byer og 1632 øvrige ord, fraser og tekster på dansk, engelsk og andre sprog. Tabel 7 nedenfor viser hvordan butiksnavnene er fordelt i kategorierne *engelske butiksnavne*, *danske butiksnavne*, *blandet* og *andet*. Engelske butiksnavne er navne som *Asian kitchen*, *The burger concept* og *Summerbird*, hvoraf sidstnævnte er et pseudolån. Danske butiksnavne er fx *123marked.dk*, *N. Christian Nielsen* og *Maanesten*. Kategorien *andre sprog* dækker over navne som *Javahuset* og *Bubetti*. Kategorien *blandet* dækker navne som *Bella pizza pasta house*, hvor der optræder ord fra italiensk og engelsk, og *Byens tandlægeteam*, hvor der optræder ord fra dansk og engelsk. Hvis ejerens personnavn indgår som navnet på en butik, og navnet er dannet i dansk eller har været brugt i dansk

før 1945 (fx *N. Christian Nielsen* eller *Richard*), er navnet kodet som dansk. Hvis der er tale om en kendt kæde, fx *H&M*, er navnet kategoriseret efter det sprog, navnet har sit ophav i (jf. også afsnit 4.2 *Kategorisering af navne efter sprog*).

TABEL 8: BUTIKSNAVNE

Kilde	Antal butiksnavne i alt	Antal engelske butiksnavne	Antal danske butiksnavne	Blandet	Andre sprog
København	93	28 (30 %)	55 (59 %)	2 (2 %)	8 (9 %)
Aalborg	112	22 (20 %)	65 (58 %)	2 (2 %)	23 (21 %)
Slagelse	38	14 (37 %)	14 (37 %)	2 (5 %)	8 (21 %)
Bogense	35	3 (9 %)	21 (60 %)	2 (6 %)	9 (26 %)
I alt	278	67 (24 %)	155 (56 %)	8 (3 %)	48 (17 %)

Med i alt 24 % engelske butiksnavne er det tydeligt at andelen af engelsk i denne kategori er væsentlig større sammenlignet med andelen af engelsk i de andre undersøgte teksttyper. I Slagelse ses den største andel af engelske navne på 37 %, efterfulgt af København, hvor andelen af engelske butiksnavne ligger på ca. en tredjedel af butiksnavnene. I alle byer med undtagelse af Slagelse er der en større andel danske navne end engelske; i Slagelse er der en ligelig fordeling af danske og engelske butiksnavne på hver især 37 %.

6.5.5 Øvrig tekst i det lingvistiske landskab

Øvrige tekster i det lingvistiske landskab fordeler sig i meget forskelligartede kategorier såsom tekster der specificerer hvad butikkerne sælger, information om tilbud og hvilke brands der forhandles, typer af mad der sælges i caféer, m.v. Fordi dataene er så blandede, har vi valgt at tælle 'skilte' i stedet for at tælle antal ord. Vi definerer skilte som "any piece of written text within a spatially definable frame" (Backhaus 2007: 66). På butiksfacader kan der fx være flere forskellige oplysninger der fremgår af forskellige skilte på facaden, fx vil butiksnavnet som regel skrives med den største skrift og være placeret over indgangsdøren, hvorimod åbningstiderne typisk vil stå på et andet skilt på indgangsdøren tæt ved dørhåndtaget m.m. Skiltene er altså blevet talt som enheder (og ikke

som antal ord) og sorteret efter sprog. Dette metodiske valg skyldes at nogle tekster er temmelig lange. Fx er der i undersøgelsesområdet i København tre længere tekster opsat på butiksfacader der dels beskriver at der åbner en ny butik og redegør for butikkens brand, dels beskriver en butiks brand og koncept via en længere engelsksproget tekst. Havde vi valgt at lave en ordoptælling af dataene, ville disse tre tekster have påvirket den samlede mængde ord betydeligt. Når vi koder skiltene sprog, skelner vi altså ikke mellem lange og korte tekster, selvom det må antages at lange engelske tekster opfattes som mere iøjnefaldende – og en evt. engelskpåvirkning som mere massiv – end korte tekster af den simple årsag at en lang tekst fylder meget.

Det samlede antal ord i de tre tekster er på 271 ord og 5 engelske navne.

TABEL 9: ØVRIG TEKST I DET LINGVISTISKE LANDSKAB

Kilde	Antal skilte	Antal engelske skilte	Antal danske skilte	Blandede skilte af engelsk og dansk
København	118	59	46	8
Aalborg	163	26	79	14
Slagelse	51	14	19	5
Bogense	27	2	18	0
I alt	359	101	162	27

Som det fremgår af ovenstående tabel, er der en relativt stor andel af det sproglige materiale vi konfronteres med i byerne ud over butiksnavnene, der er engelsksproget. Det gælder ikke mindst i undersøgelsesområdet i København hvor der er flere engelske skilte end danske skilte. I Slagelse ses en næsten ligelig fordeling af skilte på engelsk og dansk med en lille overvægt af danske skilte. Andelen af skilte der blander engelsk og dansk, er lille, og i Bogense fandt vi slet ikke nogen skilte af denne type.

6.5.6 Engelske fraser, sætninger og slogans i det lingvistiske landskab

Vi har også valgt at kigge på antallet af engelske fraser, sætninger og slogans og på antallet af engelske navne og brands i det lingvistiske landskab. Optællingen fremgår af tabel 10 nedenfor.

TABEL 10: ØVRIG TEKST I DET LINGVISTISKE LANDSKAB: FRASER, SÆTNINGER, SLOGANS, NAVNE OG BRANDS

Kilde	Antal engelske fraser, sætninger, slogans	Antal engelske navne og brands
København	38	31
Aalborg	20	50
Slagelse	5	4
Bogense	3	1
I alt	49	83

Kategorien 'fraser, sætninger og slogans' dækker dels over sætninger af typen *Students get 20 % off, Last chance outlet Ends Friday 10th sept., You are less than 50m away from a world famous burger*, fraser som *Minerals & Fire* og slogans som *Tuborg, Probably the best beer in the world*. I dette slogan er *Tuborg* dog sorteret fra og optalt som dansk navn. 'Antal engelske navne og brands', indeholder navne og brands som fx *Tiger of Sweden, Skechers Archfit, Disney+, Facebook* m.m.

Både butiksnavne, fraser, slogans og sætninger optager meget plads rent fysisk i det lingvistiske landskab. Butiksnavnet er som regel den skriftlige information der fylder mest på butiksfacaden, og navnet er tit skrevet med store, synlige bogstaver og er centralt placeret fx over butiksdøren. Disse prototypiske karaktertræk gør at navnene er iøjnefaldende i det lingvistiske landskab. Og hvis en stor andel af navnene er engelske, bliver det bemærket, simpelthen fordi teksterne springer i øjnene. Hvis der ses en stor andel engelske fraser, sætninger og slogans i det lingvistiske landskab, og hvis en stor andel af butiksnavnene også er på engelsk, medvirker dette naturligt til at engelsk virker fremtrædende.

6.6 Delkonklusion, engelsk i Danmark

Vores undersøgelse peger på at det engelske sprog fylder en del i Danmark, i hvert fald i visse kontekster. Mange reklamer indeholder engelske fraser, sætninger og slogans, og der er relativt meget engelsk i bybilledet, ikke mindst i større byer. I de undersøgte tv- og radioprogrammer finder vi dog en relativt begrænset engelsk påvirkning.

7 KONKLUSION

Vi har i denne artikel undersøgt engelskpåvirkningen i dansk og engelskpåvirkningen i Danmark for derved at kaste nyt lys over hvor meget engelsk der er i vores dagligdag. Det har vi gjort ved dels at inkludere sproglige kategorier der hidtil har været fraserteret i frekvensundersøgelser, nemlig fraser, sætninger, slogans og navne, dels ved at inddrage sproget i det lingvistiske landskab.

Undersøgelsen har først og fremmest vist at engelskpåvirkningen af dansk sprog stadig er lav, også selvom vi inddrager data som reklame-tekster og tv- og radioprogrammer. Vi fandt således 2,6 % engelske lån i reklametekster, 1,7 % engelske lån i tv-programmerne og 0,3 % engelske lån i radioprogrammerne. I modsætning hertil har tidligere undersøgelser vist at der er 0,4 % engelske lån i aviser og 1,0 % engelske lån i ugebladstekster. I de undersøgte data fandt vi imidlertid relativt mange eksempler på engelsk i Danmark i form af engelske fraser, sætninger, slogans og navne inden for domænerne skønhedspleje, mad og underholdning. Vi ser også at der er såvel børneprogrammer som dokumentarer og radioprogrammer hvor engelskpåvirkningen er beskeden, både i forhold til antallet af engelske lån og i forhold til sætninger, fraser m.m. Vi har således vist at engelskpåvirkningen, hvad enten den måles som engelskpåvirkning i dansk eller i Danmark, i høj grad beror på hvilke data der undersøges.

Dermed bekræfter vores studie på den ene side den tidligere forskning i engelskpåvirkning ved at vise at andelen af engelske lån i dansk er relativt lav. Samtidig bekræfter vores studie også de stemmer der siger at der er meget engelsk i Danmark, idet vi fx finder relativt mange engelske fraser, slogans og sætninger i visse reklametekster og i det lingvistiske landskab. Således viste vores undersøgelse at ca. en fjerdedel af samtlige butiksnavne er engelske (24 %), men at der dog er variation imellem byerne: Ca. halvdelen af skiltene i København og Slagelse var engelske, hvorimod der i Aalborg og Bogen se var en klar overvægt af danske skilte. Mængden af engelsk i Danmark er alt i alt betydeligt højere i det lingvistiske landskab sammenlignet med de resultater vi fandt i undersøgelserne af reklamer, tv og radio.

Vi mener således at et af de vigtigste resultater af vores undersøgelse er at den diskrepans der er mellem sprogforskernes ofte ubeky mrede

tilgang til engelskpåvirkningen og den almindelige sprogbrugers mere bekymrede tilgang, kan skyldes en manglende differentiering mellem engelsk i dansk og engelsk i Danmark. Det er også en vigtig indsigt at vi bliver nødt til at indsamle data om begge typer påvirkning for at kunne sige noget om påvirkningens størrelse.

Tak til en anonym fagfællebedømmer og til NyS-redaktørerne Jacob Thøgersen og Alexandra Regina Kratschmer for nyttige kommentarer og konstruktiv kritik ved udformningen af denne artikel.

Margrethe Heidemann Andersen, seniorforsker
Dansk Sprognævn
heidemann@dsn.dk

Line Sandst, adjunkt i dansk sprog
Aalborg Universitet
sandst@hum.aau.dk

LITTERATUR

- Backhaus, P. 2007. *Linguistic landscapes. A comparative study of urban multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853599484>.
- Ben-Rafael, E. & M. Ben-Rafael. 2016. Berlin's linguistic landscape: two faces of globalization. R. Blackwood, E. Lanza & H. Woldemariam (red.), *Negotiation and contesting identities in linguistic landscapes*, 197–213. London: Bloomsbury.
- Busch, M. 2022. Dansk er på vej ud af de videregående uddannelser til fordel for engelsk. *Avisend danmark.dk* 4.1.2022.
- Cenoz, J. & D. Gorter. 2006. Linguistic Landscape and minority languages. *International Journal of Multilingualism* 3(1). 67–80. DOI: <https://doi.org/10.1080/14790710608668386>.
- Dahl, T. 1941–42. English influence as reflected in Danish language. *Studia Neophilologica* 14. 386–392. DOI: <https://doi.org/10.1080/00393274108586899>.

- Davidsen-Nielsen, N. & M. Herslund. 1999. Dansk han med sin tjener talte. N. Davidsen-Nielsen, E. Hansen & P. Jarvad (red.), *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question* (Dansk Sprognævnets skrifter 28), 11–18. København: Gyldendal.
- Diderichsen, P. 2019. Moderne importord over tid i høj opløsning. M. Heidemann Andersen & P. Jarvad (red.), *Yes, det er coolt. Moderne Importord i Dansk* (Sprognævnets konferenciserie, bind 6), 63–164. Bogense: Dansk Sprognævn.
- Edelman, L. 2009. What's in a name? Classification of proper names by language. E. Shohamy & D. Gorter (red.), *Linguistic landscape: expanding the scenery*, 141–154. New York: Routledge.
- Falkendorf, M. 2021. Det engelske sprog spreder sig som en coronavirus i Danmark. *Information* 31.5.2021.
- Gernsbacher, M.A. 1997. Attenuating interference during comprehension: The role of suppression. *The Psychology of Learning and Motivation* 37. 85–104. [https://doi.org/10.1016/S0079-7421\(08\)60500-9](https://doi.org/10.1016/S0079-7421(08)60500-9).
- Gottlieb, H. 2020. *Echoes of English. Anglicisms in minor speech communities - with special focus on Danish and Afrikaans*. Berlin: Peter Lang.
- Graedler, A.L. 1998. *Morphological, semantic and functional aspects of English lexical borrowings in Norwegian*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Heidemann Andersen, M. & P. Jarvad. 2019 (red.). *Yes, det er coolt. Moderne Importord i Dansk* (Sprognævnets konferenciserie, bind 6). Bogense: Dansk Sprognævn.
- Heidemann Andersen, M. 2019. Moderne importord i danske avistekster. M. Heidemann Andersen & P. Jarvad (red.), *Yes, det er coolt. Moderne Importord i Dansk* (Sprognævnets konferenciserie, bind 6), 33–61. Bogense: Dansk Sprognævn.
- Heidemann Andersen, M. 2020. Engelske lån i dansk: Nice to have eller need to have? *NyS – Nydanske Sprogstudier* 58. 9–37. DOI: <https://doi.org/10.7146/nys.v1i58.120482>.
- Jarvad, P. 2018. Engelsk. E. Hjorth et al. (red.), *Ord for ord for ord* (Dansk sproghistorie, bind 2), 429–452. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Landry, R & R.Y. Bourhis. 1997. Linguistic Landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 16(1). 23–49. <https://doi.org/10.1177/0261927X970161002>.
- Lavender, J. 2021. Polylinguaging and bivalency in the Ecuadorian linguistic landscape: An analysis of public signs in Azogues, Ecuador. *Spanish in Context* 18(2). 161–191. DOI: <https://doi.org/10.1075/sic.18004.lav>.
- Matras, Y. 2010. Contact, convergence, and typology. R. Hickey (red.), *The handbook of language contact*, 86–105. Oxford: Blackwell.

- Mattfolk, L. 2017. Attitudes towards globalized company names. T. Ainiala & J.-O. Östman (red.), *Socio-onomastics*, 165–183. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.275.08mat>.
- Nørby Jensen, J. 2019. Antallet og arten af moderne importord i Nye ord i dansk 1955 til i dag. M. Heidemann Andersen & P. Jarvad (red.), *Yes, det er coolt. Moderne importord i dansk* (Dansk Sprognævnets konferenciserie, bind 6), 199–227. Børgense: Dansk Sprognævn.
- Ruus, H. 1995. *Danske kerneord. Centrale dele af den danske leksikalske norm*, bind 1. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Sandst, L. 2016. *Urbane Stednavne - storbyens sproglige dimension*. Ph.d.-afhandling. Københavns universitet.
- Sandst, L. 2020. Uppsalas onomastiske landskab. S. Nyström, S. Strandberg, M. Wahlberg (red.), *Namn och namnvård: Vänskrift till Annette C. Torenjö på 60-årsdagen den 18 november 2020* (Namn och samhälle 31), 147–167. Uppsala: Uppsala universitet.
- Sandst, L. & V. Syrjäla. 2020. Proper names in the linguistic landscape. Theoretical challenges in a multimodal discourse. M. Löfdahl, M. Waldspühl & L. Wenner (red.), *Namn i skrift. Names in writing* (Norna-rapporter 98), 337–354. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Schack, J. 2019. Kerneimportord. M. Heidemann Andersen & P. Jarvad (red.), *Yes, det er coolt. Moderne importord i dansk* (Sprognævnets konferenciserie, bind 6), 239–248. Børgense: Dansk Sprognævn.
- Selback, B. & H. Sandøy. 2007. Avispråk og importord. B. Selback & H. Sandøy (red.), *Fire dager i nordiske aviser. Ei jamføring av påvernaden i ordforrådet i sju språksamfunn* (Moderne Importord i Språka i Norden 3), 9–24. Oslo: Novus Forlag.
- Soukup, B. 2016. English in the linguistic landscape of Vienna Austria (ELLViA): Outline, rationale, and methodology of a large-scale empirical project on language choice on public signs from the perspective of sign-readers. *Views* 25. 2–24.
- Spolsky, B. 2009. Prolegomena to a sociolinguistic theory of public signage. E. Shohamy & D. Gorter (red.), *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, 25–39. New York: Routledge.
- Stene, A. 1945. *English loan-words in modern Norwegian. A study of linguistic borrowing in the process*. London: Oxford University Press.
- Stjernholm, K. 2013. *Stedet velger ikke legner deg, du velger et sted. Tre artikler om språk i Oslo*. Oslo: Universitetet i Oslo.

- Syrjälä, V. 2016. Namn i gatubilden - om namn i Svenskfinlands lingvistiska landskap. M.S. Danielsen, B. Eggert & J.G.G. Jakobsen (red.), *Navn og navnebærer. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen 1.–4. oktober 2014* (NORNA-rapporter 93), 263–286. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Tufi, S. & R. Blackwood. 2010. Trademarks in the linguistic landscape: methodological and theoretical challenges in qualifying brand names in the public space. *International Journal of Multilingualism* 7(3). 197–210. DOI: <https://doi.org/10.1080/14790710903568417>.

ANDRE KILDER

Den Danske Ordbog. <http://ordnet.dk/ddo>.

Nye ord i dansk 1955 til i dag. <http://dsn.dk/noid>.

Ordbog over det danske Sprog, bind 1–28 (1919-1956) + supplementsbind 1–5 (1992–2005). <http://ordnet.dk/ods>.

<https://www.danskerhverv.dk/siteassets/mediafolder/dokumenter/04-politik/stor-tilfredshed-med-husstandsomdelte-tilbudsaviser-i-danmark.pdf>).

<https://save.dk/spareguider/tv/se-gratis-dr-tv-uden-kabel-tv-men-med-stueantenne-dr1-dr2-dr3-drk-ramasjang-ultra>.

Anmeldelse av *Dansk Sproghistorie 5. Dansk i samspil*

**Utgitt av Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,
hovedredaktør Ebba Hjorth, Aarhus Universitetsforlag,
2021, 380 sider.**

HELGE SANDØY

INNLEIING

Det store danske prosjektet om *Dansk Sproghistorie 1–6* er på oppløps-sida, og våren 2022 kom nest siste bindet ut. Bindet er totalt på sirka 380 sider + nyttige oversikter i permanente. Det er det minste av dei hittil utkomne binda, så verket blir samla svært omfattande. På bakgrunn av at Danmark allereie har storverket *Det danske sprogs historie 1–4* av Peter Skautrup (1944–1968), må ein kunne seie at landet er betre utrusta med faglege språkhistorier enn nabolanda. Dette verket har frigjort seg frå Skautrup ved å disponere etter tema, og ikkje minst ved å la mange forfattarar skrive. Verket er ei oppdatering ikkje berre av stoffet, men òg av perspektiv på historia. Det er ikkje ei beundrande historie om voksteren i eit stort nasjonalt språk; perspektivet nå er meir at dansk er eitt av språka i verda. Særleg dette bindet ser dansk saman med andre språk.

Tittelen på dette bindet, *Dansk i samspil*, gjer det naturleg med dei overordna innfallsvinklane «Dansk i verden» og «Andre sprog i Danmark», som dei to temadelane heiter. Temadelane er teknisk sett rekna som kapittel 18 og 19 ettersom kapittelinnstillinga rekk over alle seks binda. Den siste delen er eit globaliseringsperspektiv på Danmark, den første gjeld fotavtrykket dansk har sett i andre land. Danmark var i fleire hundreår ei stormakt, og derifrå kjem avtrykket.

Tekstane i dette bindet gjer ikkje stormaktsstatusen til noko «prangande» poeng, kan hende kan ein seie at det faktisk er underspela. I andre delen om «andre sprog i Danmark» dukkar det i bolken om fransk opp ein påstand om at den franske sentralmakta utnytta språket

strategisk både internt og eksternt. Kunne ein stilt same spørsmål om den danske sentralmakta i tida frå 1300-talet fram til vår tid?

Spørsmålet er truleg anakronistisk med tanke på middelalderen. Men ved overgangen til moderne tid blir nettopp språk tillagt kulturelle og sosiale verdier, og dermed blir det ideologisert og politisert. Bibelen på dansk hadde neppe berre ein pedagogisk-religiøs funksjon. Funksjonen treng ikkje vere resultat av eit bevisst formål, for ideologien kan finnast utan å vere klart formulert. Underskrivne vil ikkje påstå for mykje konkret om dansk språkideologi, men han er nysgjerrig. Eg legg merke til at f.eks. Rasmus Glenthøj: *Skilsmissen* (2013) ikkje er referert nokon stad, og det viser vel at drøftingane ikkje har nærma seg slike spørsmål. Heller ikkje begrep som språkleg eller mental kolonisering er dratt inn nokon stad verken sett frå den dominerte eller frå den dominerande si side.

Generelt er den politiske rolla som språk har, for lite framme i mange bolkar, somstad rein mangelvare. Her er bolkanen ujamne. Heller ikkje legg alle forfattarane vekt på å sette stoffet inn i drøftande samanhengar, slik at tekstane kan eit par stadar minne litt om katalogar. Andre bolkar når faglege høgder og gir lesaren viktige og nye innsikter. Dei fleste bolkaner er lite strukturorienterte, som rimeleg er, for bruks- og samfunnsperspektivet er det mest sentrale når ein vil sjå på eit samspel.

Av og til saknar lesaren opplysningar om kva språkholdningar som er knytt til enkeltspråka. Dei kunne ha noko å seie for å forstå bruksmønster; men det er forståeleg om det ikkje finst konkrete opplysningar om slikt frå eldre tider. På den andre sida blir orda 'prestisje' og 'status' – som gjeld holdningar – brukt fleire gonger, men utan at dei er definert. Det er uheldig ettersom dei blir brukt som forklarande og uavhengige data i resonemanga. Som begrep er dei uklare, og ein risikerer med slik begrepsomgang å forklare alle spreiningseffektar med at fenomenet har prestisje. Prestisjen blir i slike framstillingar berre 'deus ex machina'. Men dette er eit problem sosiolingvistiske tilnærmingar slit med – inn-til ein blir strengare med både definisjonar og empiri.

Nedafør skal eg presentere og kommentere innhaldet i bindet for å gi lesarane ei oppfatning av kva ein kan finne i denne kunnskapskjelda. Boka er jo ein fryd å blade i og leite i, oversiktleg og elegant som ho er i utforminga. Men det er eit sakt at det ikkje finst eit sakregister.

KAPITEL 18: DANSK I VERDEN

Kapittel 18, «Dansk i verden», er disponert etter land eller område. Dei som har vore underlagt danskekongen eller del av Danmark på eit tidspunkt, er Norge, Færøyane, Island, Grønland, «Kolonierne», Skåne og Sydslesvig, som får egne bolkar (eller nummererte underkapittel). Men inn blant desse kjem bolkar om område der dansk har slått seg ned fram gjennom historia utan at områda har vore del av det danske riket: England (her overser vi statusen under Knut den mektige), Normandie og «De nye hjem» (dvs. først og fremst Amerika). Dermed er det altså ikkje fullstendig ei statsrettsleg underinndeling av kapittelet. Dei tre siste bolkane er om EU, Norden og danskundervisning på utalandske universitet, og dei har vel det til felles at dei ikkje gjeld på same måten landområde, men heller institusjonar og organisering.

Dansk dominans

At Norge får første omtalen, er vel naturleg, for under det norske riket låg Island, Færøyane og Grønland da Kalmarunionen blei oppretta. Etter unionen var oppløyst, var Norge eine tvillingen i 'tvillingriket' eller 'felleskongedømmet'. Berit Sandnes skriv i bolk 18.1 ryddig og sakleg om korleis dansk tar over som skriftspråk meir og meir etter 1440, og ved reformasjonen (i Norge i 1537) fekk Danmark all makt også språkleg. Språkleg makt betyr her nesten total dominans. «[D]ansk er blevet det officielle skriftsprog», som Sandnes siterer etter Allan Karker, kan lett bli tolka anakronistisk. Bevisstheita eller forestillinga om 'norsk' og 'dansk' var nok annleis på den tida enn i dag, og det fanst ingen vedtak om språkleg status.

Sandnes er nok òg anakronistisk med uttrykket «korrekt dansk» brukt om 1591 (s. 11), og «en fast norm for dansk» om Christian 3.s Bibel frå 1550 (s. 14).

Framstillinga er strengt kronologisk, og Sandnes har absolutt treft det vesentlege i den språkhistoriske hendingsgangen. Det svært korte formatet har ikkje vore enkelt. Eit dansk perspektiv som vi nordmenn ikkje så lett får med oss, er at nordmenn òg var med og utvikla den felles skrifttradisjonen (på fellesspråket dansk). Det er ikkje ein tradisjon i norsk samanheng å snakke om 'Holbertiden', men Sandnes får det med. Ho omtalar òg korleis både Hans Strøm og Hans von Aphelen var

norske naturforskarar som var med og reinsa dansk språk i siste halvdel av 1700-talet. (Den siste personen var ukjent for underskrivne og er ikkje til vanleg omtalt i norske språkhistorier.)

Jógvan i Lon Jacobsen har skrive bolk 18.2 om Færøyaner. Han meiner at landet var tospråkleg allereie på 1500-talet, for folk måtte bruke «halvdansk» for å snakke med embetsmenn. På 1600-talet kjem den sterkaste danske maktbruken der sentraliseringa under København blir svært tydeleg på alle frontar, og den språklege påverknaden blir sterk.

På mange vis har den færøyske språkhistoria parallellar med den norske. Men ein gjengangar i den språkleg-nasjonale gjenreisninga er at dei ymse stadia er 'forseinka' på Færøyaner. Norsk nasjonalromantikk kjem seinare enn den danske, men den færøyske høyrer heime først og fremst i andre halvdel av 1800-talet. Tilsvarende er det med den politiske og språklege sjølvstendekampen. Skolevesenet (altså det danske) blir ikkje organisert før i 1845, og færøysken er lenge utestengt frå skolen. Ikkje før i 1938 blir færøysk likestilt med dansk som undervisningsspråk. Både personnamn og stadnamn var danske i kyrkjeboka og på kart; først i 1998 kom eit kart med berre færøyske namneformer.

Den skriftspråklege frigjeringskampen blei forløyst i 1888. Viktigaste seieren var sjølvsagt å få færøysk inn som skolespråk, men det fortel mykje at største avisa i landet, *Dimmalætting*, gjekk over til berre færøyske leiarartiklar så seint som i november 1997.

Jacobsen forklarar godt kva gøtudanskt er, og her er ein fin tekst som illustrerer dei språklege kontrastane (s. 33) til dansk og til færøysk. Ei gransking viser at gøtudanskt-talande i dag blir sett på som mindre tiltalande og mindre intelligente enn dei som snakkar «færø-dansk». Det siste er den dansken ein i dag lærer på skolen, og som har riksdansk uttale som forbilde. Den siste språkforma ser nå ut til å vinne meir fram som andrespråk, og gøtudanskt kan nok forsvinne.

Eg set pris på den vinklinga forfattaren har brukt med å framstille så mykje av den totale språkkulturen med sine motsetningar og antitesar der færøysk språk må kjempe om domene. Den vinklinga er ikkje så tydeleg i dei andre bolkane.

Auður Hauksdóttir fortel i bolk 18.3 om Island om korleis dansk begynte å ta over som språk i administrative dokument utover 1400-talet ved at kongemakta blei sentralisert til København, altså som ein sam-

tidig parallell til det som skjedde i Norge. Men utviklinga frå og med reformasjonen tok likevel ei anna hovudretning på Island enn i Norge og på Færøyane, for religiøse tekstar blei raskt oversett til islandsk. Det er nok heilt rett, som Auður Hauksdóttir framhevar, at skrifttradisjonen stod så mykje sterkare der. Island hadde jo ein stor litteratur i fleire sjangrar på morsmålet. Å nemne spesielt Bibel-oversettinga *Stjórn* frå midt på 1200-talet treffer ikkje heilt godt som eksempel, for det er ennå uavklart kor mykje av arbeidet som blei gjort i Norge, og kor mykje på Island. Men den grundige framsstillinga av omsettinga av Bibelen og av salmar til islandsk på 1500-talet får rettkommen plass saman med omtalen av eit eige islandsk trykkeri, for det viser ein ufatteleg og avgjeringande kulturell styrke som ikkje hadde sin make i Norge, som låg økonomisk heilt nede for teljing på den tida.

Men det danske språkpresset via administrasjonen var tydeleg òg på Island. Utover 1700-talet voks bruken av dansk, og danske kjøpmenn på Island om somrane skapte eit miljø for å bruke dansk muntleg. Bruksomfanget blei så stort at rektor Bjarni Jónsson foreslo i 1771 at ein skulle erstatte islandsk med dansk. Jacobsen fortel i den færøyske bolken at Jens Chr. Svaboe kom nesten samtidig med eit tilsvarende forslag om at færøyingane burde gå over til dansk språk. Vi kan i dag oppfatte slike forslag som kuriøse, men dei fortel nok kor langt rasjonalismen og tanken om effektivisering ved sentralisering var kommen på denne tida.

Reaksjonen kom rundt 1800, og interessa for å styrke og gjenvinne domene for islandsken blei viktig. Islendingar i København som møtte dansk nasjonalromantikk, blei viktige i dette arbeidet, og romantikken gav dei det ideologiske grunnlaget for innsatsen. Auður Hauksdóttir understrekar at den sterkt positive interessa for islandsk språk og litteratur som danske kulturpersonar utvikla, var politisk stimulerande for den islandske sjølvstendekampen.

Her låg òg kimen til kampen for politisk sjølvstyre, som forfattaren ikkje skriv mykje om. Men ho fortel grundig om posisjonen som dansk har hatt i skoleverket, og korleis den plassen i nyare tid er blitt fortrent av engelsk. Det er i dag slutt på både danske vekeblad og på dansk filmteksting. Ettersom dansken skulle vere den nøkkelen islendingane har til Norden elles, er utviklinga sjølv sagt uheldig. Men forfattaren avslut-

tar med at Danmark framdeles er blant dei landa islendingar oppsøker mest f.eks. for å studere.

Denne bolken er ei svært klar og nøktern framstilling av hendingsgangen som gjeld dansk innpass på Island. Kan hende er harmoni-vinklinga litt dominerande. Mot avslutninga er det bilde frå da marinefartøyet Vædderen kom til Reykjavik 21.4.1971 og to viktige islandske handskrifter blei overlevert. Det var nok «en af de allervigtigste og mest positive milepæle i landenes fælles historie” (s. 59), men det var jo òg eit resultat av stridar.

Grønland er tema for bolk 18.4, skriven av Birgitte Jacobsen. Her er mykje nytt å lære for nordistar – i alle fall utafor Danmark. Den grønlandske situasjonen er svært forskjellig frå den vi har fått framstilt i bolkane framafor. Her er det den danske staten som hjelper fram morsmålet åt undersåttane. Misjonæren Hans Egede, som kom til Grønland i 1721, følgte misjonspraksisen frå samtida med å kristne grønlandingane på morsmålet deira. Og slik skapte misjonen i neste omgang òg eit grønlandsk skriftmål og gjorde folket lesedyktig. Kring midten av 1800-talet var befolkninga på Vest-Grønland både lese- og skrivefør på morsmålet, og grønlandsk var både undervisningsspråket og kyrkje-språket i landet. Ei grønlandsk avis begynte å komme ut i 1861.

Forfattaren fortel at dansk kom inn som fag i skolen frå 1925, og da etter ønske frå grønlandingane, som såg fordelene i at dei slik lettare kunne få tilgang til vidareutdanning. Men situasjonen snur seg lett, for etter krigen og til inn på 1960-talet flytta mange danskar oppover, og da kom dansk inn også som undervisningsspråk. Dansken fekk ein slik posisjon at mange grønlandingar lét barna gå i klassar med dansk undervisning, og dei la seg etter å bruke dansk som heimespråk. Dette var ei danifisering.

Her ser vi kor viktig det er kva språk ei samfunnsmodernisering skjer på. På 1970-talet kom frykta for at grønlandsk språk kunne vere trua; derfor fastsette heimestyreløva frå 1979 at grønlandsk skulle vere hovudspråket. I dag har 80 % av barna som begynner i skolen, grønlandsk som morsmål, og språket står trygt i samfunnet.

Danskane har vore lite interesserte i å lære seg grønlandsk, og Jacobsen fortel at dét har vore til frustrasjon. Dermed er det grønlandske samfunnet delt i to språksamfunn. Aviser er i stor grad tospråklege.

Heile 90 % av sendetida i radio var på grønlandsk i 2005, men berre 19 % i fjernsynet.

Forfattaren nemner mot slutten at det har stadig vore språkdebattar på Grønland. Det hadde vore interessant om denne bolken hadde gitt meir plass til den sida ved språksamfunnet. Nå ber teksten mest preg av nøktern faktaframlegging.

Desse fire første bulkane må vel kunne seiast å vere dei tematisk viktigaste i ei dansk språkhistorie, for dette gjeld store befolkningar som har måtta «spele» saman med dansk sia middelalderen. Reint «matematisk» kan ein seie at det her må vere mykje språkhistorie. Det undrar meg derfor at redaksjonen ikkje har gitt større plass av totalen til desse bulkane.

DANSK EKSPANSJON

Dei neste tre bulkane, 18.5–7, gjeld område der danskane har slått seg ned, England og Normandie i vikingtida, og Amerika på 1800- og 1900-talet. Gillian Fellows-Jensen tar for seg dei to første områda. Materialet for busetnaden i England er først og fremst bevarte stadnamn, personnamn i dokument og nokre runeinnskrifter. På grunnlag av dette materialet er det muleg å vise mønsteret for korleis danskane har slått seg ned i Danelagen og vidare. Ei uventa kjelde er at myntmeistrane åt kongen sette namnet sitt på myntane, og også der har danskane sett spor etter seg. Kor sterkt dei stod, kan ein ane av det faktumet at fleire høgtståande geistlege i England var av dansk ætt kring år 1000.

Eit interessant spørsmål er kor lenge dei danske samfunna heldt oppe dansk. Fellows-Jensen seier s. 82 «i nogen tid». Ei innskrift på dansk-engelsk frå så seint som sirka 1100 på kyrkja i Carlisle viser siste språklege sporet, og seinare på 1100-talet er det berre dei skandinaviske runeteikna som er brukt – i engelskspråkleg tekst. I Nord-England blei det nok snakka dansk eller nordisk i mindre samfunn til inn på 1100-talet. Etersom dei første som busette seg i England, fekk tildelt jord i 876, levde dansken i to og eit halvt hundreår. Forfattaren meiner at «De første efterkommere af danskerne må dog hurtigt være blevet anglicerede» (s. 88), og det skjedde sjølv om det stadig kom meir påfyll av nye danskar.

Historia om dansk i Normandie (bolk 18.6) viser store likskapar med historia om dansk i England. Det begynte med vikingtokter på

slutten av 700-talet, og så fekk nordbuane tildelt jord frå frankarkongen i øvre Normandie noko etter 910. Dei utvida området sitt etter kvart slik at dei rådde over heile hertugdømmet i 1066. Ein del danskar slo seg òg ned ved utløpet av Seinen.

Fellows-Jensen begynner med spørsmålet om «det nationale tilhørsforhold» for vikingane og for kong Rollo (Gange-Rolv). Sjølv spørsmålet om slik identitet var truleg ikkje relevant den tida, for Norge som rike fanst knapt. Men forfattaren viser til at av dei 28 personnamna der forma kan skilje mellom opphav i Norge og i Danmark, var to norske og 26 danske. Dermed er det klart at denne bolken først og fremst er relevant i ei dansk språkhistorie.

Her òg tyder fleire ting på at danskane fort la av seg dansk språk, for det er ikkje merke etter at dei har forandra noko på uttalen av dei opphavlege keltiske namna, og dessutan fortel krønikeskrivaren Adémar de Chabannes i 1034 at vikingane tok imot den kristne trua og gav opp språket sitt. Dei to tinga støttar kvarandre. Men det finst opplysningar om faktisk bruk av dansk språk utover 900-talet.

Eg går ut ifrå at desse bolkane representerer det ein kan få ut av dei kjeldene som finst, og forfattaren sjølv står bak mykje av den spesialiserte grunnforskinga. Vi skulle gjerne visst korleis desse danske språksamfunna fungerte, kor mange dei utgjorde i forhold til andre folkegrupper osv. Men her teier nok kjeldene, så vi får gle oss over det som har vore muleg å avsløre om ein ekspansiv nordisk periode.

Det er historikarar som tolkar vikingtida og utflyttingane før år 1000 som uttrykk for at det blei for liten plass heime med den jordbruksteknologien som fanst. Stemmer det, så kan ein seie det er ein likskap med det som skjedde på 1800-talet da amerikafeberen spreidde seg. I neste bolken (18.7) skriv Jan Heegård Petersen, Karoline Kühl og Peter Bakker om «De nye hjem» i USA, Canada og Argentina, der danske utflyttarar fekk tildelt jord som dei dyrka opp.

Til USA gjekk utvandringa i hovudsak frå midten av 1800-talet til andre verdenskrigen. I åra 1820–2000 flytta mellom 400 000 og 450 000 danskar ut, og dei slo seg mest ned i Midtvesten, der dei utgjorde danske enklavar. Innvandarane kom under språkleg press i somme statar, f.eks. blei det i 1918–1919 ulovleg å snakke anna enn engelsk i offentlege rom i Iowa og Nebraska. På den andre sida blei Dansk Fol-

kesamfund oppretta for å utvikle danske koloniar, som skulle halde oppe dansk språk. Men det språkprosjektet lykkast dårleg. Det blei eit særpreg ved dansk-amerikanarane i USA at dansken forsvann allereie i andre generasjon. Forfattarane fortel frå ei språkgransking kva grammatiske trekk som forandra seg i dansken alt tidleg når innvandarane begynte å blande språka.

Enda lenger overlever dansken i Argentina og Canada. Til Argentina begynte danskar å utvandre rundt 1850. Flest, nemleg 18 000, reiste i åra 1890–1920. Typisk for den nye danske busetnaden der var at dei slo seg ned på pampasen, skapte tette danske samfunn, og danskane gifta seg med danskar. Mange av ungdommane fekk seg òg eit folkehøgskoleopphald i Danmark, så motivasjonen for å halde på det nedarva språket var tydeleg. Dansken blei brukt i alle samanhengar, og barna som sjølvsgt lærte seg spansk på skolen, meistra to språk utan å blande dei. Her overlever dansk framdeles etter fire generasjonar, men etter 1970 har språket blitt mindre brukt.

Noko som løftar denne bolken, er den direkte og indirekte samanlikninga av dei tre landa som danskane slo seg ned i. Kontrastane ein ser, gir oss ei kjensle av at vi er på sporet etter ei forklaring.

Peter Bakker og Kristoffer Friis Bøegh skriv i bolk 18.8 om «Kolonierne». Første tropiske herredømmet kom allereie i 1620. Her er mykje nytt stoff, og variasjonen mellom koloniane er interessant.

For det danske språket blei ikkje kolonipolitikken nokon suksess. Det blei prøvd med kristendomsopplæring og anna skoleundervisning overfor dei innfødde, men ingen ting blei varig. Andre språk tok over som dominerande språk i desse koloniane, og dei blei dels administrert på andre språk, først og fremst engelsk, men òg tysk og nederlandsk, som stod sterkare i dei aktuelle områda. Språkkulturelt var dansk overherredømme altså utan merkande betydning, så koloniane var mest handelsmessige utpostar.

På Gullkysten fekk barn som danske menn hadde med afrikanske kvinner, undervisning på dansk. Det skal av den grunn ha vore ein del lokale personar som snakke «en form for dansk» utover 1700-talet (s. 124). Men effekten fall snart vekk pga. manglande undervisningsmateriell.

På dei vestindiske øyane var det tre øyar under dansk flagg, og dansk var offisielt språk i delar av kolonitida. Men på desse øyane var det

eit konglomerat av forskjellige språk i bruk i muntleg kommunikasjon, f.eks. 25 ulike morsmål blant slavane i 1767. Viktigaste språket var nok nederlandskkreolsk, som tente som *lingua franca*. Det er illustrerende at mens danskane som makthavarar i 1691 utgjorde vel 30 % av befolkninga, var merka etter «herskarspråket» dansk berre 1,4 % av ordforrådet i nederlandskkreolsk.

På sin måte er dette ein fasinierende bolck, men det kan sjølvstendig diskutertast om det er ein viktig del av dansk språkhistorie. Eg trur kontrastane i det store bildet rettferdiggjær plassen.

DANSKE TAP

Danmark tapte Skåne til Sverige ved Roskilde-freden i 1658, og da opplever dette området eit nasjonalitetsskifte. Det er tråden i bolck 18.9 om Skåne, som Ulf Teleman har skrive. Språkleg var skånsk ein del av eit kontinuum i dialektvariasjonen i Skandinavia. Også i tida som del av Danmark mangla Skåne f.eks. støt, postvokalisk *d* blei ikkje til frikativ *ð*, og skåningane hadde *-a* i endingar og ‘det’ som formelt subjekt i presenteringskonstruksjonar. At dobbel bestemming var på plass i skånsk allereie på 1500-talet, verkar rimeleg, for svensk og norsk hadde alt fått det (s. 139). Dialektologien har jo lært oss at riksgrensene i Norden ikkje har vore særleg hinder for spreiding av språkdrag.

Skåne er eit interessant historisk språkeksperiment ettersom den svenske statsmakta la så mykje vinn på å forsvenske det nyvunne landskapet. Det skriftspråkelege skiftet tok 50 år. Folket snakka nok som før, men opplevde nå kanskje at dei snakka svensk. Teleman meiner at Stockholm låg for langt unna til at dialekten der kunne ta over som «sprogligt pejlemærke» (s. 143).

Denne bolcken er prega av meir språkstrukturelle vurderingar enn andre bolkar. Akkurat her er det kanskje meir enn elles naturleg å nærme seg dialektologien. Alt er presist framlagt og grunnleggjande, og Teleman diskuterer nokre problematiske dialektologiske påstandar. Det er tydeleg at forfattaren har lagt flid i å skrive enkelt. Det meistrar han.

Det andre tapte området er Sydslesvig (området frå Ejderen til den nåverande tysk-danske grensa). Det skriv Karen Margrethe Pedersen om. Bolck 18.10 viser at ein har god kjennskap til ekspansjon og «tilbaketrekning» av dansk i området.

Etter grev Gerhard frå Hostein blei hertug av Slesvig i 1326, blei tysk administrasjonsspråk og viktig kyrkjespråk i tillegg til latin. Dessutan var det undervisningsspråk hos adelen. Tekstar blei omsett til tysk, og ein ser korleis det språket blir einerådande sør for Tønder og Aabenraa. Men som talemål forsvann dansk først rundt 1800 i sørdelen og sør-austdelen av Slesvig.

Etter den første slesvigske krigen 1848-1850 kom det ein språknasjonalisme i romantisk stil, og språkreskriptet i 1851 skulle sikre at dansk skolemål fekk betre plass, og at sambandet med kongeriket Danmark blei tydelegare. Dette gjorde at mange tysktalande interesserte seg for kontakten med Danmark, og dei valte dansk for barna ved konfirmasjonen. Dei var tyskspråklege dansksinna. Særleg er Flensborg eit interessant eksempel i dette, der det blei oppretta danskvennlege foreningar og aviser. Her ser ein kompleksiteten i språkstriden. Etter tapet av Slesvig i 1864 fall dette vekk.

Etter delinga av Slesvig etter 1920, dvs. etter Weimarforfatninga, fekk dansktalande rett på offentleg dansk skolegang, men det fekk ikkje tysktalande dansksinna. Frå 1998 er forholda blitt innordna den europeiske pakta om minoritetsspråk.

Bolken er lagt godt opp som historisk framstilling i epokar, og språkskifte er eit sentralt tema gjennom heile historia. Men ein kan sakne den teoretiske drøftinga av begrep og årsaker til språkskifte. For eksempel verkar prestisjebegrepet for lettvtint brukt. Framstillinga blir meir ei historieforteljing enn ei utprøving av forklaringsmodellar, som kanskje materialet kunne ha invitert til.

DET OVERSTATLEGE

Det var interessant å lese bolk 18.11 om dansk i EU rett etter framstillinga om rettetten for dansk i Sydslesvig. Forfattar er Carol Henriksen, som er ein god kjennar av feltet. Alt var i si tid forlokkande med den sterke parallellspråklege politikken i EU i tråd med rådsforordninga av 1958 så lenge det var berre seks offisielle språk i unionen, som det blei da Danmark gjekk inn etter folkeavstemminga i 1972. Etter den tid har mangfaldet vakse til 24 språk (i 2019), og oversettingsvegane/språkkombinasjonane er blitt 552 samtidig som dokumentmengda har auka. I utgangspunktet skulle alle språka òg vere arbeidsspråk. I dag,

seier Henriksen, er ikkje dansk eit arbeidsspråk, det er berre eit offisielt språk og eit symbolspråk. Det har gått mot ein praksis der berre engelsk, tysk og fransk er arbeidsspråka. Det er berre viktige dokument, særleg juridiske, som i dag blir omsett til dansk.

EU er ein svært stor organisasjon, ein «byråkrat-tiger», og det er politisk interessant å sjå korleis praktiske argument nødvendigvis får ein plass i prinsippa ein må følgje, og det ideelle demokratiske prinsippet må vike. Forfattaren fortel at dei danske parlamentsmedlemmene og EU-representantane legg vekt på at det er symbolsk viktig å bruke morsmålet, men i praksis lyttar dei til engelske omsettingar – for mellom anna å øve seg sjølve i engelsk for å greie seg betre i diskusjonane i arbeidsgruppene. Alt illustrerer korleis dominans er konstant i konflikt med demokratiet. Her trengst ikkje begrepet prestisje for å forstå mekanismane. Det er kort og godt upraktisk å utgjere ein minoritet.

Henriksen gir ei god, konkret og svært leseverdig innføring i både det praktisk-politiske og i dei stilistiske problema som blir skapt i oversettingsmaskineriet. Ein må bli imponert over alt som er blitt utvikla av datamaskinelle språkverktøy for å utføre den uendeleg store oversettingsjobben.

Else Bojsen har skrive om Norden, dvs. bolk 18.12. Utgangspunktet er den historiske stormaktstida åt Danmark som gav dansken ein svært solid plass i Norden, og forfattaren beskriv korleis dansken har fått redusert denne statusen. Siste tiåra har islendingane i stor grad slutta å lese danske vekeblad, og prosentdelen islendingar på gata som svarar på dansk når dei blir spurt på dansk om vegen til Nordens hus, har falle frå 70 % i 1983 til 18 % i 2006 (ifølgje granskingar Ulla Börestam har gjort). Resten svarar på engelsk. I skoleverket har dansken gått frå å vere første fremmedspråket elevane skal lære, til å bli det andre.

Dette kan sjå trist ut for danskane, men det går i same retninga for norsk og svensk òg i møtet med islandsk. Dette er ein felles skjebne. Island har på denne måten snudd ryggen til Skandinavia.

Siste del av bolken refererer granskingar om nabospråksforståing i Norden. Rapporten frå 2005 (Delsing offl.) viser at situasjonen ikkje er så god vi skulle ønske, og at dansk ligg dårleg an. Heldigvis avsluttar Bojsen litt optimistisk med at det er «heller ikke tvivl om at dansk – med en evt. tilpasning fra den dansktalende og efter en vis tilvænning

og tålmodighed fra begge samtaleparter – stadig er anvendeligt som kontakt- og meddelelsesmiddel mellem danskere og andre nordboer.»

Siste bolken er 18.13 og heiter «Udenlandske universiteter». Henrik Galberg Jacobsen er forfattar. Denne bolken kjem litt overraskande, for han gjeld opplæringa i dansk som andrespråk frå første gong slik undervisning blei sett i gang i 1781 i Kiel, og opp til vår tid. Første delen fortel om historikk og status for slik undervisning rundt om på universitet i verda. Det er ei imponerende liste, som viser den internasjonale interessa for dansk.

Som lesar skulle eg ønskt at dette stoffet hadde vore sett meir inn i ein drøftande samanheng. Jacobsen seier s. 192 ifrå om at grunnane for å opprette universitetsstudiar i dansk ligg utafor ramma for artikkelen. Det er synd, for nettopp det kunne ha vore eit interessant emne å få belyst.

KAPITEL 19: ANDRE SPROG I DANMARK

Dette er tittelen på kapittel 19 og siste delen av *Dansk i sampil*. Perspektivet blir snudd heilt om, vi ser etter korleis andre er hos oss. Spennvidda er stor, for bakgrunnen for at andre språk er komne til Danmark, er så ulik. Sjølv om danskane er romslege, er ikkje alle blitt tatt imot på same måten.

DEI STORE SPRÅKA

Latin er første fremmedspråket vi kjenner til i samfunna våre, og det er tema for første bolken i kapittel 19, som er skriven av Peter Zeeberg. Danmark hadde tidlegare kontakt med kontinentet enn resten av Skandinavia, og dermed kom kristendommen og latin før dit enn til oss andre i Norden.

Zeeberg viser korleis latin gjennomsyra samfunnet også etter at morsmålet kom i skriftleg bruk. Renessansen forsterka latintradisjonen, mens kyrkja tok i bruk morsmålet etter reformasjonen. Nå blir latinbruk «udtryk for en overlegen kultur og menneskelig indsigt, hvilket betyder at tilegnelsen af det klassiske sprog medfører en tilegnelse af en klassisk moral og tænke måde» (s. 203). Opp gjennom dei neste hundre-åra pregar nettopp dét språkkulturen, der latin til og med hadde sterk posisjon som talespråk, dels òg i kodeskifte med dansk.

Bolken gir ei svært innsiktsgivande framstilling, og den er nok gyldig for fleire samfunn enn det danske. For ein utafor dette faget er det ny innsikt at reformasjonen ikkje var noko tilbakeslag for latin. Det var mest sannsynleg ein standsmarkør i mannssamfunnet, og det skulle sikre at «ulærde» ikkje blei innvigd i ein del emne. Forfattaren brukar uttrykket «en latinsk boble i samfundet» (s. 219).

Denne bolken er svært lesverdig; Zeeberg gir oss grundig innsikt i ein langvarig tospråkskultur i Danmark.

Tjue prosent tysktalande i befolkninga i København i 1700! Vibeke Winge er forfattar til 19.2 om tysk og nederlandsk, som hadde god plass i det danske samfunnet i nesten like lang tid som latin. Tyskarane i hovudstaden var i hovudsak menneske i maktapparatet. Ikkje var dei fåe elles i landet heller. Dette må ha vore eit mykje større innslag enn f.eks. det danskane utgjorde i Norge. I Danmark blei det importerte tyske språksamfunnet skvisa ut att i tiåra rundt 1800 utan å ha skapt noko blandingsspråk. Historia viser her likskapar og forskjellar som kunne ha vore interessante å ha kontrastert for å forstå kva vilkår som avgjorde utviklinga. Island og Føroyane høyrer òg med i dette nordiske språklaboratoriet.

Dette er ein spennande bolk, som viser den språkdramatiske historia som dansken har vore igjennom og komme seg levande frå. Men kanskje med varige merke, for motsetningane har vel først og fremst styrkt standardspråket riksdansk – og ikkje variasjonen?

Dei store språka ser ut til å vere presentert i ein slags kronologi som er relevant for Danmark. I den spennande bolken 19.3 presenterer Ulla Gjerdde fransk. Frankrike spela ei rolle i to periodar, først som teologisk lærdomssenter for geistlege i høgmiddelalderen, og så frå midten av 1600-talet til nesten 1800 som stormakt i Europa. Forfattaren poengterer straks at den franske kongemakta såg strategisk på språket med det målet å sentralisere makta innalands og å styrke stråleglansen utalands. Men i motsetning til den rolla tysk hadde, var fransk eit overklassefenomen i Danmark (slik latin dels òg var). Fransk hadde nimbus som kulturspråk særleg i litteratur og på teater.

Men på 1900-talet kom tilbakegangen for fransk i alle skoleslag, og det står etter gymnasreforma i 2004 i ein trua situasjon i Danmark, meiner Gjerdde. Ei poengtert oppsummering er at posisjonen for fransk

som fag har vore avhengig av styrken i motviljen mot Tyskland. Eit hjertesukk frå forfattaren ser vi til slutt i bolken der ho påstår at motviljen mot fransk botnar i aversjon mot ein hoffkultur som forsvann for over to hundre år sia.

Største fremmedspråket kom seint, men tungt. Niels Davidsen-Nielsen skriv i bolk 19.4 om engelsk. Ein interessant historisk observasjon her er at det språket blei lenge sett på som eit «kræmmersprog», og derfor hadde det ikkje nokon kulturell nimbus. Det fanst intellektuelle som hadde lengre studieopphald i England, f.eks. Holberg, men engelsk litteratur gjorde danskane seg kjent med helst gjennom tyske oversettingar.

Davidsen-Nielsen gir ei engasjerande og pedagogisk god framstilling der han brukar fleire sider på å vise og drøfte domenetapet overfor engelsk; det gjeld helst i næringsliv og akademisk. Ei interessant påminning er det at dansk samtidig har hatt ei domeneutviding ved at det aldri har vore høyrte og lese så mykje dansk i Brussel, Luxemburg og Strasbourg som nå. Det perspektivet er annleis enn det vi las om i artikkelen til Henriksen om EU. Kor viktig ein slik borteseier er, kan nok diskutertast og vurderast annleis.

Konklusjonen på artikkelen er at ferdigheiter i engelsk er i dag eit *must*. Det har nok Davidsen-Nielsen rett i. Men verken i denne bolken eller i andre bolkar blir det tatt opp til drøfting – ut frå f.eks. språkhistoriske erfaringar – korleis tospråklegheita ideelt skal kunne fungere utan at eine språket er trua. All språkdaude forutset tospråklegheit; det kunne vore eitt av utgangspunkta for ei drøfting ein stad i eit bind om «samspel» mellom språk. Temaet ligg snublande nær, særleg i engelsk-bolken.

DEI «MINDRE» SPRÅKA

Vektinga av fremmedspråk må skje på grunnlag av påverknadsgraden på dansk eller Danmark. Derfor er spranget stort til neste bolk om russisk, som er eit verdensspråk, men som er lite i Danmark, sjølv om første dansk-russiske forbundstraktaten blei oppretta i 1493. Jens Nørgård-Sørensen skriv bolken 19.5 om russisk.

Fleire gonger kom det grupper av russarar flyttande eller flyktande, men dei blei aldri noka stor gruppering som kunne prege samfunn eller

språk. På denne bakgrunnen kom russiskundervisning ved universitetet uventa tidleg, allereie i 1859. Det blir ikkje forklart.

Bodil Wieth-Knudsen skriv om polsk i Danmark i bolk 19.6. Ho fortel at det alt tidleg kan ha vore slaviske busetnadar på Lolland, Falster og Møn. Ein del stadnamn tyder på det, men det finst ingen andre merke, så dei slaviske (vendiske) innvandrargrupperingane har nok blitt fullstendig assimilert.

Noko tilfeldig var det på same øyane òg polske sesongarbeidarar gjennom tiåra rundt 1900. Under andre verdenskrigen kom dessutan ein del polske flyktningar til landet. Dermed var ikkje polakkar noka ukjent folkegruppe i Danmark da EU opna for arbeidsinnvandring.

Dei mange polakkane har oppretta foreningar, som har som mål å dyrke polsk språk og polske skikkar. Særleg for denne gruppa har gudstjenester, dvs. katolske, vore viktige. Slike blei det betre organisering av etter andre verdenskrigen. Men trass i den sterke etniske markeringa som pregar den polske gruppa, har det ikkje vore til å unngå at andre- og tredjegerasjonsinnvandarane begynte å miste interessa for å lære seg polsk.

Dei to neste bolkanane fører oss inn i eit meir eksotisk språklandskap. Bolk 19.7 om romani, skrive av Peter Bakker, gir oss mykje nytt å lære. Romani er språket åt romane ('romaerne'), og det er eit indisk (og indo-europeisk) språk med mange dialektar, som segimellom har mykje av den grammatiske strukturen felles. Det er skilt frå 'para-romani', som er ein kombinasjon av romaniord og ein dansk grammatikk og fonologi.

Dei første romane i Danmark kjenner ein til frå 1500-talet, og kong Christian 3. kom med ei forordning om å forvise dei. Etter den tid har dei hatt ein vanskeleg posisjon i landet. I 1740-åra var dei forsvunne eller assimilert, og denne ikkje-samanhengande historia har vore det danske juridiske argumentet mot å gi romani status som mindretals-språk sjølv etter press frå internasjonale organ. Men etter 1800 har det komme nye grupper, som forfattaren deler inn i fem innvandringsbølger. Desse innvandarane var formelt utestengt fram til 1953.

Posisjonen dette språket hadde og har, er svært spesiell, ettersom delar av romane ikkje er integrert i samfunnet. Derfor er det ikkje vanleg at ikkje-romar lærer dette språket.

Det har vore lite undervisning på romani, men noko har skjedd etter 2000, og eit par lærebøker er skrivne. I 2010 blei det undervist i romani ved Aarhus Universitet; både det og at same universitetet er med i romani-prosjekt kan tyde på større aksept av folk og språk.

Som lesar saknar eg nokre formuleringar kring romani som skriftspråk. Ettersom det er skrivne bøker på språket, blir eg litt nysgjerrig på korleis ein løyser normeringsspørsmålet.

Jiddisk har vore brukt som språk i Danmark sia 1640. Det fortel Morten Thing om i bolk 19.8. Det var Christian 4. som opna for denne jødeinnvandringa. Rundt 1800 var det 1830 jødar i Danmark. Først på 1800-talet blei det oppretta gute- og jenteskole for barn «af mosaisk Tro» (s. 286). Men gutane fekk undervisning i hebraisk, jentene i dansk. Jiddisk blei sett på som «en fordærvet hebraisk Dialect» (s. 286), som det står så seint som i Molbechs *Dansk Ordbog* frå 1833. Rettare er det å kalle det ein tysk dialekt med 10 % av ordforrådet importert frå hebraisk.

Jiddisk er ikkje eit normert skriftmål. Slik det blei brukt i Danmark, tok det opp ein del danske ord, som ofte blei skrivne etter uttalen som passa med jiddisk fonologi, som f.eks. ikkje har lyden ø.

Denne bolken manglar det større politiske perspektivet og seier ikkje noko om det var konflikhtar med det danske storsamfunnet. Men det gir ei velskriven innføring i ei språkverd som er nokså fremmend for mange av oss.

Bolk 19.9 skal vise korleis Danmark kjem i kontakt med andre nordiske språk. Forfattaren Else Bojsen begynner med å rydde opp i forholdet til norsk-begrepet. Ein norsk lesar vil nok vere einig i at Danmark og Norge på mange måtar er særleg sterkt samanknytt, og det kan komme av alle svenskekrigane vi førte saman, som forfattaren seier. Men at tapet av Norge i 1814 skulle føllast så sterkt i Danmark, trur eg ikkje vi nordmenn heilt fattar.

Eg undrar meg over påstanden om at norsk blei sett på som ein dansk dialekt «i flere hundrede år» (s. 296). Materialet frå den store spørjegranskinga som kanselliet sette i gang i 1743, viser at det stemte for somme respondentar i Norge, men slettes ikkje for andre. Likevel er det viktigaste kanskje at begrepa språk og dialekt ikkje stod for det same hos folk på den tida som i dag. Derimot er det klart at visse kulturtiltak frå konge-

makta truleg hadde som sikte å samle alt under begrepet dansk; det gjeld både termen 'fellessproget' og dei store ordboksplanane kring 1800.

Per Langgård har skrive bolken 19.11 om grønlandsk, og han understrekar at danskane visste lite og hadde lita bevisstheit om Grønland før grunnlovsendringa i 1953, da Grønland ikkje lenger var ein koloni, men ein integrert del av Danmark. Styresmaktene i København satsa da på ein daniseringspolitikk, men den fungerte ikkje. I staden kom det eit heimestyre frå 1979 og ei sjølvstyrelov som slår fast at grønlandsk er det samfunnsberande språket på Grønland.

Etter krigen blei det sendt stadig fleire grønlendingar til Danmark for at dei skulle få utdanning. I 1971 oppheldt det seg sirka 3500 grønlandske barn under 14 år i Danmark. I 2008 var mellom 7000 og 9000 grønlendingar i alt i Danmark av ymse grunnar, ikkje minst utdanning.

Mykje i denne bolken gjeld grønlandsk og språksituasjonen på Grønland, og dermed kunne stoffet like godt ha høyrte til i Grønlands-bolken i kapittel 18. Dette redaksjonelle uhellet forstyrrar litt for fellesperspektivet i kapittelet om «Andre sprog i Danmark».

Ein viktig del av samfunna våre består i dag av innvandrarar med eit anna morsmål. Også dei nordiske landa har brått fått eit språkmangfald. Jakob Steensig har fått oppgava å skrive om situasjonen i Danmark, der historia begynner med gjestearbeidarane frå Jugoslavia, Tyrkia, Pakistan og Marokko på slutten av 1960-talet. I dag er det vel 144 000 innbyggarar i Danmark med bakgrunn i desse landa. I tillegg har det etter 1970 komme ei mengd flyktningegrupper frå mange krigs- og kriseramla land verda rundt.

Språka åt desse innvandrarane har ingen formell status og dermed ikkje slike rettar som offisielle mindretalsspråk har. Likevel hjelpte staten og seinare kommunane til med å gi undervisning på dei ymse morsmåla. Men det tok slutt i 2002, da retten til slik undervisning blei avskaffa for innvandrarar som ikkje kom frå EU-/EØS-området. Det som finst av slikt nå, er oftast organisert privat, og særleg er det muslimane som har etablert friskolar for barna sine.

Det språkpolitiske spørsmålet blir ikkje drøfta, og heller ikkje blir diskusjonane som må ha foregått kring denne politikken, tatt opp i denne bolken. Her blir fakta berre slått fast.

Resten av denne artikkelen er ei katalogoppføring av relevante data

om dei store innvandrarspråka. Opplysningane gjeld først og fremst språk, talargrunnlag, opphavsland og innvandrantal. 'Samspillet' saman med dansk blir lite drøfta.

TEGNSPRÅK

Siste bolken (19.12) i dette kapittelet gjeld dansk tegnspråk, og Elisabeth Engberg-Pedersen har skrive instruktivt om språket og dei siste par hundreåra av historia. I 2014 godkjente Folketinget i lovs form dansk tegnspråk som eit eige språk i Danmark ved at eit Dansk Tegnsprogsråd blei oppretta som del av Dansk Sprognævn. Det var sluttsteinen for undertrykkinga av morsmålet åt døve danskar gjennom lang tid. I vår tid utgjer dei døve sirka 3000. Skolesystemet hadde vore igjennom fleire fasar der hovudmålet hadde vore å gjere dei døve til talande, og undervisninga brukte ei tid tegnspråket som hjelpemiddel, andre tider var det språket ignorert.

Denne historia har parallellar i både utviklingsgang og kronologi i andre nordiske land. Behandlinga av døve kom mykje av at samfunnet ikkje forstod heilt kva dette tegnspråket var for noko. Eit dansk særsyn er faktisk at legen Peter Atke Castberg forstod verdien av det etter ein studietur i Europa i 1803–1805: «Tegnsproget er Forstandens eget Foster, hint er døde Former, dette er levende Maleri.» (S. 329.) Med «hint» siktar han til fingerspråket, altså fingertegna som skal svare til bokstavane i dansk skriftspråk.

Men etter Castberg blei altså idealet for skolen i Danmark òg å lære dei døve til å kommunisere utan tegnspråk og ein periode også utan å bruke det som pedagogisk hjelpemiddel. På 1980-talet kjem ei oppmjuking, og døve lærarar blei tilsett på døveskolane. I 1991 kom ei undervisningsrettleiing som aksepterte dansk tegnspråk som eige og fullverdig språk.

Engberg-Pedersen fortel nøkternt om denne to hundreårige historia frå Castberg til nå. Framstillinga er svært klar, og ho er svært instruktiv om tegnspråket som fenomen.

SISTE ORD

Som norsk lesar legg eg merke til at verket har både ein norsk og ein svensk forfattar. Deira bolkar er òg på dansk. Dermed får ikkje danske

lesarar høve til å lese eit nabospråk. Det er neppe i godt samsvar med ånda i dei nordiske bolkaner i bindet.

Redaksjonen har gjort heilt rett i å vie ein bindet av språkhistorieverket til perspektivet 'samspel med andre språk'. Sjølv om forfattarane er som hestar i ulikt tempo slik at bolkaner er ujamne med tanke på problematiseringar, drøftingar og forskingsunderlag, er her gjort grundig arbeid, og lesarane kan bli overraska over mykje heilt nytt stoff som ikkje har komme mellom to permar før.

Nå tidleg i det nye tusenåret ser det ut til at alle dei nordiske språk får sine isolerte nasjonale språkhistorier med vitenskaplege ambisjonar skrivne på nytt eller for første gong. Denne sjangeren 'nasjonal språkhistorie' er både nyttig i faget og viktig i språkkulturen. Men kan hende er tida inne for å bryte tradisjonen med å tvihalde på eit snevert perspektiv avgrensa til eitt språk. Tida er kommen for å vidareutvikle sjangeren med å gå over til meir komparative studiar på tvers av nasjonane. Da vil vi lett sjå kva som er likt og forskjellig i ulike land, og dét er nettopp grunnlaget for å utvikle ny innsikt. Dette bindet av *Dansk Sproghistorie* eignar seg godt i ein større nordisk komparasjon.

Helge Sandøy
Professor emeritus i nordisk språkvitskap
Universitetet i Bergen
Helge.Sandoy@uib.no

Anmeldelse af Jan Heegård Petersen, Holger Juul, Nicolai Pharao & Marie Maegaard, *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik*. 1. udgave, 2. oplag. Samfundslitteratur. 2022 (209 sider).

NINA GRØNNUM

I løbet af hundrede år udkom fem lærebøger om dansk fonetik, Otto Jespersens *Modersmålets fonetik* i 1906, Poul Andersens *Dansk fonetik* i 1954, Poul Levins *Dansk Fonetik* i 1974, Steffen Hegers *Sprog og lyd* i 1975 og min egen *Rødgrød med fløde* i 2007. Inden for kun godt et år har nu hele to nye bøger set dagens lys. *Udtalt* udkom i 2021 med andet, let reviderede oplag i 2022, og Ruben Schachtenhaufens *Ny dansk fonetik* er netop udkommet. *Udtalt* er – med sine gode fornyelser – en traditionel, genkendelig beskrivelse af dansk fonetik. Traditionel kan man derimod ikke kalde *Ny dansk fonetik*. Den kom imidlertid så sent at anmeldelsen af den må vente til næste nummer.

Udtalt er ifølge forordet beregnet til brug ved videregående uddannelser. Jan Heegård Petersen har over for mig præciseret at den er skrevet med henblik på undervisningen i fonetik på danskstudiets BA-niveau ved Københavns Universitet. Det kursus forløber over tre uger og er tildelt i alt 18 undervisningstimer. Det er virkelig ikke meget. På de betingelser formidler bogen et stort og vanskeligt stof med fine fornyelser om udtalevariation og om anvendt fonetik. Forfatterne siger udtrykkeligt i forordet – og argumenterer godt for det – at bogen beskriver dansk som talt af generationen født og opvokset i Storkøbenhavn mellem 1960 og 1980. Det betyder at ikke alle læsere vil genkende sig selv i bogens lydskrifteksempler. Det havde derfor været af stor værdi – også for talere der ikke har dansk som modersmål – hvis alt hvad der er lydskrevet i bogen, inklusive skemaerne, havde været indtalt og gjort tilgængeligt på nettet.

Foruden fjorten kapitler er her en termliste, en litteraturliste, henvisninger til nyttige hjemmesider, et indeks og en lydskriftoversigt. Der er indlagt mange gode pædagogiske øvelser læserne kan teste sig selv med. Af hensyn til dem der bruger bogen til selvstudium, burde der findes forslag til svar på øvelserne. Når de ikke findes bagest i bogen, kunne de lægges på nettet.

Dansk fonetik er i flere henseender bemærkelsesværdig og kunne være perspektiveret i de forskellige kapitler med en kort bemærkning om anderledes indrettede sprog der kan sætte modersmålet i relief og rette læserens opmærksomhed mod det særligt danske. Dansk har således flere vokaler end næsten alle andre sprog – vestgrønlandsk har kun tre. Vokalerne forekommer både lange og korte – det gør de ikke i spansk. Kort/lang forskellen ledsages ikke af en spændt/slap forskel – det gør den i engelsk og tysk. Vi har lidt færre konsonanter end gennemsnittet – engelsk har flere. Vores lukkelyde er alle ustemte og lenes (svagt artikulerede) sådan at forskellen på de to serier, /p t k/ og /b d g /, alene er aspireret/uaspireret (uaffrikeret) – fransk /p t k/ er ustemte, uaspirerede og fortes, /b d g / er stemte og lenes. Obstruenterne svækkes i udlyd – det gør de ikke i svensk. Stavelsestrukturen er kompleks – det er den ikke i spansk. Dansk har omfattende assimilation af schwa – kendes, men ikke i samme omfang, i engelsk og tysk. Endelig er der stødet som vi er helt alene om.

Som nævnt er bogen beregnet på et meget kort undervisningsforløb. Det betyder at omfanget har måttet begrænses, og i enkelte passager er det gået noget ud over indholdets stringens. Bogen er også skrevet i en meget talesprogsnær stil. Teksten havde vundet i klarhed ved en stramning af sproget.

Bemærk at anmeldelsen handler om andet oplags let reviderede udgave.

KAPITEL 1 *Lyd og lydskrift* (19 sider) er en god introduktion til forholdet mellem skrift og lyd og til det internationale lydskriftalfabet (International Phonetic Alphabet, forkortet IPA). Det er glædeligt at forfatterkollegiet har valgt at lydskrive med IPA frem for *Dania*. Otto Jespersen udviklede *Dania* med henblik på især nøjagtig notation af danske dialekter (Jespersen 1890). Siden da er *Dania* blevet brugt i de

fleste danske sammenhænge, således fx i Brink og Lunds storværk fra 1975, *Dansk Rigmål*, om lydudviklingen i København siden 1840, i Brink m.fl.s *Den Store Danske Udtaleordbog* fra 1991 og i Steffen Hegers *Sprog og lyd* fra 1975. Forfatterne af *Udtalt* begrundet deres valg af IPA's lydskriftalfabet fremfor *Dania* med at det er mere hensigtsmæssigt i international sammenhæng. De kunne have tilføjet endnu et stærkt argument og sagt at IPA's symboler har en præcis reference: Vokalerne er indtalt og kan høres på YouTube, og konsonanterne er defineret ved deres artikulatoriske egenskaber. *Danias* symboler har ikke en tilsvarende præcis reference.

Når man lydskriver dansk henvendt til danskere, kan man forenkle notationen betragteligt og lade mange egenskaber ved lydene være underforståede. Således læser man i afsnit 1.3, der handler om tilpasninger til dansk, at IPA's symboler [p t k] betegner ustemte, uaspirerede lukkelyde, mens [b d g] betegner stemte lukkelyde. De danske lukkelyde er imidlertid alle ustemte. Derfor må fx den danske b-lyd noteres [b̥] – med en lille bolle der betyder *ustemt*. Af hensyn til læseligheden vil man imidlertid i videst mulige omfang undgå diakritiske tegn i lydskriften og lade [b] træde i stedet for [b̥]. Det er som det skal være. Men den opmærksomme læser spørger nu hvorfor man så ikke bruger [p] for den danske b-lyd – når [p] netop er IPA's symbol for en ustemt, uaspireret lukkelyd dannet med læberne? Det kender jeg en god grund til: IPA's symboler [p t k] (og [b d g]) er fuldkommen dækkende for lukkelydene i standardfransk, og fransk [p t k] lyder ikke som dansk [b̥ d̥ g̥]. Fransk [p t k] er ikke bare ustemte og uaspirerede, de er også fortes (kraftigt artikulerede), mens fransk [b d g] er stemte og lenes (svagt artikulerede). I henseende til fortis og lenis svarer de uaspirerede danske lukkelyde bedst til fransk lenes [b d g]. Danske lukkelydes egenskaber er dokumenteret i en stor eksperimentalfonetisk undersøgelse (Fischer-Jørgensen 1969) hvis resultater ikke sidenhen er blevet modsagt. Fortis/lenis omtales imidlertid hverken her eller i kapitel 5 om konsonanterne og derfor heller ikke i termlisten.

Kapitlet afsluttes med forslag til yderligere læsning. Her kunne man have inddraget Peter Molbæk Hansens *Dansk udtale* fra 1990. Og eftersom Christian Becker-Christensens omfattende gennemgang af forholdet mellem skrift og lyd, *Dansk retskrivning: Bogstav – Lyd – Bogstav*,

udkom i 2021, inden *Udtalt*'s andet oplag, kunne den også have været nævnt.

KAPITEL 2 *Foner og fonemer – og fonetik og fonologi* (15 sider) introducerer et fundamentalt begreb i beskrivelsen af ethvert sprogs fonetik: distinktive versus ikke-distinktive (betydningsadskillende versus ikke-betydningsadskillende) forskelle på sproglyde. Fremstillingen er klar, og eksemplerne er gode.

Forfatterne anskuer fonemer som hypoteser om hvordan ordenes lyde er repræsenteret i sprogbrugernes mentale ordbog – i modsætning til deres konkrete, fysiske (artikulatoriske og akustiske) gestalter. De siger ganske rigtigt at en fonemanalyse kan foregå efter forskellige kriterier og bruger som eksempel vokallyden i *farce* ['fa:sə]. [a:] kan have selvstændig status i den mentale ordbog, noteret i skråklammer /a:/, eller den kan betragtes som en fusion af /a/+t/. Hvad lægger forfatterne sig nu fast på? Hvordan ser deres samlede system af fonemer ud? Hvilken status har den velære nasal [ŋ] – som i *tang* [taŋ]? Er den et særskilt fonem /ŋ/ eller en variant af /n/ foran /g/? Er [ð] et fonem, /ð/, eller en variant af /d/ i udlyd – som i *mad* [mað]? Hvordan tolkes udlydende [ɫ] og [ʊ] – som i *haj* [haɪ] og *hav* [haʊ]? Hvilken status har [b d g] i udlyd i ord som *lap*, *mat*, *lak* [lab mad lag] hhv. i indlyd i *lapper*, *matte*, *lakker* ['læbə 'mædə 'lægə]? Er der tale om /b d g / eller om udlydsmanifestation af /p t k/? Det er ikke ligegyldige betragtninger. Analysen er afgørende for hvordan man formulerer reglerne for lydenes forekomst i stavelser og ord. Den kan føre til at man siger at fonemerne /p t k/ kun forekommer i forlyd. I en anden mulig analyse må man sige at /p t k/ i udlyd udtales uden aspiration, altså som [b d g].

KAPITEL 3 *Artikulation* (7 sider) er en meget kort beskrivelse af taleorganerne. Man får således kun at vide at stemmelæberne sidder i struben, men de beskrives ikke nærmere. Det siges ikke her – og heller ikke noget andet sted i bogen – at stemmelæberne er muskler. Det kunne være gjort mere udførligt: De to små slimhindebeklædte muskler sidder på indersiden af skjoldbrusken med forbindelse bagud til ringbrusken. De er tykkere foroven end forneden, og de er tykkere bagtil end fortil. Det er den komplekse form der gør at stemmelæber-

ne svinger på en kompleks måde, og det er den komplekse svingning som gør den lyd stemmelæberne frembringer, til en kompleks svingning – med en grundtone og en række overtoner. Med den beskrivelse kunne man have vist frem til den akustiske beskrivelse af vokalerne i afsnit 4.2 og 4.3 og gjort klart at vokalerne spektre er komplekse fordi de er modifikationer af den komplekse svingning fra stemmelæberne. Man kunne også have brugt et par linjer på at beskrive drivkraften i svingningerne: Når stemmelæberne nærmes til hinanden og luften fra lungerne passerer ud gennem mellemrummet mellem dem, dannes der et undertryk op langs deres sider som gør at stemmelæberne suges sammen (den såkaldte Bernoulli-effekt). Det medfører at der straks dannes et overtryk under stemmelæberne som presser dem fra hinanden igen. Det giver fornyet passage for luftstrømmen med en ny sugeeffekt osv. osv. Jo hurtigere det går, jo højere er grundtonen og den opfattede tonehøjde. Vekslede grader af spænding i selve stemmelæbemusklerne er blandt andet årsag til forskellen på normal stemme og den særlige form for knirkestemme som er stødet. Ændringer i grundtonefrekvensen skyldes derimod primært en større eller mindre ydre længdespænding af musklerne – påført af skjoldbruskens og ringbruskens indbyrdes bevægelse.

I afsnittet om taleorganerne i bevægelse beskrives artikulationen af et helt ord, *blik*. Det er en god idé, men mellemgulvets rolle fremstilles forkert. Her står at det er spændingen i mellemgulvet der sender luften ud af lungerne. Tværtimod. Mellemgulvet er i hvile opadhvælv. Når musklen spændes, flades den ud. Det øger brystkassens volumen. Det giver undertryk i lungerne, og luften strømmer ind. Når spændingen i musklen ophører, hvælv den opad igen, brystkassens volumen mindskes, der dannes overtryk i lungerne, og luften sendes ud. Processen er lidt mere kompliceret og involverer flere muskler, men det behøver man ikke komme nærmere ind på.

Jeg forstår at nødvendigheden af at skrive så kort og forståeligt som muligt må koste noget på indholdssiden. Men her synes jeg prisen er blevet for høj. Den videbegærlige læser lades i stikken.

KAPITEL 4 *Talens akustik – en kort introduktion* (8 sider). Hvis læsere uden forudsætninger i fysik og matematik skal have en rigtig forståelse af

talens akustik, kræves en væsentligt mere omfattende introduktion. Men hvad skal denne bogs læsere overhovedet bruge det til? Er det for at ruste dem til at bruge computerprogrammet Praat? Det kunne være gjort med et kort afsnit i kapitel 14 der forklarede hvad Praats skærbilleder viser.

Man stiller læserne i udsigt (side 49) at akustisk analyse kan hjælpe fonetikerne med at bestemme ”om en taler har et ”mørkt” blødt d eller ej, eller om vokalen i ordet *rusk* er sænket helt til [o] eller om den ligger et sted mellem [u] og [o] [...]” Det skal man imidlertid ikke bruge akustisk analyse til at afgøre. Menneskers ører og hjerner er bedre til auditiv analyse end (digital) spektralanalyse.

I afsnit 4.2 kunne det have været sagt tydeligere at vokaler har komplekse svingningsmønstre fordi de er modifikationer af den komplekse svingning der udgår fra stemmelæberne (se ovenfor under kapitel 3).

KAPITEL 5 *Konsonanter* (18 sider) præsenterer de danske konsonanter og deres artikulation med en fin tilføjelse i afsnit 5.3.1 om konsonanternes udtale i fremmedord. Som nævnt i omtalen af kapitel 1 kunne fortis og lenis være inddraget i beskrivelsen af lukkelydene. I skema 5.1 er det tydeligt at visse konsonanter kun forekommer initialt, andre kun finalt, og sådan kommenteres det også i teksten. Hvorfor ikke vise hvordan en fonemanalyse ville forholde sig til disse skæve fordelinger?

KAPITEL 6 *Vokaler* (18 sider) er godt og klart. Her er en fin redegørelse for kardinalvokalerne og forholdet til de danske vokaler – og et godt afsnit (6.3.2) om a-lydene. Ligesom i kapitel 5 mangler der dog en redegørelse for forholdet mellem lydene og deres fonemstatus.

I afsnit 6.5 kunne man have tilføjet en vigtig egenskab ved schwa-vokalerne [ə] og [ɐ]: De har inhærent større variation end fuldvokalerne.

KAPITEL 7 *Stød* (10 sider) behandler et af den nyere tids mest udforskede emner i dansk fonetik og fonologi (Fischer-Jørgensen 1987, Basbøll 2005, 2008, Grønnum, Pharao & Basbøll 2020), men det har næsten ingen spor sat sig her. I afsnit 7.1 vises at stødet er distinktivt, og i afsnit 7.2 beskrives artikulationen. Så langt, så godt. Men afsnit 7.3 om stødbasis og stødforekomst slutter således: ”Der kan opstilles visse regler for stødets forekomst og ikke-forekomst når der er stødbasis, men

reglerne er komplicerede idet de inddrager et givent ords antal stavelser, den stødte stavelses placering i ordet [...], de typer af stavelser et ord har, og om ordet er bøjet og i så fald med hvilken bøjning.”

Man kunne med fordel have inddraget resultaterne af Hans Basbølls (2005, 2008) forskning og i det mindste have redegjort for stødfrekvens i ubøjede og uafledte ord: En stavelse med stødbasis har stød, medmindre den er næstsiddende i leksemet. Der er således stød i *tand* [tanʔ], men ikke i *tante* [ˈtandə]. Der er undtagelser uden stød i enstavede ord med kort vokal fulgt af én sonorant konsonant, som i *ven* [vɛn] versus *pen* [pɛnʔ]. Og der er undtagelser med stød blandt tostavede ord der ender på /əl ən ər/ som i *stængel* [ˈsdɛŋʔ] versus *engel* [ˈɛŋ], *våben* [ˈvoːʔbɐn] versus *åben* [ˈɔːbɐn] og *kammer* [ˈkamːɐ] versus *hammer* [ˈhamɐ]. Derefter kunne man nøjes med sige at bøjning og afledning tilfører eller fjerner stød efter principper der blandt andet kompliceres af at forskellige suffikser har forskellig virkning på stammens stødforhold.

I afsnit 7.5 om stødgrænsen beskrives det som først senere (i kapitel 12 på side 149) bliver rigtigt benævnt som vestjysk stød. Men det siges ikke – heller ikke i kapitel 12 – at vestjysk stød manifesteres på en anden måde end det fællesdanske stød, nemlig som et glottislukke. Det bliver heller ikke klart at vestjysk stød eksisterer side om side med fællesdansk stød. Der er med andre ord dialekter med to slags stød!

KAPITEL 8 *Tryk* (10 sider) er en klar fremstilling af tryk i dansk. Betonedede stavelser i den københavnske standard markeres tonalt med en stigning til første posttoniske stavelse; de varer længere; de har større intensitet; de kan være segmentalt tungere end ubetonede stavelser. Trykkets placering i ord gennemgås ligesom ændringer i forbindelse med bøjning og afledning. Der redegøres for tryk i sammensatte ord og i længere ytringer, og endelig beskrives trykkets pragmatiske funktion.

KAPITEL 9 *Tonegang* (10 sider) beskriver de væsentlige træk ved dansk intonation med gode illustrationer. Det vises hvordan der til en prosodisk trykgruppe knytter sig et (regionalt bestemt) tonalt mønster som er overlejret den kontur der dannes af de betonedede stavelers forløb gennem ytringen. Intonationskonturen er mere eller mindre faldende i overensstemmelse med ytringens syntaks og dens pragmatiske funktion.

KAPITEL 10 *Når lyde sættes sammen til stavelser* (4 sider) beskriver reglerne for enkeltlydenes forekomst i stavelser, dvs. deres kombinatorik. Her burde også være en redegørelse for hvordan man ansætter stavelsegrænserne i flerstavelsesord. I beskrivelsen af konsonanterne henvises ofte til initial og final position i stavelser og ord. Det er uproblematisk når det drejer sig om enstavelsesord. Men hvor går stavelsegrænsen i *længe* ['lɛŋə], *side* ['si:ðə] og *knappe* ['knabə]? Hvis man fx om det bløde d, [ð], siger at det kun forekommer i udlyd, må man – for at skabe sammenhæng i beskrivelsen – ansætte stavelsegrænsen i *side* foran [ə], ['si:ð.ə], uanset at det virker kontraintuitivt på læsere der er vant til at dele ordet foran *d* ved linjeskift, *si-de*.

KAPITEL 11 *Processer i sammenhængende tale* (20 sider) er et fyldigt og godt kapitel, med især en god fremstilling af schwa-assimilation. Lærerne må imidlertid blive forvirrede når de læser i det gule felt på side 135 at: "Assimilationen er **foregribende (regressiv)**, når den går fra en lyd der går forud, til en lyd der følger efter. Når assimilationen går fra venstre mod højre, er den **dvælende (progressiv)**. [...]" Men *fra en lyd der går forud, til en lyd der følger efter* er det samme som *fra venstre mod højre*. Det korte af det lange er at regressiv assimilation virker bagud, progressiv assimilation virker fremad.

De sidste tre kapitler er spændende fornyelser i en lærebog om dansk fonetik.

KAPITEL 12 *Udtalevariation* (15 sider) introducerer dialektalt bestemt udtaleforskelle og regionalt bestemt variation i udtalen af standardsproget. Udviklingen af en ny københavnsk dialekt – såkaldt multietnolekt – diskuteres. Det er et fascinerende emne, og her må være inspiration til mange gode studenteropgaver og specialer.

KAPITEL 13 *Anvendt fonetik* (14 sider) er en god oversigt over fonetikens anvendelsesområder – i sprogundervisningen, i studiet af børns tilegnelse af modersmålet, i behandlingen af tale og sprogvanskeligheder, i talesyntese og -genkendelse og i retorikken. Kapitlet slutter med et tankevækkende afsnit om fonetik og sprogpolitik.

KAPITEL 14 *Studer selv fonetik med Praat* (9 sider) er en meget nyttig og let forståelig brugsanvisning til et virkelig godt redskab til akustiske undersøgelser. Måske skulle man have understreget at her gælder i høj grad at øvelse gør mester!

Udtalt afsluttes med en **TERMLISTE** (10 sider). Den har et par opslag som kan defineres bedre:

amplitude er en svingnings største udsving i forhold til ligevægtsstillingen;

artikulationssted er det sted i talekanalen hvor den snævreste passage for luften befinder sig

aspiration er den [h]-lyd der følger efter lukket i dansk [p] og [k]

centralisering er flytning af det primære artikulationssted i retning mod neutralvokalen

konsonant er en lyd hvis grad af indsnævring på artikulationsstedet er større end den snævreste vokal

primær artikulation er den kraftigste af to indsnævringer for luftens passage

sekundær artikulation er den mindre kraftige af to indsnævringer for luftens passage

Jeg håber jeg har givet potentielle læsere af *Udtalt* et indtryk af bogens kvaliteter. Mine kritiske bemærkninger stiller sig forhåbentlig ikke i vejen for læsernes oplevelse af at blive indført i et nyt og spændende emne.

TAK til Hans Basbøll for kritisk gennemlæsning af manuskriptet og til Jacob Thøgersen for inspirerende redaktionelle ændringsforslag.

Nina Grønnum, lektor emeritus
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
ninag@hum.ku.dk

LITTERATUR

- Andersen, P. 1954. Dansk fonetik. L. Hjelmlev & P. Andersen *Fonetik*, 308–354. Københavns Universitets Fond til Tilvejebringelse af Læremidler. København: Rosenkilde og Bagger.
- Basbøll, H. 2005. *The phonology of Danish*. Oxford: Oxford University Press.
- Basbøll, H. 2008. Stød, diachrony and the non-stød model. *North-Western European Language Evolution (NOWELE)* 54/55. 147–189. DOI: 10.1075/nowe-le.54-55.05bas.
- Becker-Christensen, C. 2021. *Dansk retskrivning: Bogstav – Lyd – Bogstav. En grafemisk beskrivelse af dansk ortografi*. Dansk Sprognævn's skrifter 51. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Brink, L. & J. Lund. 1975. *Dansk rigsmål 1–2. Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på sociolektterne i København*. København: Gyldendal.
- Brink, L., J. Lund, S. Heger & J.N. Jørgensen. 1991. *Den store danske udtaleordbog*. København: Munksgaard.
- DDO (*Den Danske Ordbog*). <http://ordnet.dk/> (tilgået september 2022).
- Fischer-Jørgensen, E. 1969. Voicing, tenseness and aspiration in stop consonants, with special reference to French and Danish. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 3. 63–114. DOI: 10.7146/aripuc.v3i.130755
- Fischer-Jørgensen, E. 1987. A phonetic study of the stød in Standard Danish. *Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen* 21. 55–265. DOI: 10.7146/aripuc.v21i.131884
- Grønnum, N. 2007. *Rødgrød med fløde. En lille bog om dansk fonetik*. København: Akademisk Forlag.
- Grønnum, N., N. Pharao & H. Basbøll. 2020. Stød in unexpected morphological contexts in Standard Danish: An experimental approach to sound change in progress. *Nordic Journal of Linguistics* 43. 147–180. DOI: 10.1017/S0332586520000074
- Hansen, P.M. 1990. *Dansk udtale*. København: Gyldendal.
- Heger, S. 1975. *Sprog og lyd*. København: Gjellerup.
- Jespersen, O. 1890. Danias lydskrift. *Dania* I 33–80.
- Jespersen, O. 1906. *Modersmålets fonetik*. København: Schubotheske.
- Levin, P. 1974. *Dansk fonetik*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S.
- Schachtenhaufen, R. 2022. *Ny dansk fonetik*. Hellerup: Books on Demand.

Discussion on social media. A qualitative study of communicative practices on the Facebook site Debatten - DR

SUSANNE KJÆRBECK & NIELS MØLLER NIELSEN

This article presents a study of discussion and communicative practices on Debatten - DR's Facebook site. In the analysis, we deal with a variety of activity types: regulation of language use, person-related assessments, and argumentative activities. On that basis we discuss how to assess the deliberative quality of the debate. The study is based on the five posts that generated the most activity on the platform in the period leading up to the Danish general election in 2019. Our analytic approach consists primarily of ethnomethodological conversation analysis, supplemented by insights from pragmatic analysis of argumentation. The study shows how language use is regulated in interaction, how assessments of opponents' personality or appearance play a major role in the interaction, while at the same time, actual argumentative activities do also occur. The results suggest that a substantial part of the posts should be understood as expressing special interests and meeting local interactional needs, rather than as sustaining a deliberative process. While informative argumentation does contribute to the perceived democratic quality of the debate, there is, however, a tendency for the interaction to degrade into incivility. This tendency is reinforced by specific constraints and affordances of the medium.

KEYWORDS: debate on Facebook; social media; communicative practice; ethnomethodological conversation analysis; argumentation

“Dear me, we’re in trouble because the sign has split up in two.” On the pronunciation and function of the Danish adverb *altså*

CHRISTOPHE ZERAKITSKY VIES & JAN HEEGÅRD PETERSEN

In Danish dictionaries, the word *altså* ‘thus, then, obviously, therefore’ is presented as a single lexeme with a large degree of polysemy. *Altså* has an adverbial and an interjectional usage, and both of these have several sub-meanings. In the DanPASS corpus of contemporary spoken Danish, *altså*’s pronunciation is rendered as very distinct [’al’sΛ] to strongly reduced [a]. In this article, we suggest a measure for phonetic reduction, an ‘expansion hierarchy’, and we investigate whether the variation in the pronunciation of *altså* correlates with its syntactic function. The results a grouping of the manifestations of *altså*’s in two clusters, a clause-external, and a clause-internal. The clause-external use is interjectional, and its correlating pronunciations are clearly reduced, i.e., consisting of few segments. The clause-internal use encompasses sentence adverbs and modal particles (Da. *dialogiske partikler*), and its correlating pronunciations are clearly expanded, i.e., consisting of more phonetic segments. Thus, taking the grammatical status into consideration, the pragmatic function and the actual pronunciation of *altså*, this article suggests that Modern Standard Danish has two words that are spelled *altså*.

KEYWORDS: phonetic reduction; subjectivization; grammaticalization; modal particle; interjections

Everyday English

MARGRETHE HEIDEMANN ANDERSEN & LINE SANDST

In this article, we investigate English in Danish (loanwords) and English in Denmark (English phrases, sentences, slogans, and proper names). The point of departure is the discrepancy between the research stating that the number of English loanwords in the Danish language is modest, and the attitude among some language users that English influence in Denmark is very high. The research of English in Danish has typically investigated English loanwords in editorial texts such as newspaper articles. In this study, we investigate a more wide-ranging data set of editorial and unedited texts, including texts in the linguistic landscape in four selected cities. In addition, we investigate English in Denmark by including the categories English phrases, sentences, slogans, and proper names that are commonly excluded from frequency studies. In doing so, we gain a more fair representation of English in Danish and English in Denmark as it appears to the Danish language users in everyday situations. Our study shows that the number of English loanwords and the presence of English in Denmark is modest in all the investigated data apart from a high number of English phrases, sentences, slogans, and proper names found in the linguistic landscape and in some of the commercials investigated in the study. This suggests that the amount of English in Denmark may differ considerably depending on the data chosen for the investigation. Thus, an important conclusion is that we must collect data on both English in Danish and English in Denmark to say something meaningful about the size of the impact from English.

KEYWORDS: english influence, language contact, loan words, linguistic landscape, socio-onomastics

NyS udkommer to gange om året på www.nys.dk.
Du kan bestille tidligere trykte enkeltnumre i boghandlen
eller henvende dig til:

Dansk Sprognævn
adm@dsn.dk

Gamle numre er tilgængelige på www.nys.dk.

Vi opfordrer læsere til at registrere sig:
<https://www.nys.dk/user/register>
Brug linket Registrer øverst på www.nys.dk.
Denne registrering medfører at du via e-mail
får besked når der udkommer en ny udgave af NyS.

Bidrag til NyS

Har du lyst til at indsende en artikel,
en anmeldelse, et debatindlæg eller andet,
så kontakt redaktionen:

nys.red@dsn.dk
NyS-redaktionen
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
Emil Holms Kanal 2
2300 København S

Oplysninger om formater mv. kan findes på
www.nys.dk/information/authors.